Úvodní lekce

Abeceda (דער אַלף־בית = der alef-bet)

Jidiš používá hebrejskou abecedu, jejíž písmena se píší a čtou zprava doleva. Rozlišují se psací a tiskací písmena, neexistuje však rozdíl mezi malými a velkými písmeny. Pravopis je v jidiš víceméně fonetický (píši tak, jak slyším nebo naopak čtu přesně tak, jak je napsáno), pouze slova hebrejského a aramejského původu si zachovala svůj původní pravopis. U těchto výrazů je tedy třeba učit se, jednak jak se píší, jednak jak se vyslovují.

Následující tabulka představuje celou abecedu jidiš. Najdete v ní tiskací písmena, psací písmena, výslovnost a názvy jednotlivých písmen. Kurzívou (s podtržením) jsou vyznačena písmena vyskytující se pouze ve slovech hebrejského nebo aramejského původu. U písmen m, n, f, c jsou uvedeny dvě varianty, což znamená, že první se používá na začátku a uprostřed slova, druhá pouze na konci slova. Do přehledu jsou zařazeny i nejrůznější kombinace písmen, které se v jidiš slovech vyskytují a které mají svou vlastní výslovnost.

název	výslovnost	psací	tiskací
alef	nevyslovuje se	א	א
	a	אַ	אַ
	o	אָ	אָ
bet	b	ב	ב
vet	*v*	בֿ	בֿ
gimel	g	ג	ג
dálet	d	ד	ד
	dž	דזש	דזש
he	h	ה	ה
vav	*v*	ו	ו
	u	ו	ו
	v	וו	וו
	oj	וי	וי
zajin	z	ז	ז
	ž	זש	זש
het	*ch*	ח	ח
tet	t	ט	ט
	č	טש	טש
jod	i, j	י	י

	i	י	י
	ej	יי	יי
	aj	ײַ	ײַ
kaf	*k*	כּ	כּ
chaf	ch	ך כ	כ/ך
lámed	l	ל	ל
mem	m	ם מ	מ/ם
nun	n	ן נ	נ/ן
sámech	s	ס	ס
ajin	e	ע	ע
pe	p	פּ	פּ
fe	f	ף פֿ	פֿ/ף
cade	c	ץ צ	צ/ץ
kof	k	ק	ק
reš	r	ר	ר
šin	š	ש	ש
sin	*s*	שׂ	שׂ
tav	*t*	תּ	תּ
	s	ת	ת

Poznámky:

Tzv. němé alef (א) se používá na začátku slov, která začínají samohláskou u nebo i a dvojhláskami aj a ej. Příklady: און [un] - וויל [vil], אין [in] ALE: דאָס יאָר [dos jor]; דאָס איי [dos ej], אײַער [ajer]. Začíná-li slovo na "ji-", píše se pod "i" tečka: דער ייִד [der jid].

Ch se v jidiš vyslovuje chrčivě (hodně hrdelně, jako v hebrejštině nebo v holandštině).

Cvičení

Zdá se vám, že se ta písmenka nikdy nenaučíte? Nebojte, úplně zadarmo to nebude, ale brzy uvidíte, že to není zas nic až tak moc těžkého. Podívejme se na ně ještě jednou společně, tentokrát však trochu pomaleji! Nejlepší je rozdělit si celou abecedu do menších celků. Tak se nám bude učit nejjednodušeji.

Ještě jedna důležitá poznámka, než se pustíme do čtění: Přízvuk je v jidiš většinou na první slabice slova.

1.

výslovnost	psací	tiskací
a	אַ	אַ
o	אָ	אָ
e	ע	ע
m	מ	מ
b	ב	ב
r	ר	ר
t	ט	ט

Tak, to by bylo prvních sedm písmenek. A nyní zkuste číst následující slova. Upozorňuji, že v této lekci nám zatím nejde o významy jednotlivých slov, ale pouze o to, naučit se správně číst hebrejské písmo. Pokud vám však přece jenom nedá spát, že nevíte, co slovíčka ve cvičeních znamenají, podívejte se do klíče na konci učebnice, kde najdete nejen překlad, ale i fonetický přepis všech cvičení z této lekce, abyste měli kontrolu, že čtete správně.

אַ באָבע, אַ מאַמע, ער, אַ בער, אַ טאַטע, אַ בעט, ראַבע, אַרבעט, מע, אָבער, עמער,

אַ באָב, אָרט, ערטער

Zvládli jste? Nyní si zkuste ta slovíčka napsat.Tak a jdeme dál!

2.

výslovnost	psací	tiskcací
s	ס	ס
d	ד	ד
l	ל	ל
h	ה	ה
i	י	י
u	ו	ו

No vida, jak se nám repertoár rozšířil. Už umime celých třináct písmen. Takže čtěme:

דער, דער בער, דער טאַטע, דער עמער, די באָבע, די מאַמע, אַ מומע, דער האַרבסט,

די מומע, דער מעסער, דער אַלמער, אַ בילד, דאָס בילד, אַ בעט, דאָס בעט, האַרט,

דו, מיר, דיר, די באָבעס, די טאַטעס, ער עסט, דו בעטסט, מיד, דער האַמער, ער האָט

אַ האַמער, אַ היטל, דער לערער

Přečteno? Napsáno? Tak popojedeme!

3.

výslovnost	psací	tiskací
g	ג	ג
v	ו	ו
z	ז	ז
n	נ	נ
f	פֿ	פֿ
š	ש	ש

Už devatenáct!

וואָס, ווער, ניב, נוט, נאָט, זי, אַ הונט, אַז, דאָס העמד, דער ברודער, די שוועסטער, אַ פעטער, דער פיש, ער שלאָפט, דו עסט, זי וויל אַ בילד, ער זאָגט אַז ער האָט נאָרניט, ניב מיר אַ טעלער, וואָס ווילסטו, פאַרוואָס שלאָפט דער הונט, ניט, נישט, די שול, אַ שטוב, זי האָט ליב די שוועסטער

Nezapomeňte si cvičení opsat!

4.

výslovnost	psací	tiskací
ej	ײ	ײ
aj	ײַ	ײַ
p	פּ	פּ
k	ק	ק
c	צ	צ
ch	כ	כ
j	י	י
u	וּ	וּ

Než se pustíme do dalšího čtení a psaní, zopakujeme si raději ještě jednou dvě výše uvedená pravidla. Jednak připomínám, že "ch" v jidiš opravdu hodně chrčí a je takové hluboké. Druhá věc je písmeno י. Už ho známe jako "i" a nyní se s ním seznámíme jako s "j". Jak poznáte, zda máte číst "i" nebo "j"? Úplně jednoduše. "J" se vyskytuje jen na začátku slov a nepředchází mu א. Pokud totiž na začátku slova před י stojí א, čteme toto י jako české "i". Před kterými samohláskami ještě může א stát?

Před וי, ײַ, ײ, ו. Už si to budeme pamatovat?

A co zase znamená to další "u" (וּ)? Toto písmeno se používá tam, kde se nám vedle sebe sejde "v" (וו) a "u" (ו), aby se nám všechny ty tři stejné nožičky nezapletly dohromady. Někdy také bývají od sebe odděleny nám již dobře známým němým א. Slovo *kde* - [vu] lze tedy napsat těmito dvěma způsoby: וואו nebo ווּ. Můžete si vybrat, který se vám víc líbí a ten používat. V naší učebnici se setkáte s tím druhým, v literatuře s oběma.

הײַנט, דאָס פֿלייש, דאָס איי, ער האָט ליב פֿלייש, זי עסט אייער, אײַער הונט, דאָס איז זייער גוט,

וואָס טרינקסטו, עס איז קאַלט, הײַנט איז עס הייס, די באָבע קומט, פֿאַרוואָס קומט דער זיידע ניט,

דער טאַטע זיצט דאָ, דאָס ליכטל, יידישע ביכער, מײַנע פֿרײַנד, דאָ איז דער עפּל, די פּוטער, פֿיר

פּאָר, צוויי פּאָר, צוריק, צי, צו, דאָס יאָר, דער ייִד, דאָס ייִנגעלע, וווּ, ווּ לעבסטו, וווּ איז די שול

Ještě malá poznámka. Dobře si všimněte, že "p" se od sobě velmi podobného "f" liší tečkou, kterou má uvnitř: פּ X פֿ . Pro ještě lepší rozlišení se někdy píše nad "f" vodorovná čárka

Máme napsáno?!

5.

výslovnost	psací	tiskací
oj	וי	וי
koncové ch	ך	ך
koncové n	ן	ן
koncové m	ם	ם
koncové f	ף	ף
koncové c	ץ	ץ

Už jsme skoro na konci. Písmenka z této skupiny už kromě וי vlastně známe. Už bylo řečeno, že *ch, n, m, f* a *c* mají dvě verze psaní. Jedna, ta co už umíme, se používá výlučně na začátku a uprostřed slov, zatímco ta druhá, kterou se naučíme teď se píše pouze a jedině na konci slov.

איך, די מילך, אַ בוך, דאָס איז מײַן בוך, ער קומט אויך, די באָבע יאָגט אַ קאַץ,

איך זיץ אין מײַן צימער, זיי שרײַבן אַ בריוו און מיר לייענען, דו לויפֿסט ניך, רוף אים,

אין דעם פּאַרק, איך שלאָף, לויף ניט אַזוי גיך, ווּהין גייסטו

I toto cvičení si přepište.

6.

výslovnost	psací	tiskací
ž	זש	זש
dž	דזש	דזש
č	טש	טש

A máme to! Tedy už skoro.

דער זשורנאַל, איך לייען אַ זשורנאַל, די ראָזשינקע, גיב אים אַ זשמעניע ראָזשינקעס, זשאַלעווען,

פֿאַרשטייסטו דעם טײַטש, מיר פֿאַרשטיין ניט קיין דײַטש, אירע אויגן בלישטשען, וואָס איז דער

טײַטש, ער איז געבוירן געוואָרן אין לאָדזשע, דער זשאַר, די זשומשע

V klidu si slovíčka a větičky napište. Už nás čeká poslední skupinka!

7.

výslovnost	psací	tiskací
v	ב	ב
ch	ח	ח
k	כ	כּ
s	שׂ	שׂ
t	ת	תּ
s	ת	ת

Tak to už je opravdu všechno. O těchto posledních písmenkách už jsme si řekli, že se vyskytují pouze ve slovech hebrejského a aramejského původu a o těch jsme si zase řekli, že si zachovala svůj původní pravopis a je tudíž třeba učit se jak výslovnost tak pravopis. Pro nás z toho prozatím plyne, že následující cvičení si především zkusíte opsat. Ke čtení budete potřebovat nápovědu, která je v hranatých závorkách za každým slovem. Na čtení si dejte opravdu dobrý pozor, abyste si hned od začátku nezafixovali špatnou výslovnost, kterou se pak budete těžko odnaučovat.

חיים [chaim], שׂרה [sore], מסכּים זײַן [maskem zajn], תּמיד [tomed], דער משׂכּיל [der maskl],

דער משיח [der mešiech], די משפּחות [di mišpoches], די יחידים [di jechidim], בית [bejs],

מײַן חבֿרטע [majn chaverte], דער חבֿר [der chaver]

Hotovo!!! Teď už umíte celou hebrejskou abecedu nejen číst, ale i psát. Můžete se tedy směle vrhnout na další lekci, kde už si přečtete souvislejší text, naučíte se nějaká slovíčka a začneme společně pronikat i do mluvnických pravidel.

1.lekce

Rozhovor

Číst už umíte, takže se můžeme pustit do prvního smysluplného textu, který si v jidiš přečtete. Nejprve by možná ale nebylo od věci, projít si slovíčka za textem. Jen tak si je prohlédněte, abyste zhruba věděli, o co v textu jde. Všiměte si také, že už tu máte některá slova hebrejského původu, o nichž již byla řeč v předchozí lekci. Samozřejmě je u nich uveden i fonetický přepis, abyste věděli, jak je číst. Až se budete slovíčka učit, nezapomeňte se u těchto hebrejských naučit i pravopis!!!

מ = משע [mojše] שׂ = שׂרה [sore]

To jsou vlastní jména, něco jako Mojžíš a Sára. V textu se vyskytne ještě jedno jméno: לאה. To se čte [lea].

מ: שלום־עליכם, שׂרה.

שׂ: עליכם־שלום, משע. וואָס מאַכסטו?

מ: גוט, וווּהין גייסטו?

שׂ: איך גיי אין דער ביבלעאָטעק. און דו?

מ: איך אויך. לאָמיר גיין צוזאַמען.

שׂ: יאָ, לאָמיר גיין צוזאַמען.

מ: און וווּ וווינסטו איצט? אימער מיט דײַן ברודער אין דער גרינער גאַס?

שׂ: ניין, איצט וווינען מיר ניט מער צוזאַמען. מײַן ברודער וווינט מיט זײַן ווײַב אין דער פּאַריזער גאַס. זיי זײַנען זייער צופרידן. זיי האָבן שוין אַ קינד. און איך וווין ווידער בײַ מײַנע עלטערן. אָבער איך מיין אַז דו האָסט אַ חברטע. ווי הייסט זי?

מ: דו ביסט גערעכט. איך האָב אַ חברטע. זי איז זייער שיין. זי הייסט לאה.

שׂ: און וואָס מאַכט איר געוויינטלעך?

מ: מיר גיין שפּאַצירן אָדער שווימען, מיר לייענען ייִדישע ביכער אָדער לערנען זיך עפּעס. אָבער מיר זײַנען שוין דאָ. גרוס אידנערהיים און גוטן טאָג!

שׂ: אַ גוטן טאָג!

Slovíčka

Zdá se vám seznam slovíček na první lekci poněkud obsáhlejší? Ale ne, to se vám opravdu jenom zdá. Nějak začít přece musíme. Kdybychom tu střídali pět slovíček, nudilo by vás to. Raději využijeme vašeho počátečního elánu a “nahustíme” toho do vás ze začátku trochu víc. Určitě to přežijete! No, ale aby se neřeklo, pár slovíček vám odpustím. Ta, co jsou označena hvězdičkou, se nemusíte zatím učit aktivně, stačí, když jim budete rozumět pasivně. Jedná se o fráze, které budete zanedlouho schopni sami tvořit, takže se s nimi zatím nemusíte trápit. Ale ta ostatní slovíčka se vážně naučte!

שלום־עליכם	[šolem alejchem]	ahoj, dobrý den

odpověď na *šolem alejchem*	[alejchem šolem]	עליכם־שלום
co		וואָס
dělat		מאַכן
jak se máš?		וואָס מאַכסטו
dobře, dobrý, á		גוט
kam		וווּהין
jít		גיין
ty		דו
já		איך
do knihovny		*אין דער ביבליאָטעק
také		אויך
pojďme		*לאָמיר גיין
spolu, společně		צוזאַמען
ano		יאָ
a		און
kde		וווּ
bydlet		וווינען
teď, nyní		איצט
pořád		אימער
v		אין
s tvým bratrem		*מיט דײַן ברודער
v Zelené ulici		*אין דער גרינער גאַס
ne		ניין
už ne		ניט מער
s jeho (svou) ženou		*מיט זײַן ווײַב
v Pařížské ulici		*אין דער פּאַריזער גאַס
oni, ony		זיי
být		זײַן
velmi		זייער
spokojený, á, spokojeně		צופרידן
mít		האָבן

dítě		אַ קינד
opět, zase		ווידער
u mých (svých) rodičů	[ba ...]	*בײַ מײַנע עלטערן
ale		אָבער
myslet, mínit		מיינען
že		אַז
přítelkyně	[chaverte]	אַ חברהע
jak		ווי
ona		זי
jmenovat se		הייסן
mít pravdu		גערעכט זײַן
hezký, á		שיין
vy		איר
obvykle		געווייגטלעך
my		מיר
jít na procházku		שפּאַצירן גיין
plavat		שווימען
číst		לייענען
knihy v jidiš		ייִדישע ביכער
nebo		אָדער
učit se		*לערנען זיך
něco		עפּעס
už		שוין
tady, zde		דאָ
tedy, no		נו
pozdravuj doma		גרוס אינדערהיים
hezký den (pozdrav při loučení)		גוטן טאָג
odpověď na *gutn tog*		אַ גוטן טאָג
on		ער
ono		עס

Mluvnice

Nerozuměli jste moc textu, i když jste si prošli slovíčka? To bude asi tím, že vám chyběla mluvnice. Nyní se naučíme několik věcí týkajících se především sloves. Až si všechna níže uvedená pravidla pěkně v klidu projdete, přečtěte si znovu úvodní text a zkuste si ho přeložit. Uvidíte, že už to nebude žádný problém.

§1 Časování sloves v přítomném čase

Pravidelná slovesa se v přítomném čase časují následujícím způsobem: od kmene odtrhneme koncové ן- nebo ען- a přidáme příslušné koncovky (jak vám jistě došlo, ta slovíčka u jednotlivých čísel následující tabulky jsou zájmena příslušné osoby, která je třeba se také naučit, protože časujeme-li v jidiš slovesa, je vždy třeba připojit podmět, tedy podstatné jméno nebo zájmeno).

množné číslo		**jednoté číslo**	
-(ע)ן	מיר 1.	-	איך 1.
-ט	איר 2.	-סט	דו 2.
-(ע)ן	זיי 3.	-ט	ער, זי, עס 3.

Příklad:

dělat = מאַכן

מיר מאַכן	איך מאַך
איר מאַכט	דו מאַכסט
זיי מאַכן	ער, זי, עס מאַכט

Poznámky:

- Slovesný tvar 1. os. jedn. č. (איך מאַך) je shodný s kmenem slovesa (מאַך).
- Jak už bylo připodotknuto, slovesný tvar musí být doprovázen podmětem (osobním zájmenem, podstatným jménem, osobním jménem).
- Koncovka ען- pro 1. a 3. os. mn. č. se používá v případě, že slovesný kmen končí na ם-, ן-, נג-, נק-, ל-, na samohlásku nebo na dvojhlásku. Vypadá to složitě? Ale kdepak, když si důkladně přečtete příklady, zjistíte, že by to jinak prostě ani nešlo. To ע se tam totiž vkládá kvůli výslovnosti. Sledujte:

איך לייען - מיר לייענען

איך גיי - מיר גייען

איך שווים - מיר שווימען

איך זינג - מיר זינגען

איך טרינק - מיר טרינקען

איך שמייכל - מיר שמייכלען

- Pokud slovesný kmen končí na ס-, přidáváme v 2. os. jedn. č. pouze koncovku ט-. Např.:

איך עס - דו עסט

To by určitě napadlo každého, že? Stejně logické je i následující pravidlo:

- Pokud slovesný kmen končí na ט-, nepřídáváme ve 3. os. jedn. č. a 2. os. mn. č. už žádné další koncové ט-. Např.:

איך אַרבעט - ער אַבעט, איר אַרבעט

- Tvar 2. os. mn. č. se používá rovněž pro vykání (jako v češtině).

§2 Zvláštní slovesný tvar vznikne, pokud ve větě, v níž je podmětem zájmeno דו, dojde k převrácenému pořádku slov, takže přísudek (sloveso) předchází podmětu (tedy zájmenu דו). V takovém případě totiž splyne slovesná koncovka se zájmenem ve tvar סטו-.Prostě se to napíšte tak, jak se to vyslovuje:

מאַכסט + דו = מאַכסטו

K tomuto jevu dochází nejčastěji v otázkách, např.:

וואָס מאַכסטו?

ווּ וווינסטו?

§3 Nepravidelná slovesa

mít - האָבן

איך האָב	מיר האָבן
דו האָסט	איר האָט
ער האָט	זיי האָבן

být - זײַן

איך בין	מיר זײַנען/זענען
דו ביסט	איר זײַט/זענט
ער איז	זיי זײַנען/זענען

Poznámky:

- V množném čísle u slovesa זײַן existují dvě rovnocenné formy, ze kterých si můžete zvolit, která je vám sympatičtější a tu používat. V literatuře se setkáte s oběma.
- U slovesa האָבן si dejte pozor na výslovnost. Koncovka בן- se čte vždy [bm]!!!

Na další nepravidelná slovesa budete upozorněni postupně. Nebojte se jich, nekoušou a je jich malinko!

§4 Slovesný zápor

Zápor u sloves tvoříme pomocí záporné částice ניט nebo נישט. Zase je na vás, kterou si vyberete. V jidiš se používá stejně jako v češtině i několikanásobný zápor, např.:

Nemáme žádné dítě - מיר האָבן ניט קיין קינד

Jistě jste se sami dovtípili, že קיין znamená žádný.

Pokud chceme vyjádřit, že už něco neděláme, přidáme k částici ניט ještě slůvko מער.

Např.:

Tam už nebydlím. - .דאָ וווין איך ניט מער

Možné je však říci i podobně jako v češtině שוין ניט (doslova "už ne"):

.דאָ וווין איך שוין ניט

No není to jidiš roztomilé?

§5 Pořádek slov ve větě

Pořádek slov ve větě není sice tak volný jako v češtině, ale na druhou stranu není ani tak pevný jako v jiných jazycích.

V oznamovací větě stojí sloveso většinou na 2. místě, přičemž podmět mu předchází nebo ho následuje. Na první místo stavíme ten větný člen, který chceme zdůraznit:

.איך גיי איצט אין דער ביבליאָטעק

.איצט גיי איך אין דער ביבליאָטעק

.אין דער ביבליאָטעק גיי איך איצט

V otázkách doplňovacích stojí na prvním místě tázací zájmeno nebo příslovce, pak následuje sloveso a teprve za ním podmět:

?וואָס מאַכס ער דאָ

Slovíčka

To já jen, abyste rozuměli příkladům v mluvnické části. Tahle slovíčka se klidně naučte. Nic tím nezkazíte.

zpívat	זינגען
pít	טרינקען
usmívat se	שמייכלען
jíst	עסן
pracovat	אַרבעטן
žádný	קיין

Cvičení

1. Vyčasujte následující slovesa ústně i písemně ve všech osobách:

גיין, אַרבעטן, זינגען, וווינען, טרינקען, עסן, שמייכלען, הייסן, שווימען, לייענען

2. Doplňte správně zájmeno ke slovesným tvarům (kde je více možností, použijte všechny)

___ עס, ___ לייענען, ___ אַרבעט, ___ גייסט, ___ שווימט, ___ מאַך, ___ טרינקען, ___ זינגט, ___ שמייכלסט

3. Přeložte předchozí cvičení do češtiny, a pak zpět do jidiš.

4. a) Dejte slovesa v závorkách do správných tvarů:

מיר (גיין) אין דער ביבליאָטעק.

וואָס (מאַכן) דו?

איך (אַרבעטן) גערן.

ווי (הייסן) ער?

איר (וווינען) אין דער גרינער גאַס.

זיי (שווימען) דאָ.

איך (לייענען) ייִדישע ביכער.

מיר (שמייכלען) .

זי (האָבן) אַ קינד.

זיי (זײַן) צופרידן.

דו (זײַן) צופרידן.

דאָס (זײַן) גוט.

וואָס (האָבן) דו?

b) Převedte předchozí věty do záporu.

5. Pomocí známé slovní zásoby vymyslete co nejvíce otázek a utvořte na ně odpovědi.

6. Určete infinitiv následujících slovesných tvarů:

איך בין, מיר אַרבעטן, ער זינגט, איר שמייכלט, זי גייט, עס שווימט, זיי טרינקען, שווימסטו, מיר עסן, דו האָסט

7. Přeložte:

Ahoj. Jmenuji se Lea. Bydlím v Pařížské ulici. Teď jdu do knihovny. Jak se jmenuješ? Kde bydlíš? Bydlí (oni) tady? Ne, oni nebydlí tady. Co děláš? Čtu. My čteme rádi, ale on nečte rád. Kde jste? Plaveme. Ona už má dítě. (Ono) je velmi pěkné. Kde pracují? Není spokojen. Pojďme do knihovny. Kde je knihovna? Už jsou tady. Máš to (=ono)? Jsme tady. Co jíš? Nejím rád. Usmívají se. Pozdravuj doma! Jdu plavat. Vy jdete na procházku. Čteme nebo plaveme. Nejsem pěkná. Jak se máš? Jak se máte? Ona je velmi spokojena. Na shledanou. Na shledanou (odpověď). Nemáte pravdu. Bydlíme společně. Už tu nejsou. Obvykle chodí (ona) do knihovny. Myslím, že nemají pravdu.

Něco málo o jidiš aneb co je to vlastně je a kde se vzalo?

Jidiš je jazyk východoevropských Židů. Vznikalo přibližně od 9. století n.l. na území dnešního Německa (kolébkou mu byla oblast Lotrinska), později (během 13. - 15. st.) se spolu se svými mluvčími přesunulo právě do východní Evropy, především do Polska a na Ukrajinu. V 19. a 20. století ho čekalo ještě jedno velké stěhování a sice do Ameriky a Izraele. Při všech těchto přesunech bylo ovlivňováno jazyky okolních národů, takže v konečné fázi v sobě jidiš

ukrývá slova i mluvnické konstrukce německého, slovanského a samozřejmě hebrejského původu. Hebrejština totiž stála na úplném počátku a i pro východoevropské Židy zůstala vždy *lošn kojdeš* - svatým jazykem.

2. lekce

Už umíme číst, psát, časovat slovesa v přítomném čase, tak co kdybychom se tentokrát podívali na podstatná jména? Pár už jich znáte z minulé lekce (třeba אַ חברטע nebo אַ קינד). Je tedy na čase trochu si rozšířit obzory.

Začneme opět **textem**. I tentokrát to bude rozhovor, ovšem mezi maminkou (די מאַמע – **מ**) a Jankevem (**י** - יעקב, čteme [jankev]). Povídat si budou mimo jiné o dalších členech rodiny, jejichž jména se čtou takto: [šlojme] שלמה a [ester] אסתר Potřebná slovíčka najdete samozřejmě za textem.

מ: יעקב, וואָס איז דאָס?

י: דאָס איז אַ הונט.

מ: יאָ, זייער גוט, דאָס איז אַ הונט און זעסטו? דאָרטן זײַנען צוויי הינט.

י: און מאַמע, וואָס איז דאָס?

מ: דאָס איז אַן אויטאָ. ווי איז דאָס אויטאָ, יעקב?

י: דאָס אויטאָ איז בלאָ.

מ: ניין, יעקב.

י: אַזוי גרין.

מ: יאָ. און וואָס איז דאָ געל?

י: די בלומען, די זון, און דער לאָמפּ. און די הינט זײַנען ברוין און שוואַרץ.

מ: און ווי איז דאָס בוך?

י: דאָס בוך איז רויט און אַ ביסל אָראַנדזשן און ווײַס.

מ: יאָ, זייער גוט. און ווייסטו, ווער איז דאָס?

י: דאָס איז אָ פרוי.

מ: ניין, דאָס איז ניט קיין פרוי. זי איז דאָך נאָך קליין.

י: אַזוי דאָס איז אַ מיידעלע.

מ: און ווי הייסט דאָס מיידעלע?

י: זי הייסט לאה. זי איז מײַן שוועסטער, ווייסטו?

מ: אָבער יאָ, דאָס ווייס איך. צי האָסטו נאָך אַ שוועסטער?

י: ניין.

מ: אָבער יעקב! דו האָסט דאָך צוויי שוועסטער און אַ ברודער.

י: דו ביסט גערעכט. מיר האָבן לאה, אסתר און שלמה.

מ: נו זעסטו! אָבער איצט גייסטו שלאָפֿן.

י: ניין, איך גיי ניט.

מ: אָבער יאָ. זע, די זון שלאָפֿט שוין און די הינט שלאָפֿן און דאָס מיידעלע שלאָפֿט אויך און מײַן יינגעלע גייט אויך שלאָפֿן.

י: אָבער...

מ: יעקבֿ!

י: נו גוט, איך גיי שוין. אַ גוטע נאַכט!

מ: אַ גוטע נאַכט!

Slovíčka

V seznamu opět najdete slovíčka s hvězdičkou. Už víte, že ta se nemusíte učit aktivně. Poslední dvě slovíčka v seznamu již znáte z první lekce. Jelikož jsou to podstatná jména, jsou tu zařazena znovu a jsou doplněna o tvar množného čísla. U slovesa זען je uveden také tvar 1. os. mn. č.. Teoreticky byste ho měli znát z první lekce, ale jistota je jistota...Sloveso וויסן je dalším ze slibovaných nepravidelných sloves. Celé časování, které, jak brzy zjistíte, vůbec není těžké, máte uvedeno v závorce za příslušným infinitivem v seznamu.

to	דאָס
pes	דער הונט, די הינט
vidět	זען (מיר זעען)
tam	דאָרטן
dva	צוויי
maminka	די מאַמע, ס
auto	דאָס אויטאָ, ס
modrý	בלאָ
tak, tedy	אַזוי
zelený	גרין
žlutý	געל
květina	די בלום, ען
slunce	די זון
lampa	דער לאָמפּ, ן/ לעמפּ
černý	שוואַרץ
hnědý	ברוין
kniha	דאָס בוך, די ביכער

červený		רויט
trochu		אַ ביסל
oranžový		אָראַנדזשן
bílý		ווײַס
vědět		וויסן (איך ווייס, דו ווייסט, ער ווייסט, מיר ווייסן, איר ווייסט זיי ווייסן)
kdo		ווער
paní, žena		די פרוי, ען
přece		דאָך
ještě		נאָך
žádný		קיין
malý		קליין
dívka		דאָס מיידעלע, ך
sestra		די שוועסטער, -
moje sestra		*מײַן שוועסטער
zda, *uvozuje zjišťovací otázku*		צי
bratr		דער ברודער, די ברידער
spát		שלאָפן
chlapec		דאָס ייִנגעלע, ך
můj chlapec		*מײַן ייִנדעלע
dobrou noc		גוטע נאַכט
odpověď na *gute nacht*		אַ גוטע נאַכט
dítě		דאָס קינד, ער
přítelkyně	[chaverte]	די חברטע, ס

Mluvnice

Slíbili jsme si podstatná jména. V této lekci zůstaneme jen u prnvího pádu, ono toho bude i tak dost, protože...

§6 Stejně jako v češtině rozlišujeme u podstatných jmen i v jidiš tři rody (mužský, ženský a střední) a dvě čísla (jednotné a množné). Nedílnou součástí podstatných jmen je

člen, který však může být nahrazen přivlastnovacím (např. *můj*) nebo jiným (*tento, všechen, každý* apod.) zájmenem. Člen je buď určitý nebo neurčitý:

jednotné číslo		
	člen určitý	člen neurčitý
mužský rod	דער	אַ (אַן)
ženský rod	די	אַ (אַן)
středný rod	דאָס	אַ (אַן)

množné číslo		
	člen určitý	člen neurčitý
mužský rod	די	-
ženský rod	די	-
střední rod	די	-

Z předchozího přehledu vyplývá, že velice jednoduchá situace je v množném čísle, kde je člen určitý pro všechny rody stejný a člen neurčitý tam neexistuje. Kde bychom tedy v jednotném čísle použili člen neurčitý, tam v množném čísle nebude člen žádný.

V jednotém čísle to také není těžké: člen neurčitý je pro všechny tři rody stejný, takže se musíme naučit jen člen určitý. Varianta אַן u neurčitého členu se používá před podstatnými jmény, která začínají samohláskou nebo dvojhláskou. V úvodním textu jsme měli např.

אַן אויטאָ ale אַ הונט.

Od začátku našeho výkladu se vám určitě neustále dere na mysl otázka, kdy se který člen používá. Zodpovíme!

Člen neurčitý používáme v případě, že o dané osobě či věci hovoříme poprvé, pro posluchače či čtenáře je nová, ještě o ní neslyšel, nečetl nebo ji neviděl. Ještě jednou opakuji, že v množném čísle v těchto případech nebude člen žádný:

Tam je (nějaký) pes. x Tam jsou (nějací) psi. = דאָרטן איז אַ הונט. x דאָרטן זײַנען הינט.

Člen určitý pak použijeme v případě, že mluvíme o osobě či věci již známé nebo všeobecně známé.

V některých případech stojí podstatné jméno i v jednotném čísle **bez členu**. V prvé řadě se jedná o vlastní jména a názvy, o nepočitatelná podstatná jména (např. On pije vodu –

ער טרינקט וואַסער) a dále převážně o frazeologická spojení, na která budete postupně upozorněni.

Do češtiny členy většinou nepřekládáme. Někdy si můžeme vypomoci slůvky “*nějaký*” pro člen neurčitý nebo “*ten, ta, to*” pro člen určitý. Ale to už sami vycítíte svým jazykovým citem, kde se to hodí a kde je to zbytečné.

Příklady:

וואָס איז דאָס? דאָס איז אַ בלום. ווי איז די בלום? די בלום איז געל.

Co je to? To je květina. Jaká je ta květina? Ta květina je žlutá.

§7 Množné číslo tvoříme přidáním různých koncovek nebo i změnou kmenové samohlásky. Jak koncovky tak další změny uvádíme od této lekce ve slovníčkách za každým podstatným jménem. Pokud tam u některých podstatných jmen žádnou poznámku nenajdete, znamená to, že dané podstatné jméno se v množném čísle nepoužívá. V této lekci je to např. slovo “slunce” - די זון. Najdete-li ve slovníčkách za podstatným jménem na místo koncovky jen pomlčku (-), znamená to, že tvar zůstává v množném čísle stejný jako v jednotném (např. די שוועסטער zůstane i v množném čísle די שוועסטער, nebo takový učitel – דער לערער, když se rozmnoží, budou z něj די לערער - učitelé).

Pro super ambiciózní studenty následuje tabulka možných koncovek množného čísla . Musím je však zklamat, protože nelze vytvořit přehled, který by nám říkal něco ve smyslu: Je-li podstatné jméno toho a toho rodu a končí-li na tu a tu koncovku, bude mít v množném čísle takový a takový tvar. Takový přehled by nám zabral moc místa a stejně by nebyl vyčerpávající. Mohu vás však ubezpečit, že brzy budete sami celkem úspěšně poznávat (někdy možná jen odhadovat, ale i to je dobré), jakou koncovku množného čísla použít. Stačí se jen s jazykem trochu lépe seznámit. Nyní ale už ty slíbené existující koncovky množného čísla:

překlad příkladu	**množné číslo**	**jednotné číslo**	**koncovka**
dopis	די בריוו	דער בריוו	0-
radost	די שׂימחות	די שׂימחה	ות-
rolník, zemědělec	די פּיוערים	דער פּיוער	ים-
maminka	די מאַמעס	די מאַמע	ס-
květina	די בלומען	די בלום	ען -
chlapec	די ייִנגעלעך	דאָס ייִנגעלע	ך-
vnuk	די אייניקלעך	דאָס אייניקל	עך-
čáp	די באָטשאַנעס	דער באָטשאַן	עס-

Poznámka:

Něco byste si měli přece jenom hned zapamatovat: koncovky ים- a ות- (vyslovujeme [-es]) se vyskytují především u slov hebrejského nebo aramejského původu. Ta první patří k mužskému rodu, ta druhá k ženskému. Všiměte si prosím, že tam, kde dáváme koncovku ות-, mizí koncové ה-, které bylo v jednotném čísle. To platí bez vyjímky!!! Ale i to sami brzo vypozorujete. Koncovky ך- a עך- jsou zase koncovky množného čísla u všech zdrobnělin. Ale to já jen tak na okraj.

§8 Zápor týkající se podstatných jmen tvoříme pomocí zájmena קיין (žádný), jež vám bude velice sympatické, protože zůstává neměnné ve všech rodech, pádech (o nichž bude řeč v další lekci) i obou číslech:

žádní psi	קיין הינט	žádný pes	קיין הונט
žádné květiny	קיין בלומען	žádná květina	קיין בלום
žádné děti	קיין קינדער	žádné dítě	קיין קינד

Hezké, že?

§9 Ještě maličkost z jiného soudku: zjišťovací otázky

V minulé lekci jsme hovořili o otázkách doplňovacích, nyní se podíváme na druhý typ otázek. Zjišťovací otázky jsou ty, na které odpovídáme **ano - ne**. V jidiš se tvoří z oznamovacích vět tak, že na začátek přidáme slůvko צי, které mimochodem pochází ze slovanských jazyků. Do češtiny ho není třeba nijak překládat:

Je to pes? - צי איז דאָס אַ הונט?

Práci si lze ovšem usnadnit i tak, že žádné צי nepřidáme a jen patřičně upravíme intonaci (jako když se na něco ptáme v češtině):

איז דאָס אַ הונט?

Slovíčka

voda	דאָס וואַסער
učitel	דער לערער, -

Že se máte naučit i slovíčka z kapitolky o množném čísle (ta u těch koncovek), vás jistě napadlo samotné.

Teorie už bylo až dost, jdeme na cvičení!

Cvičení

1. Popište, co je na obrázcích. Můžete si pomoci otázkami:

וואָס איז דאָס? וואָס איז דאָרטן? ווער איז דאָס? ווער איז דאָרטן? ווי איז...?

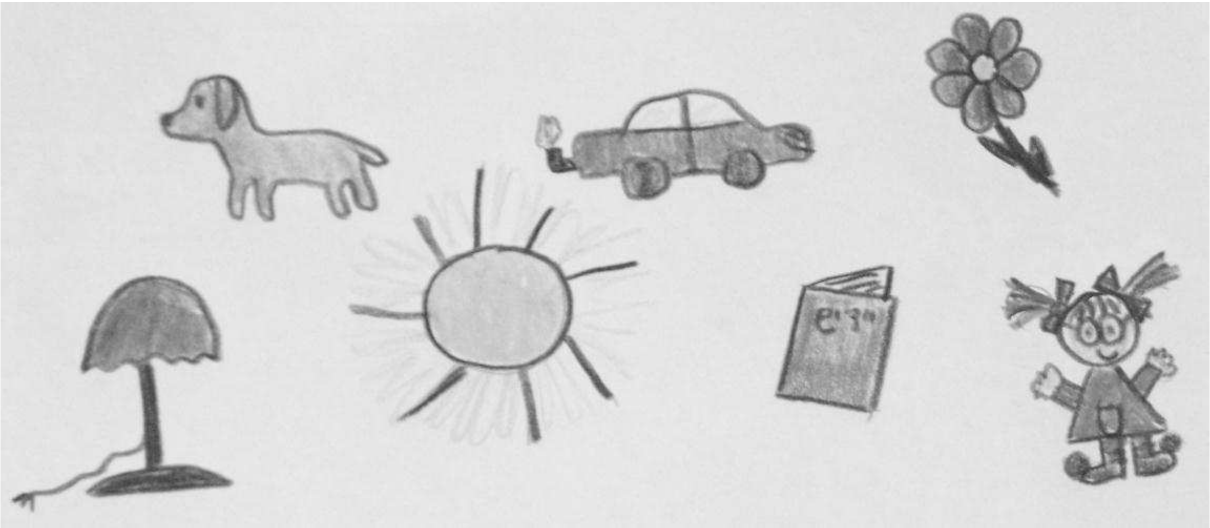

2. Doplňte do vět správný člen (věty na jedné řádce spolu souvisí):

דאָס איז ___ הונט. ___ הונט איז שיין.

ווער איז דאָס? דאָס איז ___ מיידעלע. ווי הייסט ___ מיידעלע? ___ מיידעלע הייסט לאה.

ווער איז דאָרטן? דאָרטן זײַנען ___ ייִנגעלעך. ___ ייִנגעלעך זײַנען קליין.

דאָ איז ___ בוך. ___ בוך איז ווײַס.

וואָס איז דאָ געל? ___ זון, ___ בלומען און ___ לאָמפּ.

וואָס איז דאָס? דאָס איז ___ אויטאָ. ___ אויטאָ איז בלאָ.

דאָרטן זײַנען ___ לעמף. ווי זײַנען ___ לעמף?

3. Určete rod a množné číslo těchto podstatných jmen (cvičně si je můžete i přeložit, ale to je pro vás jistě maličkost):

מאַמע, שׂימחה, אייניקל, שוועסטער, ברודער, מיידעלע , פּויער, ייִנגעלע, חברטע, אויטאָ,
בלום, בוך, בריוו, איי, באָטשאַן, קינד הונט,

4. Utvořte z následujících oznamovacích vět zjišťovací otázky (nezapomeňte, dělá se to pomocí צי):

דו וווינסט דאָ. דאָס איז די מאַמע. דאָס ייִנגעלע איז נאָך קליין. דאָרטן איז אַן אויטאָ. די שוועסטער זײַנען שיין. די בלומען זײַנען געל. איר גייט אין דער ביבליאָטעק. זיי האָבן דאָס. איך ווױן אין דער פּאַריזער גאַס.

5. Převedte věty do záporu:

דאָס איז אַ פּרוי.

דאָס זענען הונט.

די פּרוי איז אַ מאַמע.

דאָס איז אַ בוך.

מיר ווינען דאָ.

איר שלאָפט.

דאָס איז אַן אויטאָ.

דו לייענסט.

6. A nyní si zase zapřekládáme:

Dobrý den. Jak se máte? Dobře. Kam jdete? Jdu do knihovny.

Co děláš? Čtu. Já nečtu rád, ale rád plavu.

Co je to? To je auto. To auto je zelené, ale není pěkné.

Kdo je to? To je paní Bílá (ווײַס) a to je nějaký chlapec. Ten chlapec je ještě malý. Máš pravdu.

Jdeme na procházku. Vidíte? Nevidíme, čteme.

Ted půjdeš (jdeš) spát.

To není pes, to je čáp.

Kde jste? Jsme v knihovně. A oni? Oni jsou také tady. A kdo je tam? Tam je nějaký chlapec a nějaká dívka.

Máš to? Ne, nemám to. Vy to máte? Ano, my to máme.

To není kniha, ale dopis.

Tady jsou nějací rolníci. To nejsou rolníci. (Oni) bydlí tam.

Dobrou noc! Dobrou noc! (=odpověď)

Co takhle zazpívat si nakonec?

Jidiš má velice bohatý repertoár krásných temperamentních písní. Spousta je jich tradičních lidových, ale existuje i řada neméně nádherných umělých písní. I kdyby jidiš zcela vymřelo jako nástroj komunikace (rouhavá to myšlenka, že?), v písních určitě přežije.

Bulbes בולבעס

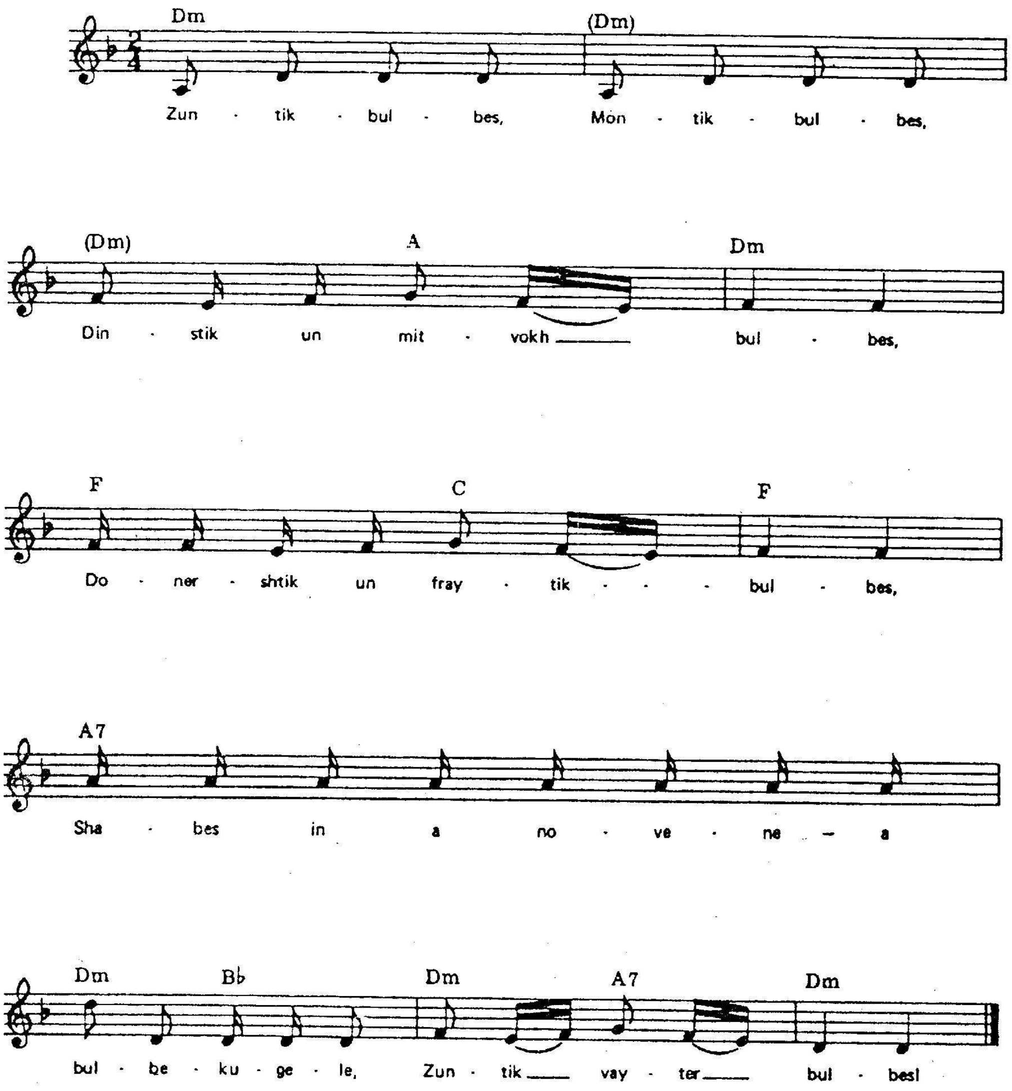

זונטיק בולבעס

מאָנטיק בולבעס

דינסטיק און מיטוואָך בולבעס

דאָנערשטיק און פרײַטיק בולבעס

שבת אין אַ נאָווענע אַ בולבע־קוגעלע

זונטיק ווײַטער בולבעס

brambora	די בולבע, ס
neděle	זונטיק
pondělí	מאָנטיק
úterý	דינסטיק
středa	מיטוואָך
čtvrtek	דאָנערשטיק
pátek	פרײַטיק
sobota	שבת
pro změnu	אין אַ נאָוועבע
bramborový knedlík	בולבע־קוגעלע דאָס
dále	ווײַטער

3. lekce

V minulé lekci jsme se začali seznamovat s podstatnými jmény v jidiš. V této lekci budeme pokračovat v nakousnutém tématu a krátce se ještě vrátíme ke slovesům. Jak je naším zvykem, začneme opět **rozhovorem**. Vzpomínáte na Mojšeho z první lekce? Tentokrát si nebude povídat se Sárou, svou známou, ale s Leou, svou přítelkyní...

מ: עמעצער קלינגט, איך דאַרף עפענען די טיר. ווער קען דאָס זײַן אפשר לאה... יאָ! דו ביסט עס, לאה. איך בין זייער גליקלעך אַז דו קומסט צו גאַסט צו מיר. וואָס ווילסטו טרינקען קאַווע אָדער טיי?

ל: איך טרינק טיי.

מ: גוט. איך קאָך טיי.

ל: זײַ מיר מוחל, איך בין זייער נײַגעריק. קענסטו מיר ווײַזן די דירה?

מ: זייער גערן. איצט זײַנען מיר אין דער קיך.

ל: דער לאָמפּ איבער דעם טיש איז בילדשיין. און וואָס איז דאָ אונטער דעם בענקל?

מ: דאָס איז ניט קיין זאַך דאָס איז דאָך אַ קאַץ. מיר האָבן צוויי קעץ. הינטער אָט דער טיר זײַנען דאָ דער וואַשצימער און דער טואַלעט.

ל: און ווײַטער?

מ: ווײַטער האָבן מיר נאָך אַ צימער פֿאַר די געסט און צוויי שלאָפֿצימערן. דער צימער פֿאַר די געסט איז לעבן דער קיך און די שלאָפֿצימערן זײַנען דאָרטן.

ל: דער גאָרטן אַרום דעם הויז איז אויך זייער שיין און גרויס.

מ: יאָ. אָבער דאָס איז דער גאָרטן פֿון די שכנים. מיר טאָרן ניט גיין אינעם גאָרטן.

ל: דאָס איז אַ שאָד!

מ: זעסטו דעם מאַן מיטן הונט דאָרטן פֿאַר דעם בוים? דאָס איז הער קליין אונזער שכן. אָבער איצט איז דער טיי גרייט. לאָמיר גיין צוריק אין דער קיך.

Slovíčka

Hvězdičky jako obvykle označují slova, která zatím stačí ovládat pasivně. Sloveso וועלן tu máte vyčasováno, jelikož patří k nepravidelným.

někdo	עמעצער
zvonit	קלינגען (מיר קלינגען)
muset	דאַרפֿן
otevřít	עפֿענען

dveře		די טיר, ן
moci		קענען
možná	[efšer]	אפשר
jsi to ty		דו ביסט עס
šťastný		גליפלעך
přijít		קומען
přijít na návštěvu		צו גאַסט קומען
k		צו
ke mně		*צו מיר
chtít		וועלן
		(איך וויל, דו ווילסט, ער וויל, מיר ווילן, איר ווילט, זיי ווילן)
káva		די קאַווע
čaj		די טיי
vařit		קאָכן
odpustit	[mojchl zajn]	מוחל זײַן
odpusť mi	[zaj mir mojchl]	זײַ מיר מוחל
zvědavý		נײַגעריק
mně		*מיר
ukázat		ווײַזן
byt	[di dire, di dires]	די דירה, דירות
v		אין
kuchyně		די קיך, ן
nad		איבער
stůl		דער טיש, ן
překrásný		בילדשיין
je, existuje		איז דאָ, זײַנען דאָ
pod		אונטער
židle		דאָס בענקל, עך
věc		די זאַך, ן

kočka		די קאַץ, קעץ
za		הינטער
tento, tato, toto		אָט דער,אָט די,אָט דאָס
koupelna		דער וואַשצימער, ן
záchod		דער טואַלעט, ן
dál		ווײַטער
pro		פֿאַר
host		דער גאַסט, געסט
ložnice		דער שלאָפֿצימער, ן
vedle		לעבן
zahrada		דער גאָרטן, גערטן
okolo		אַרום
dům		דאָס הויז, הײַזער
velký		גרויס
vyjádř. 2. pádu; od		פֿון
soused	[šochn, šchejnim]	דער שכן, שכנים
to je škoda		דאָס איז אַ שאָד
muž		דער מאַן, מענער
strom		דער בוים , ביימער
pán		דער הער, ן
s		מיט
připravený		גרייט
zpět		צוריק

Mluvnice

V úvodu k této lekci jsme si řekli, že nás čeká pokračování výkladu o podstatných jménech a nějaká ta poznámka ke slovesům. Začneme těmi slovesy:

<u>*§11*</u> Všimli jste si v textu <u>*vazby איז דאָ, popř. זײַנען דאָ*</u>? Tato vazba vyjadřuje existenci nebo výskyt něčeho. Nejčastěji se používá s určením místa:

אין דער ביבליאָטעק זײַנען דאָ ביכער.

אין דער קיך איז דאָ אַ טיש.

Zápor zní איז ניטאָ, popř. זײַנען ניטאָ.

פֿאַר דעם הויז איז ניטאָ קיין הונט.

אינעם גאָרטן זײַנען ניטאָ קיין ביימער.

Pokud znáte jiné jazyky, pak vězte, že v němčině této vazbě odpovídá vazba “es gibt”, v angličtině “there is/are” a ve francouzštině “il y a”.

§12 Způsobová slovesa

Jsou to tato slovesa:

דאַרפֿן - muset, potřebovat

וועלן - chtít

מעגן - smět

ניט טאָרן - nesmět

מוזן - muset

קענען - moci, umět; znát

Tato slovesa mají jednu pravidelnou nepravidelnost v časování: ve 3. os. jednotného čísla nepřibírají koncovku ט-:

ער דאַרף, ער וויל, ער מעג, ער טאָר ניט, ער מוז, ער קען

Poznámky:

- Sloveso וועלן se časuje následovně:

איך וויל, דו ווילסט,ער וויל, מיר ווילן, איר ווילט, זיי ווילן

- Slovesa דאַרפֿן a מוזן obě znamenají “muset”. Rozdíl je v tom, že sloveso מוזן je mnohem intenzivnější. Obvykle záleží na mluvčím, pro které z těchto dvou sloves se rozhodne. Příklad:

דו מוזט גיין שלאָפֿן. x מיר דאַרפֿן איצט אַרבעטן.

- Zápor od slovesa מעגן zní ניט טאָרן:

צי מעג איך גיין דאָרטן?

-יאָ, דו מעגסט.

-ניין, דו טאָרסט ניט.

- Slovesem קענען můžeme vyjádřit též určitou nejistotu:

צי איז דער מאַן דאָ?

-ער קען זײַן דאָ.

-עס קען זײַן, אַז ער איז דאָ.

- Vazbu עס קען זײַן, אַז (je možné, že) si zapamatujte. To ostatní také.
- Všimněte si ještě infinitivu od nám již dobře známe vazby איז דאָ:

אונטער דעם בענקל דאַרפֿן זײַן קעץ.

אין דעם שלאָפֿצימער קענען ניט זײַן קיין קינדער.

Vidíte, že דאָ i ניטאָ nám v tomto případě zmizely.

§13 Skloňování podstatných jmen

Jidiš má pouze tři pády: nominativ, dativ a akuzativ.

Přehled skloňování:

jednotné číslo			
	mužský rod	ženský rod	střední rod
nominativ	דער הונט	די קאַץ	דאָס קינד
akuzativ	דעם הונט	די קאַץ	דאָס קינד
dativ	דעם הונט	דער קאַץ	דעם קינד

množné číslo			
	mužský rod	ženský rod	střední rod
nominativ	די הינט	די קעץ	די קינדער
akuzativ	די הינט	די קעץ	די קינדער
dativ	די הינט	די קעץ	די קינדער

Nominativ odpovídá českému prvnímu pádu: .דער טאַטע טרינקט - Tatínek pije.

Akuzativ vyjadřuje přímý předmět (bezpředložkový, český 4. pád): ?זעסטו דעם בוים - Vidíš ten strom?

Dativ se používá po všech (opravdu všech) předložkách: פֿאַר דעם הויז - před domem

Všimli jste si, že **množné číslo** má všude stejný tvar? Sympatické, že?

V **jednotném čísle** se nám jen trochu mění členy. Tabulku si pečlivě pročtěte a naučte se všechny pády! A ať se vám nepletou!!!

Existuje pár podstatných jmen, která při skloňování nejen, že mění tvar členu, ale dokonce přibírají i koncovku ן-, přičemž odpadá jejich koncové ע-, a to ve všech pádech kromě nominativu. Nejdůležitější z nich jsou:

דער טאַטע - דעם טאַטן

דער זיידע - דעם זיידן

דער רבי [rebe] - דעם רבין [rebm] - rabín

S podobným jevem se setkáme i u všech vlastních jmen (u křestních jmen i příjmení):

nom. משה, טײַבל, לאַה, לינקאָלן

dat. + ak. משהן, טײַבלען, לאהן, לינקאָלנען

Jistě vám neušlo, že někde je koncovka pouze ן-, někde ען-. Nepochybuji, že váš jazykový cit je již natolik vytříben, že vám dojde, že koncovku ען- dáváme tam, kde by se samotné ן- těžko vyslovovalo.

Ještě připomínám, že **neurčitý člen** אַן ,אַ je ve všech rodech neměnný a v množném čísle neexistuje (podstatné jméno, které by mělo v jednotném čísle neurčitý člen, zůstává v množném čísle bez členu).

Řekli jsme si, že **dativ** se používá pouze **po předložkách**. Z úvodního textu už jich pár známe: צו ,פון ,מיט ,אונטער ,איבער ,הינטער ,לעבן ,אַרום ,פאַר ,אין, s ostatními se seznámíme postupně. Důležitá věc, na kterou vás však ještě musím upozornit je, že tvar členu דעם (tj. dativ m. a stř. rodu) často splývá s předcházející předložkou v jedno slovo:

אין + דעם = אינעם

פון + דעם = פונעם

מיט + דעם = מיטן

פאַר + דעם = פאַרן

אונטער + דעם = אונטערן

איבער + דעם = איבערן

צו + דעם = צום

Zdá se vám toho všeho už až dost? Dáme si tedy pohov a vyzkoušíme si, jak se nám podařilo teorii vstřebat!

Cvičení

1. Popište za použití vazby זײַנען דאָ/איז דאָ a náležitých předložek pokoj na obrázku. Aby vám to šlo lépe, doučíme se ještě pár jednoduchých slovíček:

na	[af, afn]	אויף (+ דעם = אויפן)
postel		דאָס בעט, ן
telefon		דער טעלעפאָן, ען
televize		די טעלעוויזיע, ס
skříň		דער אַלמער, -
okno		דער פענצטער, -
koberec		דער טעפּיך,
zrcadlo		דער שפּיגל, ען

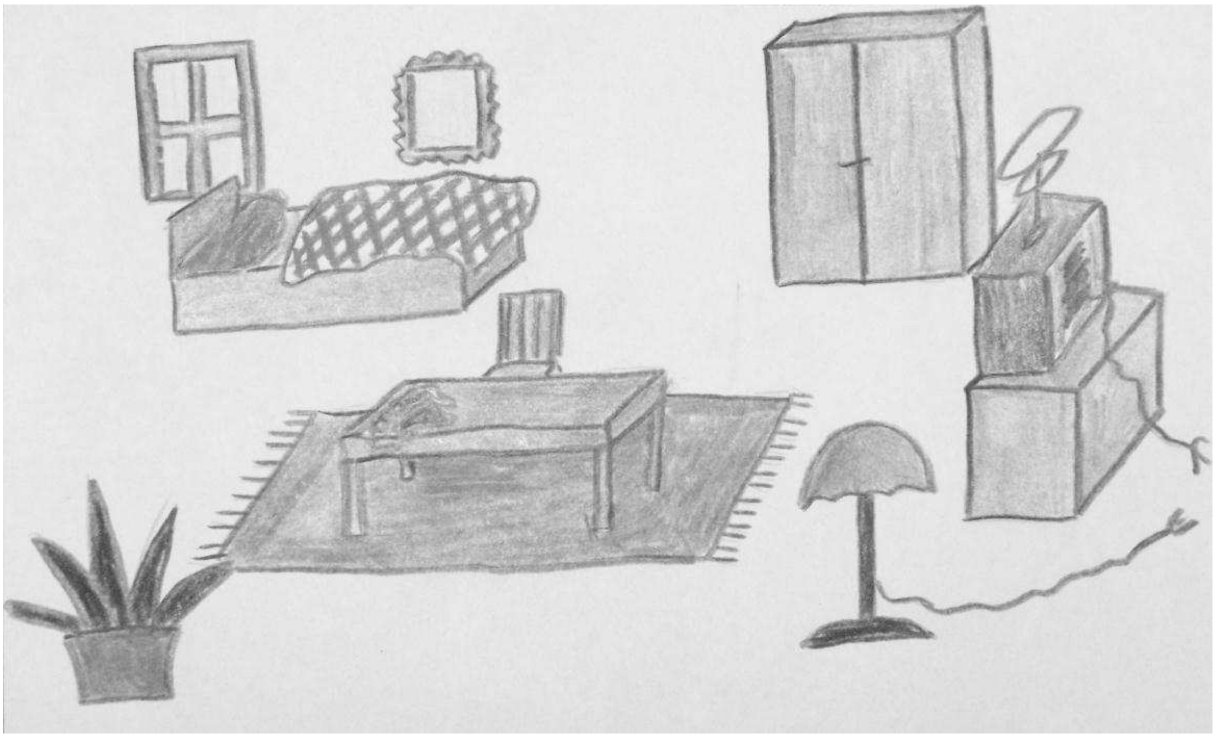

2. Doplňte do textu správnou předložku (kde je to možné, stáhněte předložku se členem v jedno slovo). Napadne-li vás u některé věty více možností, klidně je použijte všechny.

מיר גיין ___ דער ביבליאָטעק. דער הונט וווינט ___ דעם טיש, די קאַץ ___ דעם הויז.

קומט צו גאַסט ___ דער מאַמע. זיי וווינען איצט ___ דעם טאַטן. דאָ איז אַ זאַך ___ דעם בוים. ___ דעם פענצטער איז דאָ אַן אַלמער. זי גייט ___ דעם רבין. די מאַמע קאָכט ___ דער קיך.

דער צימער איז ___ דער טיר. דער לאָמפּ ___ דעם טיש איז ניט שיין

3. Doplňte do vět správný tvar způsobových sloves a věty přeložte:

(מעגן) איך גיין אינעם גאָרטן. ביין דו (ניט טאָרן).

וואָס (ווען) איר מאַכן? מיר (קענען) לייענען.

ער (דאַרפן) גיין פאַרן הויז.

איר (ניט טאָרן) שלאָפן אינעם גאָרטן.

זי (מוזן) איצט אַרבעטן.

עס (קענען) זײַן אַז ער איז אינעם צימער.

3. Přeložte:

chci, musíme, (oni) nesmí, můžu, nesmíš, chce, umíte, (ona) smí, chceš, známe, (oni) musí, nesmím, umíš, (on) může, umíme, nesmíte, musíte, nemůžeme, (oni) nechtějí

4. Doplňte členy podstatných jmen ve správném tvaru. Dejte si pozor na rozlišení určitého a neurčitého členu!

___מאַמע אַרבעט אין___ קיך. מיר האָבן ___ הונט און ___ קאַץ. איך גיי מיט ___ טאַטן. ער

שלאָפּט אין ___ בעט לעבן ___ פֿענצטער. האָסטו ___ שוועסטער? איך האָב ___ שוועסהער
און ___ ברודער. זעט איר ___ מענער דאָרטן אונטער ___ בוים? מיר לייענען ___ בוך. ___
בוך איז זייער שיין.

<u>5. A na konec tradiční překlad:</u>

Nyní půjdeme na návštěvu. Zvoníme. Někdo jde otevřít dveře. Je to jedna přítelkyně. Jmenuje se Sára a bydlí tady s maminkou a tatínkem. V kuchyni je stůl. Nad stolem je lampa. Vidíš tu kočku na židli? Můžeme pít vodu, ale Sára vaří čaj a kávu. Jsme zvědaví a chceme vidět byt. Vedle kuchyně je ložnice a pokoj pro hosty. Za těmito dveřmi je záchod s koupelnou. Toto je pokoj pro děti. Jsou tu postele, stůl, židle (mn. č.) a skříň. Na skříni je televize a na okně jsou květiny. Za oknem vidíme zahradu. Zahrada je kolem domu. Je velmi pěkná a velká. Sára říká, že to je zahrada sousedů. Děti do zahrady nesmí chodit. Čaj a káva jsou hotovy, musíme jít do kuchyně a pít.

Jidiš a jeho dialekty

Jidiš se během svého vývoje rozdělilo do dvou hlavních dialektů: západní jidiš a východní jidiš. Zatímco západní jidiš ještě během středověku a raného novověku zaniklo nebo spíše splynulo s němčinou, východní jidiš se nejen dále rozvíjelo, ale také se rozčlenilo do dalších dialektů:

- v Litvě, Bělorusku a severovýchodním Polsku žili tzv. “Litvaci” se svým litevským nářečím

- na Ukrajině, v Haliči a Rumunsku používali Židé ukrajinské nářečí

- ve zbylém Polsku až k německým hranicím to zas bylo polské nářečí.

V 19. a 20. století, kdy došlo k velkým migracím Židů do Ameriky, vyvstala naléhavá potřeba roztříštěné jidiš sjednotit, aby si jeho mluvčí mezi sebou lépe rozuměli. Za tím účelem vznikla v roce 1925 ve Vilniusu organizace YIVO, která se v roce 1938 přestěhovala do New Yorku. Tato stále existující a velice aktivně pracující instituce vydává knihy a časopisy s tematikou jazyka jidiš a kultury, kterou tento jazyk odraží pořádá nejrůznější semináře, programy a jazykové kurzy. Je možné ji navštívit i na internetu.

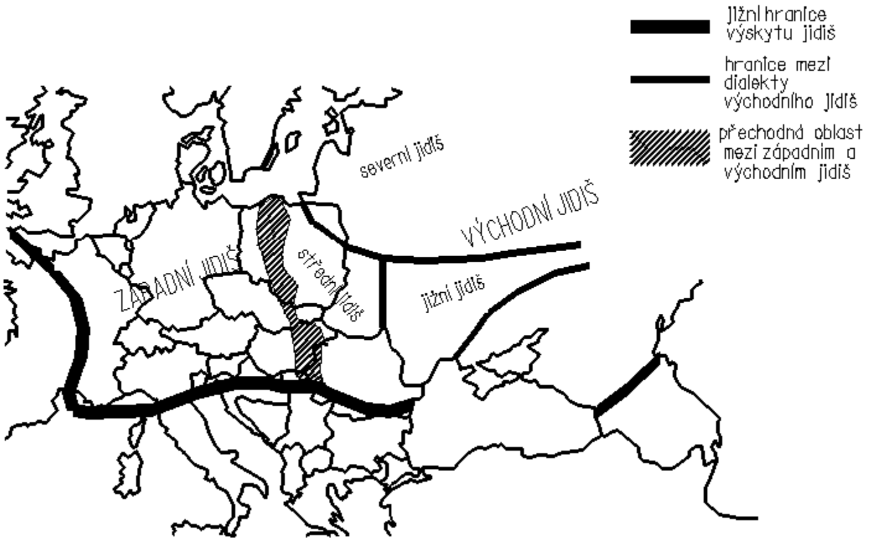

4. lekce

Mojše s Leou se zase jednou sešli. Jejich vztah se pozvolna prohlubuje. Představte si, Mojše bude pozván Leinými rodiči na návštěvu! Naše znalosti jidiš mluvnice se také budou pozvolna prohlubovat. Představte si, budeme mluvit o přivlastňování!

מ: שלום־עליכם, לאה. וואָס הערט זיך? ווי גייט עס?

ל: אַ דאַנק, נישקשה. אָבער משה, איך דאַרף דיר עפּעס זאָגן. מײַנע עלטערן ווילן דו זאָלסט קומען צו אונדז צו גאַסט.

מ: וויוויי!

ל: מײַן משפּחה איז זייער גרויס. מײַנע באָבע־זיידע וווינען אין פּראַג. עס זײַנען די עלטערן פֿון מײַן מאַמע. מײַן טאַטנס עלטערן לעבן שוין ניט מער. אָבער זײַנע שוועסטערן מיט אירע משפּחות לעבן אין פּוילן. מיר פֿאָרן קיין פּוילן צו זיי צו גאַסט אימער זומערצײַט. איך האָב דאָ אַ סך שוועסטערקינדער. מײַן מאַמע האָט צוויי ברידער און אַ שוועסטער. זיי אַלע וווינען אין אַמעריקע. קיין אַמעריקע פֿאָרן מיר ניט. דאָס איז פֿאַר אונדז פֿאַרשטייט זיך צו טײַער.

מ: יאָ, דאָס פֿאַרשטיי איך. איך גלייב, אַז איך מוז קויפֿן אייניקע מתּנות. העלפֿסטו מיר?

ל: יאָ, איך העלף דיר. לאָמיר גיין אין דער קראָם!

Slovíčka

Text nebyl tentokrát nijak dlouhý, takže nás nečeká ani moc slovíček. Je-li vám to líto, netruchlete, ono pár slovíček přibyde ještě u mluvnice a cvičení...

וואָס הערט זיך		jak se máš
ווי גייט עס		jak se daří
נישקשה	[niškoše]	jde to, není to špatné
מײַן		můj
די עלטערן		rodiče
זאָלן		mít (povinnost)
וויוויי		ajajaj
אינטערעסאַנט		zajímavý
דערציילן		vyprávět
וועגן		kvůli
דײַן		tvůj
די משפּחה, משפּחות	[mišpoche]	rodina
די באָבע־זיידע		prarodiče

Praha		פּראַג
žít		לעבן
jejich		איר
Polsko		פּוילן
jet		פֿאָרן
do		קיין
vždy, stále		אימער
v létě		זומערצײַט
mnoho, hodně	[a sach]	אַ סך
Amerika		אַמעריקע
všichni		אַלע
rozumí se		פֿאַרשטייט זיך
k		צו
drahý		טײַער
rozumět		פֿאַרשטיין
myslet si, domnívat se		גלייבן
koupit		קויפֿן
nějaké		אייניקע
dárek		די מתנה, מתנות
pomoci		העלפֿן
obchod		די קראָם, ען

Mluvnice

Už se těšíte, co to zase bude? Už nyní vám můžu prozradit, že samé užitečné věci!

§ 14 Přivlastňování osobám

Jedná se o to, jak v jidiš vyjádřit např. "Mojšeho dům", "maminčina kniha", "tatínkův pes" apod. Řekneme si k tomu několik pravidel:

- osoba, které přivlastnujeme přibírá koncovku ס-:

משהס הויז, שׂרהס הײַזער

- pokud má osoba, které se přivlastňuje určitý člen, tento člen se převede do tvaru dativu:

די מאַמע - דער מאַמעס הויז/דער מאַמעס הײַזער

דער זיידע - דעם זיידנס בוך/דעם זיידנס ביכער

דאָס קינד - דעם קינדס ברודער/דעם קינדס ברידער

- končí-li podstatné jméno označující osobu, jíž se přivlastnuje, na ש, ץ, ס, ז zní přivlastňující koncovka kvůli výslovnosti עס-:

Horovicův dům - האָראָוויצעס הויז

- následující podstatná jména mají přivlastnující koncovku נס-:

דער רבי	**דער מענטש**	**דער ייִד**	**דער זיידע**	**דער טאַטע**
דעם רבינס בוך	דעם מענטשנס קינדער	דעם ייִדנס טיש	דעם זיידנס הונט	דעם טאַטנס ברודער

- přivlstňovat lze jinak i pomocí předložky פון:

די מאַמע פון דעם קינד - דעם קינדס מאַמע

§ 15 Přivlastňovací zájmena

Když přivlastňovat, tak pořádně. A k tomu je zapotřebí přivlastňovacích zájmen. Ta jsou v jidiš velice jednoduchá, protože od každého existují jen dva tvary: jeden pro jednotné číslo - identický pro všechny rody a pády - a druhý pro množné číslo - rovněž identický pro všechny rody a pády:

	jednotné číslo	**množné číslo**
můj	מײַן	מײַנע
tvůj	דײַן	דײַנע
jeho (m. a stř. rod)	זײַן	זײַנע
její	איר	אירע
náš	אונדזער	אונדזערע
váš	אײַער	אײַערע
jejich	זייער	זייערע

§ 16 Skloňování osobních zájmen

Když už jsme u těch zájmen podívejme se také na skloňování osobních zájmen:

	nominativ	**akuzativ**	**dativ**
já	איך	מיך	מיר
ty	דו	דיך	דיר
on	ער	אים	אים
ona	זי	זי	איר
ono	עס	עס	אים
my	מיר	אונדז	אונדז
vy	איר	אײַך	אײַך

oni	זיי	זיי	זיי

§ 17 Vazba po slovese װעלן

Sloveso װעלן lze použít ve dvou možných případech:

1.איך װיל גײן אין דער קראָם.

V tomto případě vyjadřuje jedna osoba, co chce ona sama udělat, a po slovese chtít následuje infinitiv významového slovesa (v našem případě גײן).

2. די מאַמע װיל דו זאָלסט גײן אין דער קראָם

Zde chce někdo po někom jiném, aby něco udělal. V tomto případě vyjádříme v první větě,

kdo chce (די מאַמע װיל), a v druhé větě kdo (podmět - דו) má co udělat (pomocí slovesa זאָלן a významového slovesa: זאָלסט גײן).

Pro jistotu si uvedeme ještě nějaké příklady:

Chceme, abyste teď jeli. - .מיר װילן איר זאָלט איצט פֿאָרן

Nechci, aby si to dítě hrálo na zahradě. - . איך װיל ניט דאָס קינד זאָל שפּילן אינעם גאָרטן

Chce, abychom dnes přišli do školy. - .ער װיל מיר זאָלן הײַנט קומען אין שול

Sloveso זאָלן patří mezi nám již dobře známá způsobová slovesa, tzn., že se časuje jak? Však vy dobře víte:

איך זאָל

דו זאָלסט

ער זאָל

מיר זאָלן

איר זאָלט

זיי זאָלן

Toto sloveso má ještě jeden význam, a sice “mít” ve smyslu “mít za povinnost”:

Co mám dělat? - ?װאָס זאָל איך טון

Máme jít do školy? - ?זאָלן מיר גײן אין שול

§ 18 Vyjadřování českého “do, k, na”

Srovnejte (si v hlavě):

Jedu ke svým rodičům. - .איך פֿאָר **צו** מײַנע עלטערן

Jedu do Prahy. - .איך פֿאָר **קיין/אין** פּראַג

Jedu do knihovny. -.איך פֿאָר **אין** דער ביבליאָטעק

Jedu do Ameriky. -.איך פֿאָר **קיין/אין** אַמעריקע

Jedu do školy. -. איך פֿאָר **אין** שול

Jedu na konferenci. -.איך פֿאָר **אויף** אַ קאָנפֿערענץ

Zvláště chci upozornit na to, že **u názvů měst, států a kontinentů** se používá předložka **קיין** nebo **אין**, vyjadřujeme-li směr. Odpovídáme-li na otázku „kde?“ použijeme předložku **אין**. Jdu-li do nějaké **instituce** apod. (škola, knihovna), použiji předložku **אין**. Ptáte-li se, proč ve spojení אין שול není člen, tak to je proto, že to je fráze a člen se tam prostě nepoužívá. To už se tak musíte naučit. Lze však také říci אין אַ שול popř. אין דער שול. V takovém případě však nemáme na mysli školu jako instituci, ale školní budovu.

Pakliže jedu nebo jdu **k nějakým lidem**, stejně jako v češtině se použije předložka "k" - **צו**.

No, a když se jedná o **konferenci** či podobnou akci, uchýlím se k předložce **אויף**.

Slovíčka

Tak tady jsou ta slíbená slovíčka:

mít (za povinnost)	זאָלן
přijít	קומען
škola	די שול, ן
do školy, ve škole	אין שול
hrát, hrát si	שפּילן
konference	די קאָנפערענץ, ן

Nyní už ale přišel čas na

Cvičení

1. Mojše se vydal s Leou do obchodu pro dárky. וואָס קויפט משה פאר לאהס משפחה? Tvořte věty podle vzoru a nápovědy na obrázcích:

פֿאַר דער מאַמע קויפט ער בלומען.

פֿאַר זי קויפט ער בלומען.

דער מאַמעס בלומען זײַנען געל.

אירע בלומען זײַנען געל.

Slovíčka:

sladkosti	דאָס זיסוואַרג, -
hračka	די צאַצקע, ס

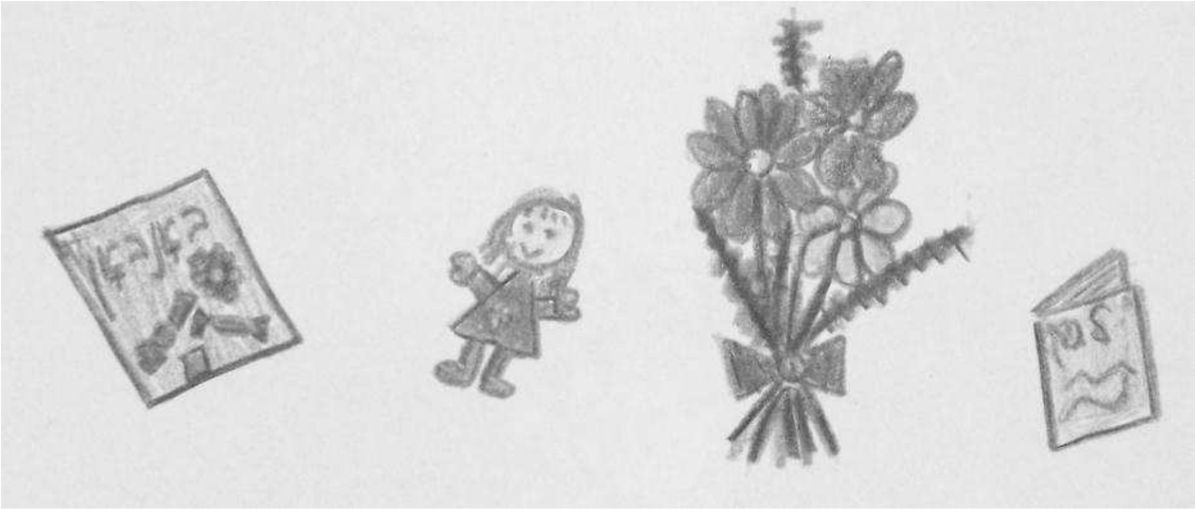

<u>2. Přeložte:</u>

jeho auto, moje knihy, naši rodiče, jejich děti, tvůj dům, její pes, vaše kočky, moje sestra, tvůj bratr, jeho židle, váš stůl, naše maminka, můj tatínek, jejich knihovny, její televize, mé květiny

<u>3. Doplňte do vět správná přivlastňovací zájmena (věty na jedné řádce spolu souvisí):</u>

איך האָב צוויי שוועסטער. דאָס זײַנען ____ שוועסטער.

ער האָט אַן אויטאָ. ____אויטאָ איז בלאָ.

מיר פאָרן צו ____ באָבע.

איר דאַרפט קויפן אַ מתנה פאַר ____ עלטערן.

דו האָסט אַ בריוו. ווּ איז ____ בריוו?

זיי אַרבעטן אין אַ שול. ____שול איז דאָרטן.

<u>4. Přeložte:</u>

Jdeme k vám. To je od nich. Vidíš mě? (On) je za tebou. Půjdou s ním. Bydlím u ní. Čte to. Jedeš s námi? Musím u tebe pracovat. Nevidím tě. Nemáme ji. Chce vás mít. Chtějí mě vidět.

<u>5. Přeložte i toto:</u>

Chci, abys mi pomohl. Chce, abychom šli s ním. Chceš, abych to přečetl (četl)? Chceme, abyste k nám přišli na návštěvu. Nechtějí, abych chodil do jejich zahrady. Chcete, abychom jeli s vámi?

<u>6. Doplňte správnou předložku:</u>

מיר פאָרן____ אַמעריקע. מײַנע באָבע־זיידע וווינען ____ פּוילן. איך בין ____ אַ קאָנפערענץ.

לאָמיר גיין ____ די עלטערן. פאָרט איר ____ פּראַג? זיי אַרבעטן ____ אַמפּריקע.

<u>7. Popište podle rodokmenu na obrázku následující rodinu. Pomozte si následujícími otázkami:</u>

ווער איז דאָס?

ווי הייסט ער/זי?

ווּ ווױנט ער/זי?

וואָס מאַכט ער/זי?

Slovíčka

די מומע, ס	teta
דער פעטער, ס	strýc

הערשׁל ↔ אסתר

↓ ↓ ↓

יעקב ↔ חנה שׂרה שלמה ↔ רבקה

קלמן משה

לאה דוד

Výslovnost jmen:

קלמן [kálmen], חנה [chane], שׁמעון [šimen]

8. Přeložte:

Mojše jde na návštěvu k Leiným rodičům. Lea mu vypráví o své rodině. Její rodina je velmi velká. Někteří žijí v Amerikce, ale tam Lea se svými rodiči nejezdí, je to moc drahé. V létě jezdí ke svým tetám a strýcům do Polska. Mojše chce koupit Leiným rodičům, bratrům a sestře dárky. Chce také, aby mu Lea pomohla. Jdou spolu do obchodu. “Co mám koupit tvému tatínkovi?” ptá se Mojše. “Kup mu nějakou knihu, rád čte.” Mamince koupí květiny. Má je velmi ráda. Dětem, Leině sestře a bratrům, koupí Mojše sladkosti a nějaké hračky. (Oni) jsou ještě malí. Lea má také psa, ale tomu (jemu) Mojše žádný dárek nekoupí. Nyní je spokojen.

Cesta Židů do Evropy

Všichni dobře víme, že domovem Židů je Izrael, Země zaslíbená. Starý zákon nám velmi jasně a precizně líčí dějiny celého národa od jeho vzniku až do počátku křesťanské éry. Kdybychom k tomu přičetli i proroctví, tak můžeme říci, že vlastně až do současnosti...

Židé ve své vlasti nezažili mnoho klidných chvil, velmi často byli nuceni bojovat s okolními národy a nejednou byli podrobeni nebo dokonce odvlečeni do zajetí. Asi nejstrašnější událostí však bylo v roce 70 n. l. zničení jeruzalémského chrámu, který celý národ svým způsobem sjednocoval a připomínal mu jejich jediného opravdového vládce - Boha. Po tom neštěstí v roce 70 se Židé rozprchli po celém světě a postupně dospěli i do Evropy.

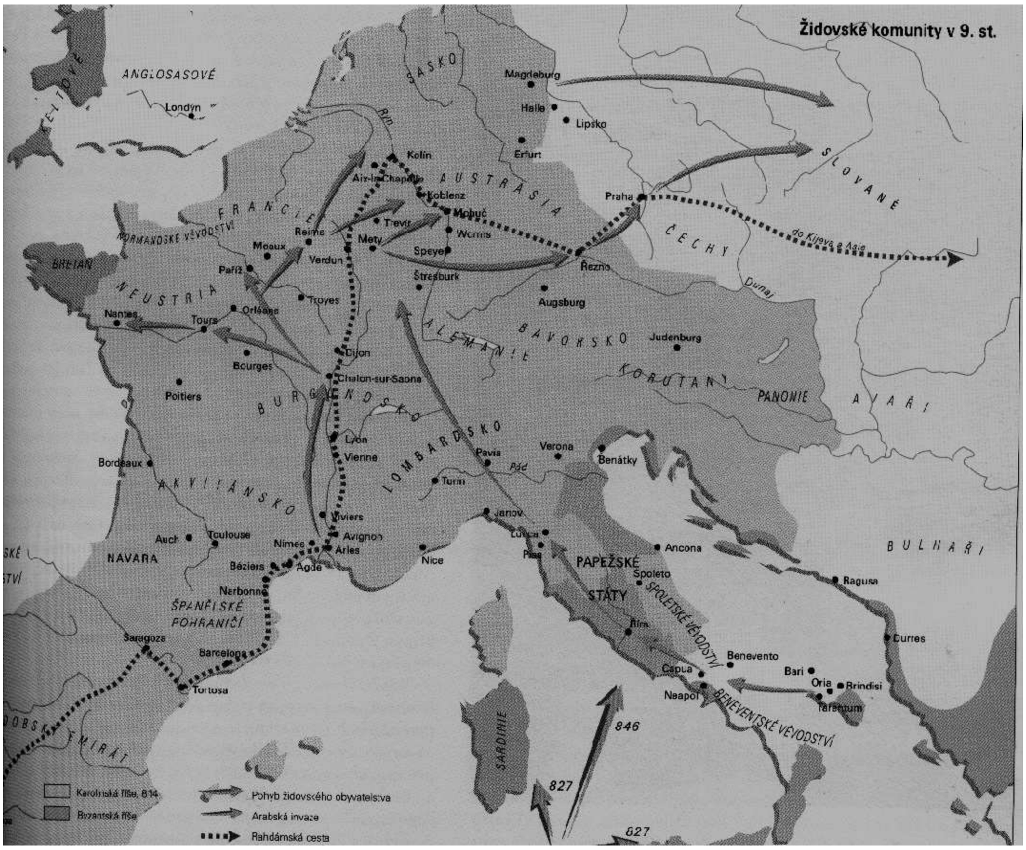

Židovské komunity v 9. st.
ANGLOSASOVÉ
Londýn
SASKO
Magdeburg
Halle
Lipsko
Erfurt
Rýn
Kolín
Aix-la-Chapelle
Koblenz
Mohuč
Worms
Speyer
Trevír
Mety
Verdun
Remeš
Meaux
Paříž
Troyes
FRANCIE
NORMANDSKÉ VÉVODSTVÍ
BRETAŇ
NEUSTRIA
Nantes
Tours
Orléans
Bourges
Poitiers
Dijon
Chalon-sur-Saone
BURGUNDSKO
Lyon
Vienne
Bordeaux
AKVITÁNSKO
Viviers
Avignon
Nîmes
Arles
Auch
Toulouse
NAVARA
Béziers
Agde
Narbonne
ŠPANĚLSKÉ POHRANIČÍ
Saragoza
Barcelona
Tortosa
EMIRÁT
AUSTRASIA
Štrasburk
ALEMANIE
Praha
Řezno
Augsburg
BAVORSKO
Judenburg
ČECHY
SLOVANÉ
do Kijeva a Asie
Dunaj
KORUTANY
PANONIE
AVAŘI
LOMBARDSKO
Pavia
Pád
Turin
Verona
Benátky
Janov
Lucca
Pisa
Nice
PAPEŽSKÉ STÁTY
Ancona
Spoleto
SPOLETSKÉ VÉVODSTVÍ
Řím
Benevento
Capua
Neapol
BENEVENTSKÉ VÉVODSTVÍ
Bari
Oria
Brindisi
Tarentum
Ragusa
Durres
BULHAŘI
SARDINIE
846
827
827
Karolinská říše, 814
Byzantská říše
Pohyb židovského obyvatelstva
Arabská invaze
Rahdámská cesta

5. lekce

Můžete si gratulovat. Právě jste se dostali do poslední lekce první části naší učebnice. Po této lekci vás čeká velké opakování, a pak začne nová část. Dobrý pocit, ne? Už toho umíte opravdu celkem dost, ale ještě něco málo je třeba se naučit, aby vaše vyjadřování nebylo tak úplně primitivní a hlavně, abyste dobře rozuměli i těm textům v jidiš, které nebyly napsány pro naši učebnici...

V **textu** budeme nakupovat. S paní Stejnovou

פּ = פֿאַרקויפֿערין **ש** = פֿרוי שטיין

פּ: שלום־עליכם.

ש: עליכם־שלום.

פּ: וואָס ווינטשט איר?

ש: אַ לאַבן שוואַרץ ברויט, צען ווײַסע בולקעס און דעם פֿראַנצייזישן קעז. צי איז דער וווּרשט כּשר?

פּ: פֿאַרשטייט זיך. דאָס איז אַ כּשרער וווּרשט.

ש: אַזוי איין קילאָ פֿונעם כּשרן וווּרשט. און אָט דער פֿלייש איז אויך כּשר?

פּ: ניין. דאָס איז חזיר ער איז טריפֿה.

ש: דעם טריפֿן פֿלייש וויל איך ניט. אָבער איך נעם נאָך די דויטע עפּל, איין קילאָ. צי האָבט איר פֿרישע מילך?

פּ: יאָ, פֿאַרשטייט זיך.

ש: אַזוי איך נעם אַ גרויס פֿלעשל. איך דאַרף נאָך צוויי קילאָ ווײַסע מעל.

פּ: עפּעס אַנדערש?

ש: ניין דאָס איז אַלץ וויפֿל צאָל איך?

Tetokrát vás šetřím, že? Tak krátký rozhovor jsme snad ještě neměli. Ale proč byste si nemohli jednou odpočinout...

Slovíčka

přát si	ווינטשן
bochník	דער לאַבן, ס
chléb	דאָס ברויט
deset	צען
houska, bulka	די בולקע, ס
francouzský	פֿראַנצייזיש
sýr	דער קעז

salám		דער ווורשט
košer	[košer]	כשר
jeden		איין
kilo(gram)		דאָס קילאָ
maso		דער פלייש
vepřové	[chazer, chazejrim]	דער חזיר, ים
trejfe	[trejfe]	טריפה
vzít, brát		נעמן
jablko		דער עפּל, עפּל
čerstvý		פריש
mléko		די מילך
láhev		דאָס פלעשל, עך
mouka		די מעל
co dále, něco dalšího?		עפּעס אַנדערש
všechno		אַלץ
kolik		וויפל
platit		צאָלן

Mluvnice

§ 19 Skloňování přídavných jmen v přívlastku

Co to je přívlastek? Nevzpomínáte si už na svá školní léta, kdy jste ve větách hledali různé podměty, přísudky, předměty i přívlastky? Á, myslím, že už se vám rozjasnívá. Přívlastek (abychom byli přesní, tak přívlastek shodný) je přídavné jméno, které předchází podstatnému jménu a nějak blíže ho určuje. Třeba: malý stůl, velký pes, černá kočka atd. Už víte, že? Tak to je dobře, protože nyní si s těmito přívlastky budeme tak trochu hrát.

Z předchozích lekcí víme, že ani v jidiš nelze mluvit neustále v prvním pádě (Vidíš maminka? Co koupíme pro tatínek? ... To zní hloupě i v češtině, že?). Jenomže když skloňujeme podstatná jména, musíme skloňovat i jejich přívlastky (v češtině také neřekneme “mám malý psa” či něco podobného). Takže, teď si v krásné přehledné tabulce ukážeme, jak ono se to v jidiš dělá. Princip je jednoduchý: to přídavné jméno alias přívlastek prostě přibírá různé koncovky podle toho, jakého je rodu, čísla a v jakém je pádě. Pokud to zní hrozivě, zahled’te se do tabulky, která vás přesvědčí o opaku:

jednotné číslo			
	nominativ	*akuzativ*	*dativ*
mužský rod	דער גוט**ער** טאַטע	דעם גוטן טאַטן	דעם גוטן טאַטן
	אַ גוט**ער** טאַטע	אַ גוטן טאַטן	אַ גוטן טאַטן

	מײַן גוט**ער** טאַטע	מײַן גוט**ן** טאַטן	מײַן גוט**ן** טאַטן
	קיין גוט**ער** טאַטע	קיין גוט**ן** טאַטן	קיין גוט**ן** טאַטן
ženský rod	די גוט**ע** מאַמע	די גוט**ע** מאַמע	דער גוט**ער** מאַמע
	אַ גוט**ע** מאַמע	אַ גוט**ע** מאַמע	אַ גוט**ער** מאַמע
	מײַן גוט**ע** מאַמע	מײַן גוט**ע** מאַמע	מײַן גוט**ער** מאַמע
	קיין גוט**ע** מאַמע	קיין גוט**ע** מאַמע	קיין גוט**ער** מאַמע
střední rod	דאָס גוט**ע** קינד	דאָס גוט**ע** קינד	דעם גוט**ן** קינד
	אַ גוט קינד	אַ גוט קינד	אַ גוט קינד
	מײַן גוט קינד	מײַן גוט קינד	מײַן גוט קינד
	קיין גוט קינד	קיין גוט קינד	קיין גוט קינד

	množné číslo *(platí pro všechny pády)*			
mužský rod	די גוט**ע** טאַטעס	גוט**ע** טאַטעס	גוט**ע** טאַטעס מײַנע	קיין גוט**ע** טאַטעס
ženský rod	די גוט**ע** מאַמעס	גוט**ע** מאַמעס	גוט**ע** מאַמעס מײַנע	קיין גוט**ע** מאַמעס
střední rod	די גוט**ע** קינדער	גוטע קינדער	גוט**ע** קינדער מײַנע	קיין גוט**ע** קינדער

Pokud si předchozí přehled pomalu v klidu pročtete, zjistíte, že na tom není vůbec nic těžkého (zvláště jestli máte nějaké předsudky např. z němčiny!). Nebudu vám k tomu nic říkat. Pokuste se sami najít si v tom systém a pečlivě se to naučte. Vaše jidiš se tím stane mnohem “jidišovatější”!

Poznámka 1

V doplňku (tzn. po slovesech “být”, “stát se”, “zůstat” apod.) je přídavné jméno v jidiš, jak už jste si jistě všimnli, neměnné:

velký dědeček - דער **גרויסער** זיידע / Dědeček je velký - דער זיידע איז **גרויס**

černá kočka - די **שוואַרצע** קאַץ / Kočka je černá - די קאַץ איז **שוואַרץ**

malý dům - דאָס **קליינע** הויז / Dům je malý - דאָס הויז איז **קליין**

velcí dědečkové - די **גרויסע** זיידעס / Dědečkové jsou velcí - די זיידעס זײַנען **גרויס**

černé kočky - די **שוואַרצע** קעץ / Kočky jsou černé - די קעץ זײַנען **שוואַרץ**

malé domy - די **קליינע** הײַזער / Domy jsou malé - די הײַזער זײַנען **קליין**

Poznámka 2

Přídavné jméno **אַנדער** jiný se nechová tak úplně přesně podle výše vysvětlených pravidel. Předchází-li ho <u>neurčitý člen, přivlastňovací zájmeno nebo קיין</u>, je ve všech rodech a pádech jedn. č. úplně neměnné:

אַן אַנדער מענטש, פֿון אַן אַנדער מענטש

אַן אַנדער פֿרוי, פֿון אַן אַנדער פֿרוי

אַן אַנדער קינד, פֿון אַן אַנדער קינד

Předchází-li ho ovšem <u>člen určitý</u>, chová se zas normálně, tj. stejně jako všechna ostatní přídavná jména v přívlastku:

דער אַנדערער מענטש, פֿון דעם אַנדערן מענטש

די אַנדערע פֿרוי, פֿון דער אַנדערער פֿרוי

דאָס אַנדערע קינד, פֿון דעם אַנדערן קינד

V <u>množném čísle</u> je vždy tvar אַנדערע.

Slovíčka

דער מענטש, ן	člověk

Tentokrát již budete ušetřeni dalších výkladů a pustíme se do

Cvičení

<u>1. Přeložte:</u>

(nějaká) velká skříň, v té velké skříni, na tu připravenou konferenci, s mými spokojenými rodiči, vedle těch červených květin, do nějakého zeleného domu, v jednom (nějakém) drahém bytě, pod (nějakou) oranžovou knihou, za tím malým domem, u té štastné rodiny, s jeho černou kočkou, s našimi drahými prarodiči, pro jejich malé děti

<u>2. Doplňte do vět správné přídavné jméno (podle nabídky):</u>

גרויס, צופֿרידן, אינטערעסאַנט, קליין, גרייט, גליקלעך, שיין

1. קענסטו דאָס _____ מיידעלע?

מיר וווינען אין אַ _____ הויז.

וואָס לייענסטו? אַן _____ בוך.

זיי עפֿענען דעם _____ פֿענצטער.

איר שלאָפֿט אינעם _____ בעט.

איך וויל מײַנע עלטערן זאָלן זײַן אימער _____.

<u>3. Nakupujte!</u>

וואָס ווינטשט איר?

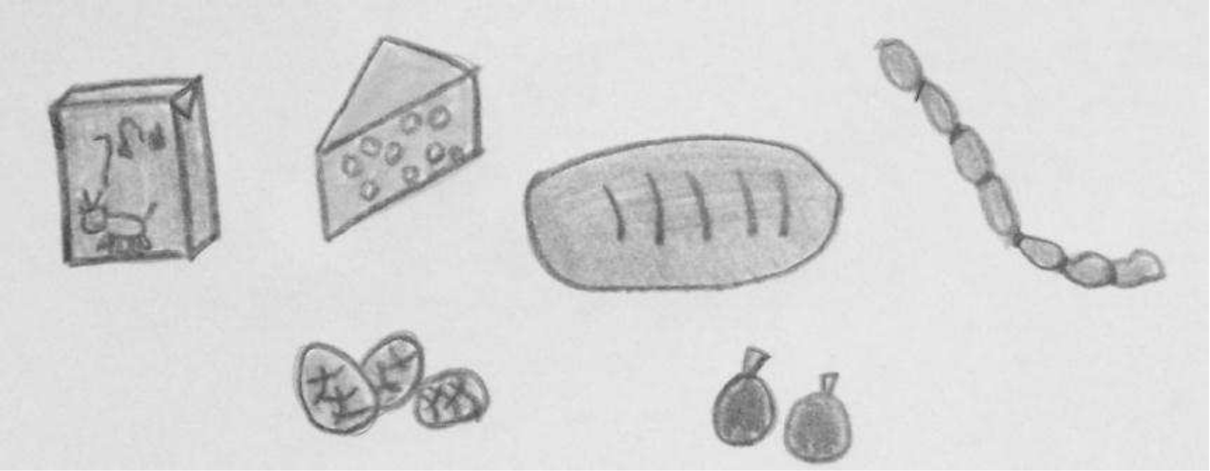

4. Přeložte:

Dnes jdu se svou maminkou do obchodu. Musíme nakoupit mnoho věcí. Do obchodu chodím ráda. Pracuje tam milá (ליב) prodavačka. Pořád se usmívá. Dnes potřebujeme láhev mléka, kilo jablek, bochník tmavého chleba, nějaký sýr a možná kousek (דאָס שטיק) salámu. (Ten) salám ale musí být košer. Trejfe maso nejíme, protože jsme Židé (דער ייִד, ן).

Co je košer a proč

Nařízení o tzv. košer neboli čisté stravě pocházejí z Bible ze 3. Mojžíšovy, 11. kapitoly (Český ekumenický překlad, Česká biblická společnost, 1995):

1 Hospodin promluvil k Mojžíšovi a Áronovi a řekl jim:

2 "Mluvte k Izraelcům: Ze všech zvířat na zemi smíte jíst tyto živočichy:

3 Všechno, co má rozdělená kopyta tak, že jsou kopyta rozpolcená úplně, přežvýkavce mezi zvířaty, ty smíte jíst.

4 Ale z přežvýkavců a z těch, kdo mají rozdělená kopyta, nesmíte jíst velblouda, který sice přežvykuje, ale nemá rozdělená kopyta; bude pro vás nečistý;

5 damana, který také přežvykuje, ale nemá rozdělená kopyta; bude pro vás nečistý;

6 zajíce, který také přežvykuje, ale nemá rozdělená kopyta; bude pro vás nečistý;

7 vepře, který sice má rozdělená kopyta tak, že jsou úplně rozpolcená, ale nepřežvykuje; bude pro vás nečistý.

8 Jejich maso nesmíte jíst, jejich zdechliny se nedotknete; budou pro vás nečistí.

9 Ze všeho, co je ve vodě, smíte jíst toto: Všechno ve vodách, v mořích a potocích, co má ploutve a šupiny, smíte jíst.

10 Z veškeré vodní havěti v mořích a potocích, ze všech živočichů, kteří jsou ve vodách, bude pro vás hodné opovržení všechno, co nemá ploutve ani šupiny.

11 Budou pro vás hodni opovržení. Nesmíte jíst jejich maso a jejich zdechliny budete mít v opovržení.

12 Všechno ve vodě, co nemá ploutve ani šupiny, budete mít v opovržení.

13 Z létajících živočichů budete mít v opovržení tyto, nesmějí se jíst, jsou hodni opovržení: orla, orlosupa a mořského orla,

14 luňáka a různé druhy jestřábů,

15 všechny druhy havranů,

16 pštrosa, sovu, racka a různé druhy sokolů,

17 kulicha, kormorána a výra,

18 sovu pálenou, pelikána a mrchožrouta,

19 čápa a různé druhy volavek, dudka a netopýra.

20 Všechna létající havěť chodící po čtyřech bude pro vás hodna opovržení.

21 Jen to smíte jíst z veškeré létající havěti chodící po čtyřech, co má skákavé nohy, jimiž skáče po zemi.

22 Smíte z nich jíst tyto: různé druhy kobylek, jako arbe, soleám, chargól a chágáb.

23 Ale ostatní létající čtyřnohá havěť bude pro vás hodnota opovržení.

24 Tou byste se poskvrnili. Každý, kdo se dotkne jejich zdechliny, bude nečistý až do večera

25 a každý, kdo by něco z jejich zdechliny nesl, vypere si šaty a bude nečistý až do večera.

26 Každé zvíře, které má rozdělená kopyta, ale ne rozpolcená úplně, a které nepřežvykuje, bude pro vás nečisté. Každý, kdo se ho dotkne, bude nečistý.

27 Také všechno ze čtyřnohých živočichů, co chodí po tlapách, bude pro vás nečisté. Každý, kdo se dotkne jejich zdechliny, bude nečistý až do večera.

28 Kdo by nesl jejich zdechlinu, vypere si šaty a bude nečistý až do večera. To všechno je pro vás nečisté.

29 Dále pro vás bude nečisté z havěti hemžící se po zemi: krysa, myš, různé druhy ještěrek,

30 gekonici, scinkové a chameleón.

31 Ti jsou pro vás nečistí z veškeré havěti. Každý, kdo se jich dotkne, když pojdou, bude nečistý až do večera.

32 Také všechno, nač padne něco z nich, když pojdou, bude nečisté, ať to je dřevěný předmět nebo oděv, kůže či pytlovina, cokoli, čeho se užívá k práci; bude to vloženo do vody a bude to nečisté až do večera; pak to bude čisté.

33 Když něco z nich spadne do hliněné nádoby, bude nečisté všechno, co je uvnitř, a nádobu rozbijete.

34 Každý pokrm určený k jídlu, který přišel do styku s onou vodou, bude nečistý.

35 Zkrátka všechno, nač padne něco z těch zdechlin, bude nečisté. Pec i krb budou nečisté, musí se zbořit; budou pro vás nečisté.

36 Jen vodní pramen a jímka zadržující vodu budou čisté. Cokoli přijde do styku s těmi zdechlinami, bude nečisté.

37 Když však něco z těch zdechlin padne na semeno, určené k setí, to zůstane čisté.

38 Ale když bude na semeno nalita voda a padne na ně něco z těch zdechlin, bude pro vás nečisté.

39 Když pojde některé ze zvířat, která máte dovoleno jíst, ten, kdo se dotkne jeho zdechliny, bude nečistý až do večera.

40 Kdo z té zdechliny něco sní, vypere si šaty a bude nečistý až do večera. Též kdo by tu zdechlinu nesl, vypere si šaty a bude nečistý až do večera.

41 Všechna havěť hemžící se po zemi je hodna opovržení, nesmí se jíst.

42 Nic z veškeré havěti hemžící se po zemi, nic, co leze po břiše nebo chodí po čtyřech, ani co má více noh, nesmíte jíst, je to hodno opovržení.

43 Neuvádějte v opovržení sami sebe pro nějakou hemžící se havěť; nesmíte se jimi poskvrnit, abyste se jimi neznečistili.

44 Já jsem Hospodin, váš Bůh. Posvěťte se a buďte svatí, neboť já jsem svatý. Neposkvrňujte sami sebe žádnou havětí plazící se po zemi.

45 Já jsem Hospodin, který jsem vás vyvedl z egyptské země, abych byl vaším Bohem. Proto buďte svatí, neboť já jsem svatý."

46 To je řád o zvířatech, o ptácích a o všech živých tvorech pohybujících se ve vodách i o všech, kteří se hemží po zemi.

47 Je nutno rozlišovat mezi nečistým a čistým, mezi živočichy, kteří se smějí jíst, a těmi, kteří se jíst nesmějí.

K tomuto základnímu biblickému přikázání přistupují ještě další pravidla odvozená více či méně rovněž z bible. Jedním z nich je např. zákon zakazující pojídání masa a mléčné stravy současně (odvozeno z 2 Moj 23,19 a dalších textů). Mezi další biblické a talmudské zákony, jež se týkají jídla, a proto jsou všeobecně klasifikovány jako košer předpisy, patří také prohlédnutí zeleniny, ovoce a ořechů, aby se zjistilo, že v nich není hmyz ani červi, používání schváleného vína, dozor nad schválenými potravinovými výrobky během výroby a nad koncesovanými obchody, hotely a restauracemi a vydávání rabínského osvědčení či ověřovací pečetě.

V širším smyslu znamená košer nejen to, co je „vhodné jíst“, ale také, co je podle židovského zákona a zvyků správné.

OPAKOVÁNÍ

V této lekci vás čekají jen opakovací cvičení. Doporučuji vám také projet si znovu všechna již probraná slovíčka a přečíst si texty minulých lekcí. Pokud při vypracovávání následujících cvičení zjistíte, že si v něčem nejste jisti, neváhejte a zopakujte si příslušnou kapitolu z mluvnice. Rozhodně to nebude ztráta času.

1. Určete rod a množné číslo následujících podstatných jmen:

אויטאָ, הונט, אַלמער, טיר, טעלעפאָן, קינד, וואַשצימער, דירה, שטול, מיידעלע, מאַן, הויז, ברודער

2. Složte věty z nabídnutých slov:

1. זיי – ווידער - האָבן - זײַנען - דירה - צופרידן - אַ קליינע - ניט - זיי - ווײַל
2. איר - איצט - וווהין - פאָרט
3. דעם - אַ ברוינער - בענקל - מיט - אַ געל - לעבן - איז דאָ - טיש - בעט
4. הייסט - איר - ווי
5. צו - צו - גאַסט - אונדז - קומסטו
6. שפּאַצירן - פּאַרק - לאָמיר - אינעם - גיין
7. אַ ביסל - וואַסער - איר - נאָך - מעל - און - דאַרפט

3. a) přeložte:

s mým dítětem, pod vaším stolem, s našimi rodiči, kolem jejich domu, pro tvého otce, k jeho kávě, pod jejím oknem

b) vymyslete větu s každým slovním spojením ze cvičení 3a)

4. Opravte chyby v těchto větách:

איך ווילסט אַז דו גייסט ניט אין שול.

ער אַרבעטעט מיט זײַנען ברודער.

מיר לעבט אין אָט דער הויז.

דאָס ביסט ניט קיינע זאַך.

זי ווילט אַז ער זאָלט ניט אַרבעט.

פאַרוואָס ווילן איר ניט וווינען מיט אונדז.

דו דערציילן מיך אימער וועגן זי.

5. Dopňte do vět osobní nebo podstatná jména uvedená v závorkách:

1. איך ווין ציזאַמען מיט (אסתּר).
2. דער טאַטע קענט ניט גוט (שלמה).
3. די תּלמידים רעדן מיט (שטינבערג).
4. אונדזערע קינדער שפּילן זיך מיט (משה).

5. מיר לערנען זיך וועגן (שלום־עליכם[*]).

6. צי זעסטו ניט (דער טאַטע).

7. איך האָב דאָס בוך פון (יוסף).

8. מיר גיין שפּאַצירן מיט (דער זיידע).

9. וואָס ווייסטו וועגן (דאַנטע).

6. Doplňte koncovky:

איך קום צו ד___ מאַמע אַהיים. דער תּלמיד שרײַבט אויף ד___ שוואַרצ___ טאָוול.

זיי וווינען אין אַ ברוינ___ הויז. ד___ ברוינ___ הויז איז לעבן ד___ געל___ הויז.

ער האָט אַ גרויס___ ווײַס___ בוך. איך שרײַב אַ שיינ___ בריוו.

7. Dejte do záporu:

מײַן ברודער האָט אַ סך ביכער. איך זע אַ מאַמע און קינדער. איר זײַט לערערס. מיר וווינען אין אַ גרויסער שטאָט. ער האָט אַ בריוו. דער מענטש לייענט אַ בוך.

8. Naučte se, jak v kterou denní dobu nejvhodněji pozdravit:

	kdykoliv	**ráno, přes den**	**večer**	**v sobotu**	**na konec soboty**
při setkání	שלום־עליכם	גוט־מאָרגן	גוטן־אָוונט	גוט־שבת	גוט־וואָך
odpověď	עליכם־שלום	גוט־יאָר	גוט־יאָר	גוט־שבת/ גוט־יאָר	גוט־וואָך/ גוט־יאָר
při loučení	זײַ(ט)[1] געזונט	אַ גוטן טאָג	אַ גוטע נאַכט	אַ גוטן שבת	אַ גוט יאָר/ אַ גוטע וואָך
odpověď	זײַ(ט)[1] געזונט	אַ גוט יאָר	אַ גוט יאָר	אַ גוטן שבת/ אַ גוט יאָר	אַ גוט יאָר/ אַ גוטע וואָך

9. Vymyslete krátké rozhovory odehrávající se v různou denní dobu. Např.:

- שלום־עליכם, לאה.
- עליכם־שלום, משה. ווּהין גייסטו?
- איך גיי אין שול. און דו?
- איך גיי אינעם אוניווערסיטעט.
- אַ גוטן טאָג.

[*] Slavný židovský spisovatel 19. st. píšící v jidiš.

[1] זײַ – tvar pro tykání, זײַט – tvar pro vykání

- אַ גוט יאָר.

A na závěr něco pro zasmání

אַנעקדאָטן

- משה, וואָס לאַכסטו אַזוי?

- איי, גאָר נישט. איך דערצייל מיר אַ וויץ.

אַזאַ ייִד האָט אַ הונט, איז דער הונט נישט קיין הונט אָדער דער ייִד נישט קיין ייִד.

איינער נאַר מאַכט אַ סך נאַראָנים.

Slovíčka

דערציילן		vyprávět
דער וויץ		vtip
אַזאַ		takový
דער נאַר, נאַראָנים		blázen
רער תּלמיד, ים	[talmid, talmidim]	student

6. lekce

Sobota je pro Židy významným svátkem. Blíže se o něm dozvíte na konci této lekce, nyní se podívejme do naší známé rodiny, jak si takovou sobotu zahajují:

ערב שבת

(מאַמע, טאַטע, אסתּר, לאה, שלמה, יקעב)

מ: גיך קינדער, עס איז כמעט דער שבת. מיר האָבן נאָך אַ סך אַרבעט. לאה, ברענג דעם שבת־טישטעך און די ליכטלעך. אסתּר, פֿאַרגעס ניט די טעלערס! יקעב, וווּ ביסטו?

ש: ער שפּילט זיך אינעם גאָרטן.

ט: יעקב! יעקב! הער אויף צו שפּילן זיך און קום אַהיים, דו דאַרפֿט זיך אָנטאָן.

י: אָבער טאַטע, איך טראַכט אויס אַ נײַ שפּיל.

ט: יעק, שטעל איצט אַרײַן די צאַצקעס אינעם פּודעלע און הייב אָן זיך צו גרייטן פֿאַרן שבת. דו ביסט דאָך שוין אַ גרויס ייִנגל. העלף אונדז אויך אַ ביסל!

י: יאָ, איך גיי שוין. . .

מ: מיידעלעך, גרייטעט דעם עסצימער.

א: אַלץ איז שוין גרייט, מאַמע. איך זע אויך שוין דעם ערשטן שטערן אויפֿן הימל.

ט: קומט קינדער, דער שבת הייבט אָן. מאַמינקע צינדעט אָן די ליכטלעך. לאָמיר דאַווענען.

Slovíčka:

ערב שבת	[erev šabes]	předvečer soboty
גיך		rychle
כמעט	[kimát]	téměř
ברענגען		přinést
דער טישטעך, ער		ubrus
דער שבת־טישטעך, ער		sobotní ubrus
דאָס ליכטל, עך		svíčka
פֿאַרגעסן		zapomenout
דער טעלער, ס		talíř
שפּילן זיך		hrát si
אויפֿהערן		přestat
אָנטאָן זיך		obléknout se
אויסטראַכטן		vymýšlet

hra		דאָס שפּיל, ן
vložit		אַרײַנשטעלן
hračka		די צאַצקע, ס
krabice		דאָס פּודעלע, ך
začít, začínat		אָנהייבן
připravovat se		גרייטן זיך
přece		דאָך
trochu		אַ ביסל
jídelna		דער עסצימער, ן
všechno		אַלץ
připraveno, připravený		גרייט
hvězda		דער שטערן, -
nebe		דער הימל
na nebi		אויפן הימל
zapálit		אָנצינדן
modlit se		דאַוונען
(sedmiramenný) svícen	[di menojre, di menojres]	די מנורה, ות

Mluvnice

§ 20 Rozkazovací způsob

Jistě jste si ho všimli v textu. Taková rozmluva rodičů s dětmi, to jsou často jen příkazy a zákazy (no, ne vždycky, já vím). Takže, jak na to v jidiš:

Rozkazovací způsob se tvoří naprosto jednoduše:

a) 2. os. jedn. č. - odtrhneme koncovku סט- a zapomeneme osobní zájmeno:

דו מאַכסט - מאַך!

דו גייסט - גיי!

b) 2. os. mn. č. - zde stačí zapomenout osobní zájmeno:

איר מאַכט - מאַכט!

איר גייט - גייט!

Zápor se tvoří pomocí nám již dobře známé částice ניט:

מאַך ניט!

גייט ניט!

V jidiš lze vytvořit rozkaz i pro 1. a 3. osobu jedn. i mn. č. Musíme si však přitom pomoci tvary slovesa לאָזן (nechat):

1. os. jedn. č. לאָמיך גיין – ať jdu (vzniklo z לאָז מיך)

3. os. jedn. č. לאָז ער/זי גיין- ať jde (on/ona)

1. os. mn. č. לאָמיר גיין - ať jdeme (vzniklo z לאָז מיר)

3. os. mn. č. לאָז זיי גיין - ať jdou

§ 21 Slovesa s odlučitelnou předponou

Co je zase tohle? Některá slovesa v jidiš mají (podobně jako v němčině či madarštině) odlučitelnou přeponu, která dodává slovesu přesnější význam. Např.:

ער קומט x ער קומט אַרײַן (on přichází x on přichází dovnitř). Odlučitelná přepona se klade při časování sloves v přítomném čase a v rozkazovacím způsobu za sloveso. Je-li věta rozvinutější, mohou se mezi slovesem a odloučenou předponou vyskytnout další větné členy:

שטעל די צאַצקעס אינעם אַלמער אַרײַן

שטעל די צאַצקעס אַרײַן אינעם אַלמער

Možné jsou obě varianty.

Neodlučitelné předpony jsou: -אַנט- באַ- גע- ענט- דער- פאַר. Narazíte-li tedy na sloveso s některou z těchto předpon, nebudete nic odlučovat! Např.:

On vypráví pohádku. ער דערציילט אַ מעשׂה

Ona neodpovídá. זי ענטפערט ניט

§ 22 Už jen malá poznámka na závěr: po slovesech אויפהערן a אָנהייבן může následovat *infinitiv + צו*:

ער הייבט אָן צו שפּילן. מיר הערן אויף צו לערנען.

Jedná se o tzv. *závislý infinitiv*, který se objevuje i po dalších slovesech vyjma:

a) způsobových sloves: .ער טאָר דאָרטן ניט גיין

b) soves, která vyjadřují pohyb (גיין, פאָרן, קומען, אײַלן זיך):

.איך אײַל זיך קויפן אַ פלאַש בוימל איידער מע פאַרמאַכט די קראָם

c) sloves, která vyjadřují přání, vůli apod. (גלוסטן, בעטן):

.מיר גלוסט עסן ברויט מיט פּוטער

d) בלײַבן, העלפן, ענדיקן

Vše jasné? Mám dojem, že ne tak zcela. Do výkladu nám proniklo několik slovíček, která jste ještě asi neviděli, takže hleďte:

Slovíčka

olej	רער בוימל
pospíšit si	אײַלן זיך

dříve než	איידער
zavřít	פֿאַרמאַכן
prosit	בעטן
mít chuť (něco udělat)	גלוסטן

Tak, a teď už se můžete pustit nerušeně do

Cvičení

1. Přikazujte, rozkazujte, zakazujte různým osobám:

טיי קאָדן (דו), די ליכטלעך אָנצינדן (זי), דעם שבת אָנהייבן (מיר),אויפֿהערן צו שפּילן זיך (זיי),

גיין שלאָפֿן (איך), אַרײַנקומען (איר), דעם טישטעך ברענגען (דו)

2. Doplňte správný slovesný tvar do vět:

מיר (אָנהייבן) צו אַרבעטן. ער (ניט טאָרן) שפּילן זיך אינעם גאָרטן. איך (ברענגען) נאָך

די שבת־ליכטלעך. (אויפֿהערן) שלאָפֿן. דו (דאַרפֿן) גיין אין שול. וואָס (אויסטראַכטן) איר?

פֿאַרוואָס (אַרײַנשטעלן) ניט זיי די צאַצקעס אינעם פּודעלע?

3. Přeložte:

Maminka dává svíčky do šábesového svícnu. Říká mi: “Ještě ty svíčky nezapaluj!” Děti si přestávají hrát a dávají hračky do kartonové krabice pod skříní. Tatínek chce, aby se rychle oblékly. Maminka s Ester vaří dobré jídlo. Lea vidí na obloze první hvězdu. Když svítí první tři hvězdy, začíná sobota. Všichni už jsou u stolu a maminka se začíná modlit.

Šábes

Svěcení soboty ustanovil Hospodin poté, co stvořil nebe a zemi (1 Moj 2,2-3; 2 Moj 20,8-11; 2 Moj 31,12-17). Zbožný Žid žije celý týden s výhledem k šábesu. Sváteční charakter má již pátek, neboť šábes začíná v pátek večer při východu prvních tří hvězd. Kupují se dobrá jídla, peče se zvláštní pletený chléb (chala), zdobí se byt, všichni se vykoupou a obléknou do svátečního oděvu. Sobota se vítá jako nevěsta. Při domácím svěcením šábesu má zvlášní roli žena, která zdraví nastávající sobotu zapálením dvou šábesových svíček a vyslovuje nad nimi požehnání.

Po večerní bohoslužbě v synagoze spěchá rodina domů, aby pokračovala v slavnosti, kterou již vede otec: Pozdraví šábes pozdravem pokoje, recituje „Chválu ženy“ (Př 31,10-31) a prosloví Kiduš, požehnání dne. Přitom pozvedne pohár vína naplněný až po okraj, napije se a podává jej dál až k nejmladšímu dítěti.

Po rituálním umývání rukou a modlitbě u stolu zahajuje otec večeři: odkrojuje ze šabatového chleba kousek po kousku a pro sebe a všechny ostatní a rozděluje jej. Šábesové jídlo má být co možná nejchutnější a skutečně slavnostní. K tomu patří zpívání šábesových písní, které se uzavírá žalmem 126.

V sobotu se rodina účastní synagogální bohoslužby. S večerním jídlem se začíná co nejpozději, aby pokoj a radost soboty byly co nejdelší. Otec propouští šábes obřadem Havdaly. Opět koluje pohár, každý má přivonět ke kořenitým bylinám; havdalová svíčka dává zářit světlu šábesu do následujícího týdne.

7. lekce

Tentokrát se podíváme do školy a dáme si třeba ... třeba zeměpis!

אין שול

די שול הייבט זיך אָן די טלמידים זעצן זיך און דער לערער קומט. ער שטעלט זיך פֿאַרן טאָוול און הייבט אָן צו דערציילן וועגן דער געאָגראַפֿיע. שלמה אינטערעסירט זיך ניט פֿאַר דער געאָגראַפֿיע.ער קוקט אַרויס פֿונעם פֿענצטער און עס חלומט זיך אים אַז ער שפּילט זיך אין פּאַרק מיט זײַן קליינעם ברודער ינקב.

ל: שלמה, מע טאָר ניט אַרויסקוקן פֿונעם פֿענצטער! אין שול דאַרף מען געבן אַכט!

ש: זײַט מיר מוחל, הער לערער.

ל: גוט. אָבער איצט זיץ שוין רויִק און הער זיך צו. יוסף, ווּ געפֿינט זיך היפֿה?

י: אין נגב.

ל: נאַר איינער, וואָס דערציילסטו!? רחל, ווּ געפֿינט זיך היפֿה?

ר: היפֿה געפֿינט זיך צפֿונדיק אונטער כרמל און נגב ליגט דרומדיק.

ל: זייער גוט דו ביסט אַ גוטע שילערין! הערשל, ווּ איז ים המלך?

ה: ים המלך איז מיזרחדיק.

ל: און מײַן לעצטע פֿראַגע: ווּ ליגט אשקלון? ווער ווייסט עס?

ש: איך, איך ווייס עס! דאָרטן וווינט מײַן פֿעטער. מיר פֿאָרן צו אים יעדן זומער. אשקלון ליגט מעדבדיק לעבן מיטלענדישן ים.

ל: גוט, שלמה.

Slovíčka:

דער טלמיד, ים		student, žák
זיך זעצן		sednout si, posadit se
דער לערער, ס		učitel
זיך שטעלן		postavit se
דער טאָוול, ען		tabule
דערציילן		vyprávět
וועגן		o
די געאָראַפֿיע		zeměpis
זיך אינטערעסירן פֿאַר		zajímat se o
אַרויסקוקן		koukat ven
הלומען זיך	[cholemen zich]	snít

mám sen, zdá se mi, sním	[es cholemt zich im]	עס הלומט זיך אים
park		דער פּאַרק, ן
dávat pozor		געבן אַכט
prominout	[mojchl zajn]	מוחל זײַן
promiňte	[zajt mir mojchl]	זײַט מיר מוחל
klidný, tichý		רויִק
poslouchat		זיך צוהערן
nacházet se		געפינען זיך
Hajfa	[hajfa]	היפה
Negev	[negev]	נגב
blázne, hlupáku		נאַר אײנער
blázen, hlupák		דער נאַר, נאַראָנים
na severu, severně	[cofndik]	צפונדיק
sever	[der cofn]	דער צפון
Karmel	[karmel]	כרמל
ležet		ליגן
na jihu, jižně	[dormedik]	דרומדיק
jih	[der dorem]	דער דרום
žákyně		די שילערין, ס
Mrtvé moře	[jam hamelach]	ים־המלך
na východě, východně	[mizrechdik]	מיזרחדיק
východ	[der mizrech]	דער מיזרח
poslední		לעצטער
otázka		די פראַגע, ס
Aškalon	[aškalon]	אשקלון
strýc		דער פעטער, ס
léto		דער זומער
každé léto		יעדן זומער
na západe, západně	[majrevdik]	מעדבדיק
západ	[der majrev]	דער מעדב
Středozemní moře		דער מיטלענדישע ים

Mluvnice

§ 23 Zvratná slovesa

Zvratná slovesa...zvratná slovesa... Copak to jsou zvratná slovesa? Máme je i v češtině a vyznačují se tím, že jejich součástí je zvratné zájmeno **se** nebo **si**. Třeba: *učit se, vymyslet si* apod. V jidiš existuje pouze jedno zvratné zájmeno, a sice **זיך**, které vám bude jistě velmi sympatické, protože je neměnné a tudíž pro všechny osoby obou čísel shodné:

איך שפּיל זיך	מיר שפּילן זיך
דו שפּילסט זיך	איר שפּילט זיך
ער שפּילט זיך זי שפּילט זיך עס שפּילט זיך	זיי שפּילן זיך

Zvratná slovesa v jidiš jsou většinou zvratná i v češtině a naopak, přesto však věnujte náležitou pozornost údajům ve slovníčku, abyste čirou náhodou nepoužívali nezvratná slovesa zvratně a zvratná nezvratně... (např. ptát se - פֿרעגן, smát se - לאַכן; a naopak אויסרופֿן זיך - vykřiknout, צוהערן זיך - poslouchat).

Příklady zvratných sloves v jidiš:

mýt se - וואַשן זיך

posadit se - זעצן זיך

hrát si - שפּילן זיך

učit se - לערנען זיך

seznámit se s - באַקענען זיך מיט

povalovat se - וואַלגערן זיך

Poznámka: Sloveso **לערנען זיך** není zvratné v případě, že studujeme Toru nebo Talmud:

ער לערנט חומש, **ער לערנט** תורה x ער **לערנט זיך** ייִדיש

§ 24 Zájmeno מען

Tak toto zájmeno v češtině pro změnu nemáme. Používá se jako neurčitý osobní podmět a do češtiny se překládá nejčastěji zvratným slovesem, 1. nebo 3. osobou mn. č. (my, oni), případně pojmy člověk, lidé apod. Po מען následuje vždy sloveso ve 3. os. jedn. č.

Pokud stojí **מען** před přísudkem (slovesem), je možno zkrátit ho na pouhé **מע**. Stojí-li však za slovesem, musí zůstat plný tvar:

מע/מען אַרבעט דאָ. x דאָ אַרבעט **מען**. Pracuje se tady. x Tady se pracuje

§ 25 Vynechávání členu

Že je člen v jidiš nedílnou součástí každého podstatného jména, máte již jistě důkladně zažito. Přichází tedy ta pravá chvíle, zbavit vás částečně iluzí. Člen se totiž v některých ustálených spojeních vynechává:

אין שול, פון שול, לעבן שול, אין פּאַרק, פון פּאַרק, לעבן פּאַרק, אין צימער, אין שטאָט, פון שטאָט, אין לאַנד

apod.

Slovíčka

která se objevila u mluvnice a která se objeví ve cvičeních (a která nikomu neublíží!)

Pentateuch	[der chumeš]	דער חומש
Tóra	[di tojre]	די תורה
žákyně		די שילערין, ס
sympatický		סימפּאַטיש
seznámit se s		באַקענען זיך מיט
pilný		פלײַסיק
líný		פויל
bojovat		קעמפן
nosit		טראָגן
odpočívat		אָפּרוען זיך
les		דער וואַלד, וועלדער
klavír		די פּיאַנע, ס
na klavír		אויף פּיאַנע
obývák		דער וווינצימער, ן
včas	[bacajtn]	בײַ צײַטן
opakovat (si)	[iberhazern]	איבערחזרן
odpoledne		נאָכמיטאָג

Cvičení

1. Dejte slovesa v závorkách do správného tvaru:

מיר (זיך וואַשן) ניט גערן. די קינדער (זיך שפּילן) אין פּאַרק. דער לערער (זיך שטעלן) פאַרן טאָוול. (זיך זעצן) אויף דער בענק! ער (זיך באַקענען) מיט אַ סימפּאַטיש מיידעלע. די שילערינס (זיך לערנען) פלײַסיק, אָבער איר זײַט פויל, איר (זיך וואַלגערן) .

2. Přeložte pomcí zájmena מען \מע:

Tady se pracuje. Ve škole se učí. To se nesmí dělat. To se neříká. V Paříži se staví nové muzeum židovské kultury. V Izraeli se stále bojuje. Dá se to udělat i takto. To už se nenosí. V divadle hrají nějakou novou hru. Dnes nepracujeme, dnes odpočíváme.

3. Přeložte:

דאָ זינגט מען. מע קען דאָס איוך אַזוי זאָגן. איצט גייט מען שפּאַצירן אין וואַלד. מע שפּילט דאָרטן אויף פּיאַנע. אָוונט זיצט מען אינעם ווינצימער און קוקט אויף טעלעוויזיע.

4. Přeložte:

Teď začíná škola. Děti si sedají a přichází učitel. Učitel se postaví před tabuli a začne vyprávět. Najednou se zeptá: “Kde je Šlojme?” Josef se podívá z okna a řekne: “Šlojme je v parku před školou. Hraje si se svým malým bratrem.” Učitel jde k oknu a vykřikne: “Šlojme, co tam děláš, teď se přece učíme!” Šlojme se směje a vysvětluje: “Moje maminka je dnes pryč a já se musím starat o svého bratra.” Učitel se usměje a řekne: “No, dobrá, ale zítra přijď včas do školy a dnes odpoledne si opakuj!”

Systém vzdělávání u Židů

Vzdělávání hrálo u Židů vždy důležitou roli, považovalo se za nejvyšší hodnou života. V dobách , kdy většina lidí byla negramotná, uměli téměř všichni židovští muži a velká část žen číst a psát.

Základní škola (*cheder* – דער חדר) – náboženská základní škola k výuce Tóry a základů judaismu. Vyvjíjela se od středověku, aby dětem zajistila základní vzdělání v hebrejštině, Pěti knihách Mojžíšových a židovských zákonech a zvycích. Třídu zpravidla učil soukromý učitel (melamed) v místnosti svého vlastního domu či bytu. Později se někdy používalo přístavku k synagoze a v 19. stol. došlo k pokusům zlepšit systém výuky rozšířením rozsahu učiva. V mnoha západních zemích se dnes tohoto termínu používá pro všednodenní třídy pořádané pod záštitou synagogy nebo komunity, kde získávají základní náboženskou výchovu děti, které nenavštěvují denní židovské školy.

Ti, kdo vychodili cheder, postoupili zpravidla do *ješivy* – די ישיבה, což byla škola vyššího židovského vzdělání, konkrétně určená ke studiu Talmudu. V některých městech byla správa ješiv a péče o studenty záležitostí obce a mnoho nadaných mladíků bylo závislých na stravě, kterou jim poskytovaly místní rodiny ve „strávní dny“ (די עסנטעג). Nacistický holokaust zničil starý svět aškenázských ješiv, který nyní prochází proměnami zvláště ve státě Izrael. V současné době se odhaduje, že v Erec Jisrael studuje v ješivot více Židů než kdykoli předtím od talmudských dob.

8. lekce

Text je sice krátký, o to však poutavější. A co teprve mluvnice!

Dnes se zúčastníme večerní rozmluvy u naší známé rodinky. Povídat si budou:

ט = טאַטע, **י** = יקעב, **ש** = שלמה, **ל** = לאה, **מ** = מאַמע

אַן אָוונט אין דער היים

די משפּחה זיצט אין דער קיך און אַלע רעדן וועגן דעם טאָג וואָס זיי האָבן הײַנט אָפּגעלעבט.

ט: הײַנט האָב איך אַ סך געאַרבעט. איך בין זייער מיד.

י: איך האָב אויך שווער געאַרבעט.

ש: און וואָס אַלץ האָסטו געמאַכט?

י: איך האָב געמאַלט, זיך געשפּילט און געלערנט.

ל: וואָס האָסטו זיך געלערנט?

י: איך האָב זיך געלערנט אַ ליד.

מ: וואָסער ליד האָסטו זיך געלערנט?

י: אַז דער רבי האָט געטאַנצט, געלאַכט און געוויינט און אַלע חסידים האָבן אויך געטאַנצט און דערנאָך געלאַכט און געוויינט.

ש: דאָס איז אַ שיין ליד! לאָמיר זינגען עס, מיר קענען עס אַלע!

Slovíčka

Pozor, pozor! U některých sloves najdete v závorkách tvary, které ještě neznáte. Více vám prozradí mluvnice!

večer	דער אָוונט, ע
doma	אין דער היים
sedět	זיצן (איז געזעסן)
všichni	אַלע
bavit se o, mluvit o	רעדן וועגן
den	דער טאָג, די טעג
zde: který	וואָס
dnes	הײַנט
prožít	אָפּלעבן
unavený	מיד
těžký, těžce	שווער

všechno		אַלץ
dělat		מאַכן
malovat		מאַלן
písnička, píseň		דאָס ליד, ער
jaký, jaká, jaké		וואָסער
rebe, učitel	[der rebe, di rabeim]	דער רבי, ם
že		אַז
tancovat		טאַנצן
smát se		לאַכן
plakat		וויינען
Chasid	[chasid, chasidim]	דער חסיד, ים
potom		דערנאָך
zpívat		זינגען (געזונגען)

Mluvnice

Konečně jste se dočkali!!! Po této lekci už nebudete muset popisovat pouze přítomnost nebo při troše dobré vůle plánovat do budoucnosti (což lze pomocí přítomného času), ale budete schopni vyprávět i o své minulosti! Naučíme se totiž

§ 26 Minulý čas

Jidiš - k radosti všech jazykoznalců děsících se této mluvnické kapitoy raději s dostatečným předstihem - disponuje pouze jedním jediným minulým časem. Jeho tvoření je až na nepravidelná slovesa víceméně pravidelné, takže se vskutku není třeba ničeho obávat. V této lekci vás navíc čekají jen ona pravidelná slovesa!

A jak že se ta nádhera tvoří? Potřebujete k tomu **pomocné sloveso** (זײַן nebo האָבן; u pravidelných sloves přichází v úvahu pouze האָבן), které se časuje podle osoby a čísla, o níž je řeč. K tomuto pomocnému slovesu přidáte ještě **příčestí minulé významového slovesa**. Příčestí minulé vytvoříte u pravidelných sloves následovně:

מאַכן: מאַכ- גע-מאַכ-ט = געמאַכט

- Od infinituvu odtrhnete koncovku ן- popř. ען-, čímž dostanete kmen slovesa. K tomuto kmeni pak přidáte předponu –גע a koncovku -ט a příčestí minulé je na světě.

  U sloves, jejichž kmen již končí na -ט se žádné další -ט nepřidává:

  אַרבעטן: אַרבעט- **געאַרבעט**

- U sloves typu רעדן se v příčestí minulém vkládá kvůli výslovnosti –ע-:

  רעדן: רעד- **גערעדעט**

- U sloves s odlučitelnou přeponou, která známe z 6. lekce, se přepona –גע vkládá mezi odlučitelnou předponu a zbytek slovesa:

אויפהערן: איופגעהערט

Vyčasujme si nyní pro ujasnění všeho dvě příkladová slovesa v minulém čase:

dělat - מאַכן

(u)dělal jsem - איך האָב געמאַכט	(u)dělali jsme - מיר האָבן געמאַכט
(u)dělal jsi - דו האָסט געמאַכט	(u)dělali jste - איר האָט געמאַכט
(u)dělal - ער האָט געמאַכט	(u)dělali - זיי האָבן געמאַכט

přestat -אויפהערן

přestal jsem - איך האָב אויפגעהערט	přestali jsme - מיר האָבן אויפגעהערט
přestal jsi - דו האָסט אויפגעהערט	přestali jste - איר האָט אויפגעהערט
přestal - ער האָט אויפגעהערט	přestali - זיי האָבן אויפגעהערט

Poznámka

Slovesa sedět (זעסן) a zpívat (זיגנען), která se objevila v úvodním textu k této lekci, patří ke slovesům nepravidelným. Tvary, jež jste u nich ve slovníčku objevili, jsou příčestí minulá. O nepravidelných slovesech budeme mluvit více v příští lekci.

Cvičení

1. Jak zní tyto slovesné tvary v minulosti?

מיר זאָגן, די קינדער שטעלן זיך, איך קוק, ער שפּילט זיך, זיי הערן זיך צו, איר לערנט זיך

2. Převeďte do minulosti:

מיר וווינען אין ווילנע. איך לערן זיך אין שול. דער לערער שטעלט זיך פאַרן טאָוול. די מיידעלעך שפּילן זיך אין פּאַרק. זיי אַרבעטן זייער פלײַסיק. איר קוקט אַרויס פונעם פענצטער. די חסידים טאַנצן. ער לאַכט. פאַרוואָס ווייַנסטו?

3. Přeložte:

Děti se večer pilně učily. Proč jste včera na zahradě plakali? Smáli jsme se a hráli si. Znal jsi tu písničku? Pracovali, a pak tancovali. Hodně jste nakupovali! Ta píseň vypráví o rabínovi, který tancoval, smál se a plakal. A co dělali Chasidé? Ti také tancovali, smáli se a plakali. Co vám vyprávěl učitel?

Písnička

Allegretto

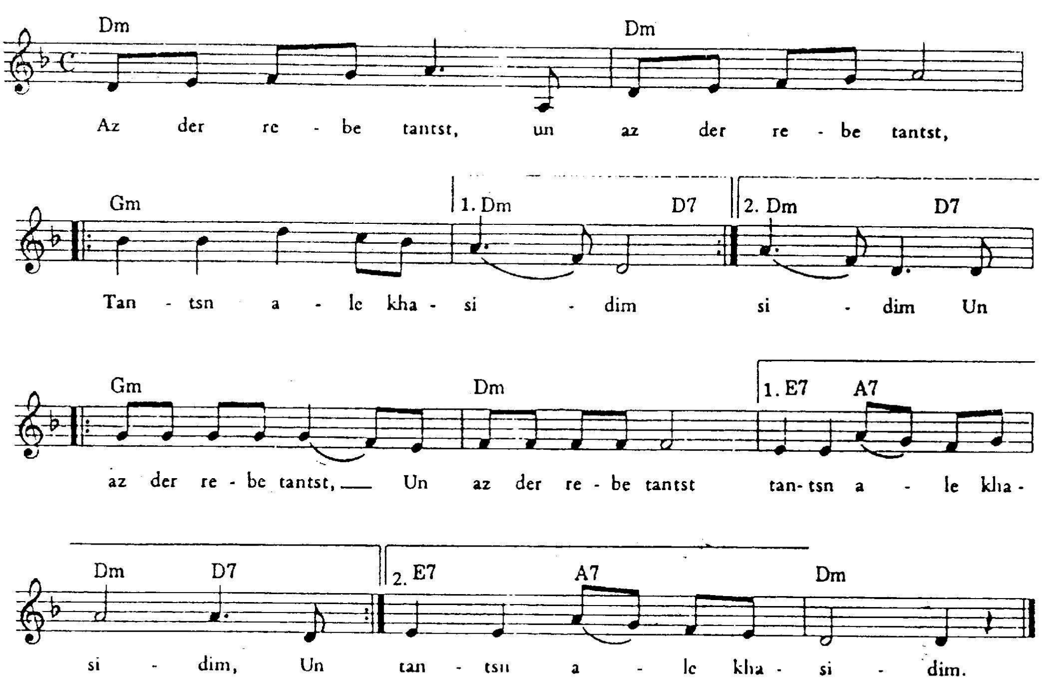

אַז דער ברי טאַנצט

טאַנצן אַלע חסידים

אַז דער רבי זינגט

זינגען אַלע חסידים

און אַז דער ברי שלאָפט

שלאָפן אַלע חסידים

און אַז דער רבי לאַכט

לאַכן אַלע חסידים

אַז דער רבי ווײַנט

שווייגן אַלע חסידים

Slovíčka

mlčet	שווייגן

9. lekce

Po minulé – krátké, snadné, sympatické – lekci se už jistě nemůžete dočkat té další. Jak bylo slíbeno, budeme pokračovat ve výkladu minulého času.

דוד און גלית

אַ שבת נאָכמיטאָג האָט ינקב געפרעגט זײַן שוועסטער אסתר.

י: אסתר, צי דו קענסט דוד?

א: וועלכן דוד?

י: דוד, וואָס האָט הרגעט גלית. טאַטע האָט מיר דערציילט וועגן אים.

א: נאַטירלעך קען איך אים. אָבער דו קענסט מיר דערציילן דאָס געשעעניש נאָך אַ מאָל.

עס איז געווען זייער שפּאַנענדיק. די אישראלים האָבן געהאַט גרויסע פּראָבלעמע מיט די פּלישתים.
י:

איז געווען, ווען האָט געהערשט דער מלך שאול. שאולן איז ניט געלונגען צו שלאָגן די אַרמיי פון
עס

צווישן די פּלישתים איז געווען אַ ריז, ער האָט געהייסן גלית. אַלע ישראלישע זעלנער האָבן
פּלישתים.

געהאַט מורא און קיינער האָט ניט געוואָלט קעמפן מיט אים. דאָ איז געקומען דוד - אַ ייִנגעלע. ער געזאָגט, אַז ער וויל קעמפן מיט גלית. אײַגענטלעך האָט דוד נאָר געבראַכט דאָס עסן פאַר זײַנע
האָט

ברידער, ווײַל זיי זענען געווען אויך זעלנער אין דער ישראלישער אַרמיי. די ברידער פון דוד האָבן ניט געוואָלג, אַז ער שלאָגט זיך מיטן ריז. ווען דוד האָט אָבער דערציילט שאולן, אַז ער האָט שוין

געראַטעוועט זײַנע שאָף פון אַ לויב און פון אַ בער, האָט אים שאול געלאָזן. דוד האָט געגליובט, אַז גאָט העלפט אים און ער האָט אים טאַקע געהאָלפן. דוד האָט געשאָסן אַ שטיין מיט זײַן שלײַדערער,

דער שטיין האָט געטראָפן דעם ריז אין שטערן און גלית איז געפאַלן צו ערד. דוד האָט אים דערנאָך געטייט מיט זײַן אייגענער שווערד, אַלזאָ מיט דעם שווערד פון גלית.

א: זעסטו, ווען מען פאַרלאָזט זיך אויף גאָט דאַרף מען ניט האָבן קיין מורא.

י: איך ווייס. איך וויל זיך אימער פאַרלאָזן אויף אים.

Slovíčka

V této lekce naleznete už mnohem více sloves, která budou mít ve slovníčku v závorce další tvar. Z minulé lekce už víte, že se jedná o slovesa, která tvoří příčestí minulé, potřebné k vyjádření minulého času, nepravidelně. Tyto tvary se tedy chca nechca musíte naučit. Více vám objasní výklad mluvnice.

Goliáš	[golies]	גלית
odpoledne		דער נאָכמיטאָג
který, á, é		וועלכער, וועלכע, וועלכעס

zabít	[hargenen]	הרגנען
samozřejmě		נאַטירלעך
událost		דאָס געשעעניש, ע
jednou		אַ מאָל
napínavý		שפּאַנענדיק
Izraelci	[di jisraelim]	די ישׂראלים
problém		די פּראָבלעם, ען
vládnout		הערשן
král	[der mejlech, di mlochim]	דער מלך, ים
Saul	[saul]	שאול
podařit se		געלינגען
		(איז געלונגען)
bít		שלאָגן
armáda, vojsko		די אַרמיי, ען
Filištínští	[plištim]	די פּלישתּים
obr		דער ריז, ן
izraelský	[jisraeliš]	ישׂראלישע
voják		דער זעלנער, -
bát se	[mojre hobm]	מורא האָבן
bojovat		קעמפן
vlastně		אײַגענטלעך
přinést		ברענגען
		(געבראַכט)
jídlo		דאָס עסן
bít se		זיך שלאָגן
zachránit		ראַטעווען
ovce		דאָס שאָף, -
lev		דער לייב, ן
medvěd		דער בער, ן
nechat		לאָזן
věřit (v Boha)		גלייבן

pomoci	העלפֿן (געהאָלפֿן)
střílet	שיסן (געשאָסן)
kámen	דער שטיין, ער
prak	דער שלײַדערער, ס
trefit	טרעפֿן (געטראָפֿן)
čelo	דער שטערן, ס
do čela	אין שטערן
spadnout	פֿאַלן (איז געפֿאַלן)
země	די ערד
na zem	צו ערד
zabít	טייטן
vlastní	אייגן
meč	דער שווערד, ן
spolehnout se na	זיך פֿאַרלאָזן אויף
vždy	אימער

Mluvnice

§ 27 Minulý čas nepravidelných sloves

Po minulé lekci jistě uznáváte, že je třeba doučit se minulý čas i sloves nepravidelných. On je bez nich člověk takový omezený.

Při tvoření minulého času nepravidelných sloves postupujeme prakticky stejně jako u sloves pravidelných: Opět potřebujeme pomocné sloveso - tentokrát už budeme vážně vybírat z obou האָבן či זײַן - a k němu přiřadíme příčestí minulé významového slovesa (vzpomínáte? u pravidelných sloves to je ten tvar s předponou –גע a koncovkou ט-). A právě u příčestí minulých nastanou ty nepravidelnosti. Ono má v tomto případě také předponu –גע, avšak koncovka už není ט-, nýbrž ן- popř. ען- (zde platí stejné pravidlo jako u infinitivu). Např.:

גיין - געגאַנגען

Jak sami vidíte, dochází často i ke změně kmenové samohlásky. Ale neděste se! Příčestí minulá nepravidelných sloves stejně jako poznámku, které pomocné sloveso máte použít, najdete v této učebnici ve slovíčkách za texty i ve slovníčku na konci knihy. Jinak se uvádějí samozřejmě v každém slovníku. Pomocné sloveso זײַן se používá především:

a) u sloves pohybových (גיין, לויפֿן, קומען...)

b) u sloves, která popisují nějakou polohu (שלאָפֿן, שטיין, ליגן, זיצן, הענגען)

c) u sloves: (zemřít) שטאַרבן, (zůstat) בלײַבן, (růst) וואַקסן, זײַן, (narodit se) געבוירן ווערן

Pozn. Samozřejmě i u nepravidelných sloves platí, že pokud má sloveso odlučitelnou předponu, klademe –גע mezi tuto předponu a zbytek slovesa:

אָנהייבן - אָנגעהויבן

Ještě musím připomenout slovesa s neodlučitelnými předponami, která v příčestí minulém **nepřibírají** předponu -גע.

Příklady časování nepravidelných sloves v minulosti:

גיין - jít

איך בין געגאַנגען	מיר זענען זײַנען/געגאַנגען
דו ביסט געגאַנגען	איר זענג זײַט/געגאַנגען
ער איז געגאַנגען	זיי זענען זײַנען/געגאַנגען

אָנהייבן - začít

איך האָב אָנגעהויבן	מיר האָבן אָנגעהויבן
דו האָסט אָנגעהויבן	איר האָט אָנגעהויבן
ער האָט אָנגעהויבן	זיי האָבן אָנגעהויבן

První dávka příčestí minulých nepravidelných sloves

Nějak se začít musí. Takže prozatím se naučte příčestí minulá od následujících nejčastěji používaných sloves. Na další už nebudete zvlášť upozornováni, musíte si jich sami všímat ve slovíčkách!

אויסזען: אויסגעזען - vypadat

אויפשטיין: איז אויסגעשטאַנען - vstát

אָנהייבן: אָנגעהויבן - začít

אָנצינדן: אָנגעצונדן - zapálit

באַהאַלטןזיך: באַהאַלטן זיך - schovat se

בעטן: געבעטן - prosit

גיין: איז געגאַנגען - jít

געבן: געגעבן - dát

געפעלן: איז געפעלן - líbit se

האָבן: געהאַט - mít

האַלטן: געהאַלטן - držet

הייסן: געהייסן - jmenovat se

העלפן: געהאָלפן - pomoci

וואַשן: געוואַשן - mýt

ווערן: איז געוואָרן - stát se

וויסן: געוווּסט - vědět

זײַן: איז געווען - být

זען: געזען - vidět

טרינקען: געטרונקען - pít

לויפן: איז געלאָפן - běžet

ליגן: געלעגן - ležet

נעמען: גענומען - vzít, brát

עסן: געגעסן - jíst

פאָרן: איז געפאָרן - jet

קומען: איז געקומען - přijít

רופן: גערופן - volat

שטאַרבן: איז געשטאָרבן - zemřít

שלאָפן: איז געשלאָפן - spát

שענקען: געשאָנקען - darovat

שרײַבן: געשריבן - psát

שרײַען: געשריגן - křičet

<u>§ 28 Minulý čas od איז דאָ</u>

Tvoříme-li minulý čas od spojení איז דאָ, vypustíme částici דאָ. Záporný tvar ניטאָ je nahrazen pouhým ניט:

אין שול איז דאָ אַ טאָוול. אין שול איז געווען אַ טאָוול.

אין שול איז ניטאָ קיין טאָוול. אין שול איז ניט געווען קיין טאָוול.

Cvičení

<u>1. Přiřaďte k infinitivům odpovídající příčestí minulé:</u>

גיין	געווען
שטאַרבן	געגאַנגען
אָנהייבן	געזען
עסן	געקומען
האָבן	געהייסן
הייסן	געשטאָרבן
זײַן	געגעסן

זען אָנגעהויבן

קומען געהאַט

<u>2. Utvořte věty v přítomném i minulém čase ze sloves z předchozího cvičení!</u>

<u>3. האָבן אָדער זײַן?</u>

מיר ________ געזען אַ שיינע פאָטאָגראַפיע.

ווען________ איר געקומען צו זיי צו גאַסט?

ווי ________ זי געהייסן?

וווּהין ________ דו געגאַנגען?

וואָס ________ מיר געשריבן?

________ איר שוין געווען אין ישראל?

________ דער זיידע געשלאָפן?

דאָס קלייד ________ מיר געפעלן.

<u>4. Převeďte do minulosti:</u>

אין פּאַרק זענען דאָ שיינע ביימער.

אין שול איז ניטאָ קיין הונט.

אינעם הויז זענען דאָ אַ סך קינדער.

אויפן טיש איז ניטאָ קיין טעלער.

<u>5. Převyprávějte písemně příběh od Davidu a Goliášovi!</u>

Židovská bible

Židovská bible je totožná se tzv. Starým zákonem křesťanské bible, avšak její texty jsou jinak uspořádány. Židé rozlišují tyto celky:

a) Pět knih Mojžíšových, souhrnně označovaných jako Tóra, tzn. naučení, „Zákon“

b) Proroky (včetně dějepisných knih Jozue, Soudců, knih Samuelových a Královských)

c) Spisy (Žalmy, Přísloví, Job a menší spisy, jako např. Daniel, Paralipomenon)

Podle hebrejských počátečních písmen těchto tří oddílů se Písmo u Židů nazává *Tenach*.

Tyto celky nemají pro Židy stejnou hodnou. „Mojžíš přijal Tóru na Sinaji a předal ji...“ Tato věta tradičního židovského podání přesně vyjadřuje, co židovství považuje za zásadní zjevení. všechna další zjevení a výklady Písma, ať ústní či písemné, je nutno vztahovat ke zjevení na

Sinaji a měřit je jím. Pět knih Mojžíšových má proto z biblických knih pro Židy největší váhu, neboť v nich se podává zpráva o zjevení na Sinaji.

Židovské Písmo je psáno hebrejštinou a částečně aramejštinou. Již před Kristem byla tato bible přeložena do řečtiny, světové řeči pozdního starověku (Septuaginta).

10. lekce

Co takhle vydat se na výlet?

אַן אויספלוג

איז געווען זייער וואַרעם, דערפֿאַר האָט קיינער ניט געוואָלט בלײַבן אינדערהיים. אָט דער איז נעכטן

באָדן זיך אינעם שווימבאַסיין, יענער האָט געזעסן אין פֿאַרק און געלייענט אַן אינטערעסאַנט געגאַנגען

בוך, אַן אַנדער איז געגאַנגען שפּאַצורן.

משה האָט זיך אָפּגערעדט מיט לאה, אַז זיי מאַכן אַן איוספלוג אין דער געגנט פֿון איר שטאָט.

„עס איז שיין דיך צו זען„ האָט משה געזאָגט, ווען ער האָט געזען זײַן חברטע. “לאָמיר גיין!„

ל: קוק אויפֿן הימל! איך גלייב אַז עס גייט באַלד אַ רעגן. אַ ווינט גייט שוין!

מ: האָב ניט קיין מורא, עס שײַנט דאָך די זון און עס איז זייער וואַרעם. מיר גיין ניט ווײַט, מיר האָבן אומעטום די מעגלעכקייט זיך צו באַהאַלטן. עס זײַנען דאָ אַ סך הײַזער אוןביימער

ל: עס איז ניט גוט זיך צו באַהאַלטן אונטער ביימער, ווען עס גייט אַ שטורעם. דאָס איז אפילו געפֿערלעך!

מ: אפשר קומט אויך אַ זאַווערוכע......

ל: משה, לאַך ניט אָפּ פֿון מיר! קוק דאָרטן פֿאַר אונדז שטייט עפּעס. וואָס איז דאָס?

מ: דאָס איז אַ רויִן פֿון אַ שלאָס. קיינער ווייס ניט קיין זאַך וועגן די בעלי־בתים. אַ סך מענטשן האָבן אָנגעהויבן צו זוכן דאָרטן אַן אוצר, אָבער דערווײַל האָט מען ניט געפֿונען קיין זאַך. לאָמיר גיין אַהין!

ל: ניין, משה, איך וויל ניט גיין אַהין, מיר גלוסט ניט געפֿינדן קיין אוצר. איך וויל צוריקגיין עס איז שוין שפּעט. יעדערער איז שוין אינדערהיים.

מ: נו גוט, מײַן טײַער לאה, דו ביסט הײַנט טאַקע חנעוודיק!

Slovíčka

výlet	דער אויספלוג, ן
včera	נעכטן
teplo	וואַרעם
proto	דערפֿאַר
nikdo	קיינער
zůstat	בלײַבן(איז געבליבן)
doma	אינדערהיים/

		אין דער היים
ten, ta, to		אָט דער, די, דאָס
koupat se		באָדן זיך
plovárna		שווימבאַסיין, ען דער
onen		יענער
sedět		זיצן (געזעסן)
(někdo) jiný		אַן אַנדער
domluvit se s		זיך אָפּרעדן מיט
okolí		די געגנט, ן
vidět		זען (געזען)
koukat		קוקן
nebe, obloha		דער הימל
na nebi		אויפן הימל
brzy		באַלד
prší		אַ רעגן גייט
		(איז געאַנגען)
vítr		דער ווינט
fouká vítr		אַ ווינט גייט
		(איז געאַנגען)
svítit		שײַנען
daleko		ווײַט
všude		אומעטום
možnost	[meglechkajt*]	די מעגלעכקייט, ן
strom		דער בוים,ביימער
bouřka		דער שטורעם, ס
dokonce	[afile]	אפילו
nebezpečný		געפערלעך
možná	[efšer]	אפשר
sněhová bouře		די זאַווערוכע, ס

* koncovky קייט- הייט- se čtou vždy [-kajt, -hajt]

vysmívat se		אָפּלאַכן פון
něco		עפּעס
zřícenina		די רויִן, ען
hrad		שלאָס, שלעסער דער
nic		קיין זאַך
majitel	[der balebos, di balebatim]	דער בעל־הבית, בעלי־בתים
člověk		דער מענטש, ן
poklad	[ojcer, ojcres]	דער אוצר, ות
zatím, prozatím		דערווײַל
najít		געפינען (געפונען)
mít chuť něco dělat		גלוסטן (מיר גלוסט)
jít zpět		צוריקגיין (איז צוריקגעגאַנגען)
pozdě		שפּעט
každý		יעדערער
dnes		הײַנט
skutečně		טאַקע
roztomilý	[chejnevdik]	חנעוודיק

Mluvnice

Tentokrát jsem se rozhodla zahltit vás zájmeny!

<u>§ 29 Zájmena</u>

Zájmena jsou různá (některá i jiná...). Díky 4. lekci už dokonale ovládáte zájmena osobní (já, ty, on...) a přivlastnovací (můj, tvůj, jeho...). Dovolte, abych vám nyní představila další, a to v celé jejich kráse, tedy i jak se skloňují:

a) **tázací:** ווער (kdo) a וואָס (co)

N. וואָס ווער

A. וואָס וועמען

D. וואָס וועמען

P.* וואָס וועמענס

*P. = posesiv, neboli přivlastnovací pád (וועמענס = čí)

b) **neurčitá**: עמעצער (někdo) a עפּעס (něco)

N.	עפּעס	עמעצער
A.	עפּעס	עמעצן
D.	עפּעס	עמעצן
P.	עפּעס	עמעצנס

c) **všeobecná**: יעדערער (každý), יעדערע (každá), יעדערעס (každé), אַלץ (všchno), אַלע (všichni)

Zájmena יעדערער, יעדערע, יעדערעס se používají samostatně. Nesamostatné tvary (které se musí pojit s podstatným jménem) jsou: יעדער, יעדע, יעדעס

	stř. rod	***ž. rod***	***m. rod***
N.	יעדערעס	יעדערע	יעדערער
A.	יעדערעס	יעדערע	יעדערן
D.	יעדערן	יעדערער	יעדערן
P.	יעדערענס	יעדערערס	יעדערענס

	stř. rod	***ž. rod***	***m. rod***
N.	יעדעס	יעדע	יעדער
A.	יעדעס	יעדע	יעדן
D.	יעדן	יעדער	יעדן

N.	אַלע	אַלץ
A.	אַלעמען	אַלץ
D.	אַלעמען	אַלץ
P.	אַלעמענס	אַלץ

d) **záporná**: קיינער ניט (nikdo) a קיין זאַך ניט nebo גאָרניט (nic)

N.	גאָרניט	קיין זאַך ניט	קיינער ניט
A.	גאָרניט	קיין זאַך ניט	קיינעם ניט
D.	גאָרניט	קיין זאַך ניט	קיינעם ניט
P.	גאָרניט	קיין זאַך ניט	קיינעמס ניט

Pozn. Nezapomeňte, že nesamostatné קיין je nesklonné ve všech rodech a pádech obou čísel.

d) **ukazovací**: יענער (onen), יענע (ona), יענץ (ono), יענע (oni)

	mn. č.	*stř. rod*	*ž. rod*	*m. rod*
N.	יענע	יענעץ	יענע	יענער
A.	יענע	יענץ	יענע	יענעם
D.	יענע	יענעם	יענער	יענעם
P.	יענע	יענעמס	יענערס	יענעמס

Rovněž toto zájmeno má nesamostatnou formu:

	mn. č.	*stř. rod*	*ž. rod*	*m. rod*
N.	יענע	יענעס	יענע	יענער
A.	יענע	יענעס	יענע	יענעם
D.	יענע	יענעם	יענער	יענעם

Tento, tato, toto můžete vyjádřit buď pouze pomocí členu určitého (דער, די, דאָס), jehož skloňování už dobře znáte, nebo zdůrazněním pomocí členu určitého a částice אָט nebo přídavného jména דאָזיגער (které pak skoňujeme jako každé jiné přídavné jméno po členu určitém):

אָט דער, אָט די, אָט דאָס

דער דאָזיגער, די דאָזיגע, דאָס דאָזיגע

K ukazovacím zájmenům patří i tvar אַזאַ (před samohláskou אַזאַן), pro množné číslo אַזעלכע, který je nesamostatný (pojí se s podstatným jménem) a znamená “takový”:

takový člověk - אַזאַ מענטש

taková žena - אַזאַ פרוי

takové auto - אַזאַ אויטאָ

takové děti - אַזעלכע קינדער

Už jste celí uzájmenovaní? Ale to snad ne, vždyť je to pořád totéž dokola. Tak to tak neprožívejte, ono se vám to časem zažije!

Já si nemůžu pomoci a musím zmínit ještě jedno zájmeno, a to

§ 30 עס jako podmět

To už ale vážně nic není...

Pokud se ve větě nevyskytuje logický podmět, nahradí ho v jidiš zájmeno עס, které se pak učeně označuje jako formální nebo neosobní podmět:

עס איז הײַנט זייער וואַרעם. עס איז איצט קאַלט.

Pokud však věta začíná jiným větným členem než podmětem, můžeme עס směle vynechat:

הײַנט איז זייער וואַרעם. איצט איז קאַלט.

Vedle výše zmíněného neosobního עס existuje v jidiš ještě tzv. expletivní עס, které použijeme, pokud na faktický podmět (kterým může být v tomto případě pouze podstatné jméno, nikoli jiné zájmeno - třeba já, my apod.) chceme položit zvláštní důraz a postavíme ho tudíž až za sloveso:

עס האָט אַ מאָל געלעבט אַ מלך. עס איז געקומען אַ מענטש.

Pokud je faktický podmět v mn. č., je v mn. č. i sloveso:

עס זײַנען געקומען קינדער.

Expletivní עס se používá i ve větách typu:

עס גייט אַ רעגן - Prší.

עס גייט אַ שניי - Sněží.

עס שײַנט די זון - Svítí sluníčko.

Pozn. Někdy se místo tvaru עס používá ס׳.

Tak, právě jste se stali pravými odborníky na zájmena v jidiš. Ty, kteří nejsou schopni takové množství informací jen tak vstřebat, bych chtěla uklidnit a doporučit jim, aby předchozí kapitoly brali spíše jako takový přehled, který jim pomůže, když jim selže jejich jazykový cit...

Cvičení

1. Přeložte:

kdo, něčemu, čí, čemu, koho, někomu, komu, co, něco, někdo, někoho

2. Doplňte do vět postupně následující zájmena:

a) יעדערער

b) יעדערע

c) אַלץ

d) קיינער ניט

e) קיין זאַך ניט

f) יענער

g) יענע

h) יענעס

__________ איז זייער צופרידן.

מיר טאַנצן מיט __________.

זיי האָבן געזען _________.

_________ איז געגאַנגען שפּאַצירן אין פּאַרק.

3. Přeložte:

tento muž, o oné dívce, s tím mečem, onen obr, oni studenti, s těmi učiteli, o těch majitelích

4. Přeložte:

Včera celý den pršelo. Každý byl doma. Ten si četl, onen se učil, jiný pracoval. Všichni byli rádi, že nemusí ven. Venku bylo všechno smutné. Foukal vítr. Dnes je ale hezky. Každý se těší, že už může jít ven. Nikdo nechce zůstat doma, všichni jsou ve městě. Ti si hrají, jiní se procházejí, tamti (oni) nakupují.

Významné události v životě Židů

1. Obřízka

Pro Izraelity je obřízka od pradávna nevyvratitelným znamením abrahamovského svazku mezi Bohem a jeho lidem (1 Moj 17,9-14, 3 Moj 12,3). Židovský chlapec je obřezán zpravidla osmý den po narození.

2. Bar micva

Ve třinácti letech je židovský chlapec považován za nábožensky zralého, tzn. je už povinen zachovávat všecky příkazy Tóry, stává se „synem přikázání“. Od této chvíle nosí ve všední dny při ranní modlitbě modlitební řemínky (tfilin) a může být pčítán do minjanu, tj. počtu shromážděných, nezbytného k veřejné modlitbě. Při této příležitosti je poprvé v životě při synagogální bohoslužbě vyzván k předčítání Tóry. Ve zbožných rodinách následuje slavnostní hostina, při níž má bar micva přednášku. Dívky se považují za nábožensky zralé již ve dvanácti letech, tzn. jsou povinny žít podle pravidle Tóry. V liberální, popř. reformních, avšak i v konzervativních obcích s tím bývá často spojena slavnost bat micva („dcera povinnosti“) v synagoze.

3. Svatba

Manželství je pokládáno za samozřejmé; teprve uzavřením manželství se Židé stávají skutečně plnohodnotnými členy Božího lidu, který má být zachován také skrze ně.

Oddavky se konají pod oddavkovým baldachýnem (chupa) neseným čtyřmi tyčemi, symbolem domova svatebního páru, který mají považovat za svatyni. Po požehnání vína a stavu nevěsty se ženich a nevěsta napijí vína. Prohlášením ženicha v přítomnosti nejméně dvou svědků je pak manželsví uzavřeno. Přitom navlékne ženich nevěstě prsten na ukazováček pravé ruky. Přečítá se předem sestavená a podepsaná manželská smlouva (ktuba). Ženich v ní slibuje své ženě, že ji bude ctít, pracovat pro ni, starat se o její obživu a že ji opatří vším, co je třeba. K tomu se může připoji promluva. Následuje „sedmero výroků požehnání manželství“. Oddavky končí rozbitím číše k upomínce na zničený Chrám a blahopřáními přítomných.

4. Smuteční obřad

pro Žida patří smrt k životu tak samozřejmě jako noc ke dni. Každý dne má být připraven.

Zpočátku má mrtvý zůstat nedotčen. Přítomní projevují zármutek tím, že si natrhnou kus oděvu. Přitom se modlí. Pak je mrtvola uložena na zem a zapáleno světlo. Pohřeb se nesmí konat o šábesu nebo o židovských svátcích. Důležitou umodlitbou je Kadiš, která oslavuje

Boží jméno. Pohřební rubáš, prostá rakev, zřeknutí se květinové výzdoby a okázalých náhrobků dosvědčují, že ve smrti jsou si všichni rovni.

No vida, a jste v půlce učebnice! Teď už toho umíte opravdu hodně. Ověřte si tedy, že jste nic důležitého nezapomněli, pobavte se nad anekdotami, a pak zas hurá do další lekce!

OPAKOVANÍ

אַנעקדאָטן

ווען הערשל אָסטראָפּאָליער איז געווען אַ ייִנגל פֿון זעקס יאָר האָט ער זיך געשפּילט מיט אַנדערע ייִנגלעך אין גאַס. איז אַ מאָל פֿאַרבײַ געגאַנגען אַ פֿרעמדער ייִד. די קלוגע אייגעלעך פֿון הערשעלען זענען אים איופגעפֿאַלן, האָט ער אים גערופֿן און געפֿרעגט: “ווי הייסטו, ייִנגעלע?„

האָט הערשל געענטגערט: “איך הייס ווי מײַן זיידע.„

“ווי האָט געהייסן דײַן זיידע?„

“אַזוי ווו זײַן זיידע.„

“נו, און ווי רופֿט מען דיך צום עסן?„

“צום עסן דאַרף מען מיך נישט רופֿן, צום עסן לויף איך אַליין.„

דרײַ ייִדן זענען אַרײַן אין אַ כּשר רעסטאָראַן טרינקען טיי. דער קעלנער איז צוגעקומען צום טישל און דער ערשטער זאָגט: “איך וויל אַ גלאָז שוואַכע טיי.„ “איך וויל אויך אַ טיי„, זאָגט דער צווייטער, “אָבער מיט אַ לימענע.„ “איך וויל אויך אַ גלעזער טיי„, זאָגט דער דריטער. “אָבער איך בעט אײַך אַז דאָס גלאָז זאָל זײַן אַבסאָלוט רײַן.„

אין אַ ווײַלע קומט דער קעלנער און פֿרעגט: “ווער פֿון אײַך קריגט דאָס רײַנע גלאָז?„

Slovíčka

פֿאַרבײַגיין (איז פֿאַרבײַגעגאַנגען)	jít kolem
דאָס אייגעלע, ך	očko, očičko
אויפֿפֿאַלן (איז אויפֿגעפֿאַלן)	být nápadný
די טיי, ען	čaj
די לימענע, ס	citrón
רײַן	čistý
די ווײַלע	chvíle
דער קעלנער, ס	číšník

Cvičení

1. Rozkazujte podle vzoru:

לערנען זיך - מיר: לאָמיר לערנען זיך

שטעלן זיך - דו

שרײַבן - ער

אַרבעטן - איך

קעמפן - איר

לייענען - מיר

שפּאַצירן גיין - זיי

2. Tvořte věty:

די מאַמע - די ליכטלעך - אַרײַנשטעלן - די מנורה - אין

די לעקציע - וועגן - אָנהייבן - דער לערער - די געאָגראַפיע

דוד - דאָס פענצטער - אין - פון - אַרויסקוקן - פּאַרק

דער זיידע - שלאָפן - צו - אויפהערן -ער - אַרבעטן - דאַרפן

3. Převeďte věty z předchozího cvičení do minulosti!

4. Napište dopis svému příteli, ve kterém mu popíšete, co jste dělali o víkendu!

5. Zopakujte si slovní zásobu předchozích lekcí.

6. Převyprávějte anekdoty z úvodu této lekce.

Písnička

Afn pripečik אויפן פריפעטשיק

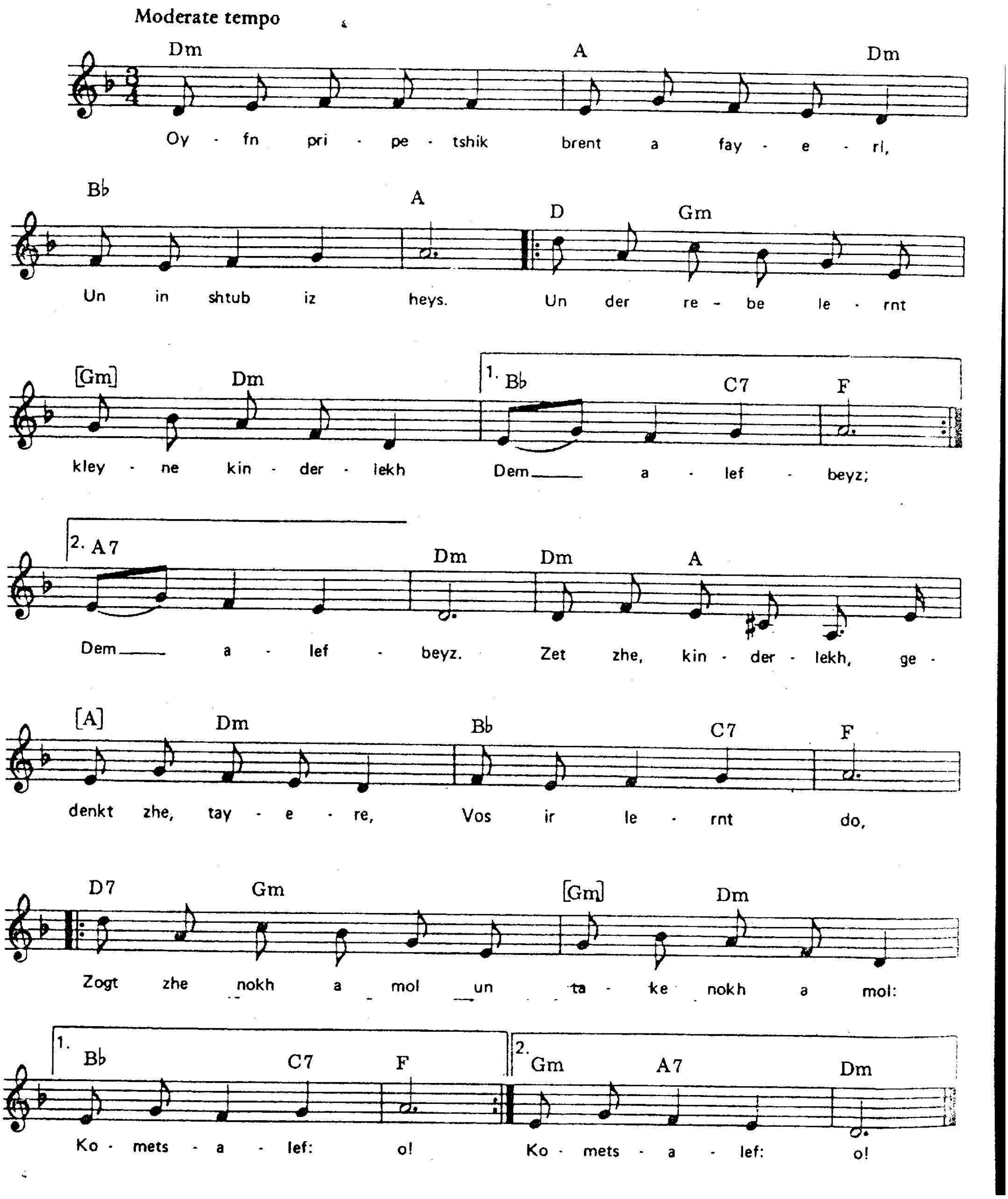

אויפן פריפעטשיק ברענט אַ פײַערל

און אין שטוב איז הייס

און דער רבי לערנט

קליינע קינדערלעך
דעם אַלף־בית

זאָגט זשע קינדערלעך
געדענקט זשע טײַערע
וואָס איר לערנט דאָ
זאָגט זשע נאָך אַ מאָל און טאַקע נאָך אַ מאָל
קמץ־אַלף־אָ

Slovíčka

פּריפּעטשיק, עס דער	kamna
ברענען	hořet
דאָס פֿײַערל, עך	ohýnek
די שטוב, ן	světnice
שזע	přece
געדענקען	vzpomnenout si
טאַקע	skutečně
דער/די קמץ־אַלף	písmeno אָ

11. lekce

Jste neustále zavaleni spoustou práce? Ó, nenechte se jí tak ovládat. V klidu se usaďte do svého oblíbeného křesílka, kromě jidiš si připravte k ruce ještě něco dobrého a trochu se zasněte. Budoucnost... Co nás čeká? Co vás čeká? Svět za padesát let. Máte strach? Nebo je vám jedno, co bude? Nu, tak se začtěte do následujících řádek, a pokud se vám úvod bude zdát poněkud pesimistický, pak vězte, že při čtení rozhovoru se upokojíte. Vždyť svět je krásný a určitě máte před sebou nějaký krásný víkend...

די וועלט אין פופציק יאָרן ארום

ווי אַזוי וועט די וועלט אויסזען אין פופציק יאָרן ארום? דאָס איז אַ שווערע פראַגע און עס איז ניט לײַכט אַן ענטפער צו געפינען. איינער מיינט אַז די וועלט וועט זײַן שׁיינער און בעסער, דער אַנדערע איז ניט מסכּים און גלייבט אַז די וועלט וועט זײַן ערגער אָדער אפטלו נעלם ווערן. וועט די אַנטוויקלטע געזעלשאפט ניצן פאַר די קאָמוניקאַציע נאָר צעלקעס און קאָמפּיוטערס? וועלן די מענטשן דערנאָך נאָך אין שׂטאַנד זײַן מיט די אַנדערע צו רעדן? קיינער קען ניט וויסן ווי אַזוי וועט זיך אונדזער געזעלשׂאַפט אַנטוויקלן אָבער מיר קענען דאָך צופרידן לעבן. ווען מיר וועלן זיך קאָנצענטרירן אויף אונדזער לעבן, די מענטשׁן וואָס זיי לעבן מיט אונדז און אונדזער געגנט. מיר קענען פּלאַנירן וואָס מיר וועלן מאַכן נאָכמיטאָג, אין אָוונט, מאָרגן, אָדער אין אַ וואָך אַרום און אונדזערע פּלענער זאָלן די בעסטע זײַן!

משׂע און לאה

מ: וואָס וועסטו מאַכן סוף־וואָך?

ל: איך וועל גיין צו גאַסט צו מײַן מומע. דאָס וועט זײַן שבת נאָכמיטאָג. זונטיק פאַרמיטאָג וועל איך העלפן מײַן טאַטע־מאַמע אינעם גאָרטן. שׂבת אָוונט און גונטיק נאָכמיטאָג וועל איך זײַן פרײַ. לאָמיר מאַכן עפּעס צוזאַמען!

מ יאָ, אָבער שבת אָוונט וועט איך זײַן פאַרנומען. מײַן טאַטע און איך וועלן גיין אין שול. וואָס ווילסטו מאַכן זונטיק נאָכמיטאָג?

ל: איך וויל זיך באָדן אין דער אָזערע. דאָס וועטער זאָל זײַן וואַרעם. דערנאָך קענען מיר נאָך אַ ביסל שׁפּאַצירן גיין. ביסטו מסכּים?

מ: יאָ, דאָס איז אַ זייער גוטער פּלאַן. מיר וועלן זיך טרעפן צוויי אַזייגער בײַ דיר, יאָ?

ל: גוט. זײַ געזונט און גרוס אינדערהיים!

מ: זײַ געזונט, מײַן טײַערע לאה!

Slovíčka

svět		די וועלט, ן
odpověď		די ענטפֿער, ן
najít		געפֿינען (געפֿונען)
souhlasit	[maskem zajn]	מסכּים זײַן (געווען)
horší		ערגער
zmizet		נעלם ווערן (איז געוואָרן)
vývoj		די אַנטוויקלונג, ען
vyvinutý, rozvinutý		אַנטוויקעלט
společnost		די געזעלשאַפֿט, ן
používat		ניצן
komunikace		די קאָמוניקאַציע
mobilní telefon		די צעלקע, ס
počítač		דער קאָמפּיוטער, ס
být schopný		אין שטאַנד זײַן
vyvíjet se		זיך אַנטוויקלען
spokojeně		צופֿרידן
žít		לעבן
soustředit se na		זיך קאָנצענטרירן אויף
plánovat		פּלאַנירן
plán		דער פּלאַן, פּלענער
nejlepší		דער, די, דאָס בעסטע
pomáhat		העלפֿן (געהאָלפֿן)
být volný, mít volno		פֿרײַ זײַן
být zaneprázdněn		פֿאַרנומען זײַן
koupat se		זיך באָדן
jezero		די אָזערע , ס
procházet se, jít na procházku		שפּאַצירן גיין (געגאַנגען)
setkat se, sejít se		זיך טרעפֿן (געטראָפֿן)
ve dvě hodiny		צוויי אַזייגער

Mluvnice

§31 Budoucí čas

Přítomný čas už umíme, minulý čas už umíme, tak ještě ta budoucnost. Nic na tom není: opět potřebujeme pomocné sloveso (tentokrát je jenom jedno) - **װעלן** a inifinitiv významového slovesa. Tak např. מאַכן:

udělám, budu dělat - איך **װעל** מאַכן

uděláš, budeš dělat - דו **װעסט** מאַכן

udělá, bude dělat - ער **װעט** מאַכן

uděláme, budeme dělat - מיר **װעלן** מאַכן

uděláte ,budete dělat - איר **װעט** מאַכן

udělají, budou dělat - זיי **װעלן** מאַכן

Pozn.: Chceme-li vyjádřit v budoucím čase spojení איז דאָ, v kladné větě odpadne částice דאָ, zatímco v záporné nahradíme ניטאָ pouhým ניט:

אין שול **זײַנען דאָ** קינדער x אין שול **װעלן זײַן** קינדער

אין שול **זײַנען ניטאָ** קיין קינדער x אין שול **װעלן ניט זײַן** קיין קינדער

Jak sami vidíte, budoucí čas je v jidiš záležitostí v podstatě primitivní, takže zvládneme ještě něco dalšího, a sice

§32 Číslovky

Pár už jich znáte, zbytek si snadno doplníte:

0 - נול

1 - איין, איינס	6 - זעקס	11 - עלף	16 - זעכצן
2 - צוויי	7 - זיבן	12 - צוועלף	17 - זיבעצן
3 - דרײַ	8 - אַכט	13 - דרײַצן	18 - אַכצן
4 - פיר	9 - נײַן	14 - פערצן	19 - נײַנצן
5 - פינף	10 - צען	15 - פופצן	20 - צוואַנציק

Tvar **איינס** použijeme, pokud něco vypočítáváme (איינס, צוויי), nebo prostě pokud stojí samostatně. Následuje-li však podstatné jméno, použijeme tvar **איין**:

איין מאַן, איין פריו, איין קינד

Všiměte si i dalšího použití této číslovky:

Bůh je jeden (jediný) - גאָט איז איינער

maminka je jedna - מאַמע איז איינע

ta kniha je jediná - דאָס בוך איז איינס

jeden z mužů - איינער פון די מענער

jedna z žen - איינע פון די פריוען

jedno z dětí - איינס פון די קינדער

A teď počítejme dále:

21 איין און צוואַנציק	100 הונדערט
22 צוויי און צוואַנציק	101 הונדערט איינס
23 דרײַ און צוואַנציק	102 הונדערט צוויי
30 דרײַסיק	103 הונדערט דרײַ
31 איין און דרײַסיק	110 הונדערט צען
40 פערציק	111 הונדערט עלף
50 פופציק	120 הונדערט צוואַנציק
60 זעכציק	124 הונדערט פיר און צוואַנציק
70 זיבעציק	200 צוויי הונדערט
79 נײַן און זיבעציק	300 דרײַ הונדערט
80 אַכציק	400 פיר הונדערט
90 נײַנציק	1000 טויזנט

1648 טויזנט זעקס הונדערט אַכט און פערציק = číslo

זעכצן הונדערט אַכט און פערציק = rok

2000 צוויי טויזנט	22900 צוויי און צוואַנציק טויזנט נײַן הונדערט
3400 דרײַ טויזנט פיר הונדערט	425000 פיר הונדערט פינף און צוואַנציק טויזנט
3420 דרײַ טויזנט פיר הונדערט צוואַנציק	1000000 איין מיליאָן
דרײַ טויזנט פיר הונדערט אַכט און זיבעציק 3478	4000000 פיר מיליאָן
10000 צען טויזנט	140000000 הונדערט פערציק מיליאָן

Pozn.: אַ הונדערט znamená “asi sto, stovka”, podobně אַ טויזנט „asi tisíc, tisícovka“.

3,5 = דרײַ פּונקט פינף

45,19 = פינף און פערציק פּונקט נײַנצן

Aby vaše matematika směřovala k dokonalosti, doplníme ještě nezbytné pojmy k základním početním úlohám:

\+ פּלוס

\- מינוס

x מאָל

: געטיילט אויף

= איז, איז גלײַך

Domnívám se, že teď už máte teoretických výkladů až po krk a spíše se těšíte, až si všechny nabyté znalosti ověříte v praxi. Pustíme se tedy opět do

Cvičení

1. Převeďte do budoucího času:

זיי גייִן שפּאַצירן

ער אַרבעט

מיר שפּילן זיך

איר האָט

דו ביסט

איך לערן זיך

מיר קומען

דו האָסט מורא

איך זע

2. Odpovězte na otázky:

וואָס וועט איר מאַכן סוף־וואָך?

וווּהין וועט איר פֿאָרן זומערצײַט?

וואָס וועט איר קויפֿן פֿאַר אײַער טאַטע־מאַמע צום געבוירן־טאָג?

וואָס וועט איר מאַכן הײַנט אין אָוונט?

3. Počítejte:

5, 19, 38, 66, 53, 142, 5327, 668 942, 1 293 657, 821, 13, 2004

5 + 28 =	124 – 56 =	247 x 100 =	289 : 5 =
357 + 83 =	4 283 – 27 =	39 x 251 =	63 : 9 =
12 + 5794 =	467 – 256 =	5 x 48 =	5321 : 457 =
36 + 74 =	53 221 – 894 =	79 x 429 =	78 946 : 571 =
3389 + 11 =	67 – 33 =	10 x 578 946 =	125 : 38 =

4. Odpovězte:

ווי אַלט איז אײַער טאַטע?

ווי אַלט איז אײַער מאַמע?

ווי אַלט איז אײַער זיידע?

ווי אַלט איז אײַער באָבע?

וויפֿל ביכער האָט איר?

וויפֿל ייִדישע ווערטער קענט איר?

וויפֿל טעג אין דער וואָך דאַרפֿט איר אַרבע אַרבעטן?

?וויפֿל פֿרײַנד האָט איר

5. Přeložte:

Je těžké představit si, jak bude svět vypadat za padesát let. Budeme se mít lépe nebo hůře? Budeme ještě umět chodit, běhat, hrát si, smát se? Anebo budeme sedět zavřeni ve svých pokojích a komunikovat s okolním světem pouze pomocí počítačů a mobilních telefonů? Bude ještě náš svět existovat? Kdo ví, a proto mysleme raději na dny, které prožíváme, protože ty nám patří.

6. Napište text na téma „Můj život za 20 let“ (לעבן אין צוואַנציק יאָרן אַרום מײַן).

Černovická konference

V roce 1908 se konala v rakouském císařském městě Černovice konference o jazyce jidiš, která byla vedena Natanem Birnbaumem (נתן בירנבוים). Na programu jednání byly následující body: gramatika jidiš, pravopis, slovníky a nová slova, úloha jidiš a další. Konference se účastnili i odpůrci jidiš, jež se snažili propagovat hebrejštinu. Jeden ze zastánců jidiš - Matthias Mieses (מתּתיהו מיזעס), lingvista zabývající se jidiš, prohlásil na obranu jidiš, že je to stejný jazyk jako například angličtina, nikoliv žargon, jak o něm tvrdili jiní. Reakcí hebrejsitů byl hlasitý křik, který zcela přehlušil Miesesovu řeč. Závěr konference přece jen nakonec nevyzněl pro jidiš až tak zle, jelikož byl přijat návrh Jizchoka Lejba Pereze (י. ל. פּרץ), jímž bylo jidiš uznáno za národní jazyk židů.

12. lekce

Co jsme minule nakousli, je třeba nyní dorazit. V této lekci nás tedy čeká dokončení číslovek. Že už počítat umíte? A co takhle řadové číslovky? A když už řadové číslovky, tak také vyjadřování datumu a k datumu přece patří také měsíce... No, jak vidíte, obzory si opět patřičně rozšíříte!

שרה פֿאַרברענגט אַ וואָך באַ איר חברטע אין דיסלדאָרף. זי שרײַבט אין איר טאָגבוך:

דעם 8טן אויגוסט - דער ערשטער טאָג

די יאַזרע קיין דיסלדאָרף האָט געדויערט בערך נײַן שעהען. איך האָב כמעט די גאַנצע

געשלאָפֿן. ערשט האָב איך אָבער געשמועסט מיט דעם יונגען מאַן, וואָס איז געזעסן צײַט

הינטער מיר. ער איז 20 יאָר אַלט און איז זייער סימפּאַטיש. מיר זענען אָפּגעפּאָרן עלף

אַזייגער אין אָוונט.

דעם 9טן אויגוסט - דער צווייטער טאָג

זיבן אַזייגער זענען מיר געווען אין דיסלדאָרף. איך בין געווען זייער מיד אָבער

חיה האָט שוין געוואַרטעט אויף מיר מיט דעם אויטאָ. מיר זענען גלײַך געפֿאָרן גליקלעך.

צו איר אַהיים. חיה האָט געמיינט, אַז איך זאָל שלאָפֿן, אָבער איך האָב ניט געוואָלט.

מיטאָג זענען מיר געבליבן אינדערהיים און האָבן געשמועסט. נאָך מיטאָג האָט מיר פֿאַר

געווײַזט דעם צענטער פֿון דער שטאָט. דיסלדאָרף איז אַ מאָדערנע שטאָט. דאָ לעבן חיה

571 900 אײַנוווינער. אין אָוונט זענען געקומען צו אינדז צו גאַסט פֿור חברים.

דעם 10טן אויגוסט - דער דריטער טאָג

זענען מיר געפֿאָרן קיין קעלן. עס זענען 33 קילאָמעטער פֿון דיסלדאָרף קיין קעלן. הײַנט

קעלן האָט אַ מיליאָן אײַנוווינער. איך האָב באַוווּנדערט דער עיקר דעם גאָטושן טעמפּל

פֿון דעם 13טן יאָרהונדערט (אים 13טן יאָרהונדערט האָט מען אָנגעהויבן אים צו בויען,

מען האָט אים פֿאַרענדיקט אים 19טן יאָרהונדערט) . אין אָוונט זענען מיר געגאַנגען אָבער

אין קינאָ

דעם 11טן אויגוסט - דער פֿערטער טאָג

חיה האָט מיר געווײַזט דעם אוניווערסיטעט אין דיסלדאָרף. עס געפינט זיך אויף אַ

אין דער הינטערשטאָט. מען קען דאָ שטודירן אויך ייִדיש! נאָך מיטאָג האָבן מיר קאַמפּוס

אויפגעקויפט אין דער שטאָט.

דעם 12טן אויגוסט - דער פינפטער טאָג

מיר זענען געגאַנגען צו גאַסט צו די טאַטע־מאַמע און באָבע־זיידע פון חיה. נאָך מיטאָג האָב איך געמוזט זיך גרייטן פאַר דער יאַזרע אַהיים. מײַן אויטאָבוס איז געקומען צען אַזייגער. מיר האָבן זיך געזעגנעט מיט חיה און איך בין אָפּגעפאָרן. חיה האָט מיר צוגעזאָגט, אַז זי קומט אים דעצעמבער צו אונדז.

Slovíčka

פֿאַרברענגען		strávit
(פֿאַרבראַכט)		
דאָס טאָגבוך, -ביכער		deník, deníček
בערך	[beerech]	asi, okolo
די יאַזרע, ס		cesta
געדויערן		trvat
די שעה, ען		hodina
כמעט	[kimát]	téměř
ערשט		nejdříve
שמועסן		bavit se
סימפּאַטיש		sympatický
אָפּפאָרן		odjet
(איז אָפּגעפאָרן)		
מיינען		mínit, myslet
גלײַך		hned
פֿאַר מיטאָג		dopoledne
בלײַבן (איז געבליבן)		zůstat
נאָך מיטאָג		odpoledne
ווײַזן		ukázat

centrum		דער צענטער, ס
žít		לעבן
obyvatel		דער אײַנוווינער, ס
obdivovat		באַוווּנדערן
obzvlášť	[der iker]	דער עיקר
gotický		גאָטיש
století		דאָס יאָרהונדערט, ן
stavět		בויען
dokončit		פאַרענדיקן
kino		דער קינאָ, ס
univerzita		דער אוניווערסיטעט, ן
připravit se		זיך געפינען (געפונען)
kampus (místo, kde je soustředěna univerzita)		דער קאַמפוס, ן
předměstí		די הינטערשטאָט
studovat		שטודירן
nakupovat		אויפקויפן
rodiče		די טאַטע־מאַמע (pl.)
prarodiče		די באָבע־זיידע (pl.)
připravovat se na		גרייטן זיך פאַר
autobus		דער אויטאָבוס, ן
rozloučit se		זיך געזעגענען
slíbit		צוזאָגן

Mluvnice

§33 Řadové číslovky

alias první, druhý, třetí atd. (aby bylo jasno)

1. דער ערשטער די ערשטע דאָס ערשטע
2. דער צווייטער די צווייטע דאָס צווייטע
3. דער דריטער ...

4. דער פערטער ...

5. דער פינפטער ...

6. דער זעקסטער ...

7. דער זטבעטער ...

8. דער אַכטער ...

Podobně se postupuje i <u>od devítky do devatenácti</u> - přidáním přípony -ט- a příslušných koncovek podle rodu:

9. דער נײַנטער

10. דער צענטער

11. דער עלפטער

atd.

<u>*Řadové číslovky od 20 výše*</u> se tvoří přidáním přípony -סט-:

20. דער צוואַנציקסטער

30. דער דרײַסיקסטער

40. דער פערציקסטער

100. דער הונדערטסטער

1000. דער טויזנטסטער

<u>*U složených číslovek*</u> přibírá příslušnou příponu jen poslední část:

23. דער דרײַ און צוואַנציקסטער

47. דער זטבג און פערציקסטער

119. דער הונדערט נײַנצנטער

4683. דער פיר טויזנט זעקס הונדערט דרײַ און אַכציקסטער

<u>*Kolikátý*</u> = דער וויפלטער

Že se řadové číslovky skloňují stejně jako přídavná jména v přívlastku jistě nemusím zdůrazňovat, to jidistům vašich kvalit jistě došlo samo.

§34 Datum

Umí-li někdo řadové číslovky, není pro něj žádný problém vyjádřit, kolikátého ono vlastně je, bylo či bude. Sledujte se mnou:

דער וויפילטע איז הײַנט? - Kolikátého je dnes?

הײַנט איז דער 26סטער פעברואַר 2002. - Dnes je 26.2. 2002.

Do dopisu, případně sešitu, deníčku apod. napíšeme:

דעם 26סטן פעברואַר 2002

Chceme-li vyjádřit, že se něco děje od, do, popř. od-do, řekneme:

מיר הייבן אָן פון 2טן מאַרץ. - Začneme od 2. března.

מיר בלײַבן דאָרטן ביזן 10טן מאַרץ. - Zůstaneme tam do 10. března.

די אויסשטעלונג געדויערט פון 1טן ביזן 20סטן מאַרץ. - Výstava trvá od 1. do 20. března.

Nyní vám možná vadí, že neumíte pojmenovat jednotlivé dny a měsíce. Není nic jednoduššího, než se je naučit:

Dny v týdnu:

neděle	זונטיק	předevčírem	אייערנעכטן
pondělí	מאָנטיק	včera	נעכטן
úterý	דינסטיק	dnes	הײַנט
středa	מיטוואָך	zítra	מאָרגן
čtvrtek	דאָנערשטיק	pozítří	איבערמאָרגן
pátek	פרײַטיק	den	דער טאָג, די טעג
sobota	שבת	týden	די וואָך, ן

Všechny dny jsou v jidiš mužského rodu

Měsíce:

leden	יאַנואַר	květen	מײַ	září	סעפּטעמבער
únor	פעברואַר	červen	יוני	říjen	אָקטאָבער
březen	מאַרץ	červenec	יולי	listopad	נאָוועמבער
duben	אַפּריל	srpen	אויגוסט	prosinec	דעצעמבער

Rovněž všechny měsíce jsou v jidiš mužského rodu.

měsíc - [chadoš, chadošim] דער חדוש, ים

Cvičení

1. Překládejte:

ta první žena, pátá škola, osmý host, dvanáctý den, padesátá první hračka, sté auto, třicátá druhá květina, osmdesátý šestý žák, devátá sobota, dvěstě třicáté čtvrté auto

2. Odpovídejte:

דער וויפלטע איז הײַנט?

וואַן זײַט איר געבוירן?

וואַן וועט זי קומען? (sobota, 27. 9.)

ביז ווען בלײַבט ער דאָרטן? (pondělí, 15.6.)

פון ווען ביז ווען אַרבעט זי דאָרטן? (středa 11. 11. – neděle 15.11.)

3. Doplňte chybějící dny a měsíce:

שבת דינסטיק פרײַטיק

יאַנואַר אַפּריל אויגוסט נאָוועמבער

4. Přeložte:

Dnes je 13. října 2003. V Kolíně žije 1 milión obyvatel, v Düsseldorfu jen 571 900. V prosinci přijede Chaja k Sáře na návštěvu. Sára byla v Düsseldorfu od 8. do 11. srpna. Pátý den strávila s Chajinými rodiči a prarodiči. Cesta do Düsseldorfu trvala asi 8 hodin. V Düsseldorfu se nachází na okraji města velká univerzita, kde je možno studovat i jidiš. Düsseldorf je moderní město. V Kolíně se nachází krásný gotický dóm.

Židovský tradiční kalendář

Židé po staletí používali svůj kalendář, který v liturgickém životě přežil dodnes, jelikož data židovských svátků se stále udávají podle tohoto tradičního kalendáře.

Rok podle židovského kalendáře sestává z 12 měsíců, které mají 29 nebo 30 dní, přičemž sedm let v každém 19tiletém cyklu jsou roky přechodnými, které mají 13 měsíců. Měsíce židovského kalendáře se jmenují následovně:

hebrejský název	transkripce	počeštěný název	odpovídající měsíce našeho kalendáře
תִּישרי	tišre	tišri	září/říjen
חשוון	chežvn	chešvan	říjen/listopad
כּיסלו	kislev	kislev	listopad/prosinec
טבת	teyves	tevet	prosinec/leden
שבט	švat	švat	leden/únor
אָדר א	oder alef	adar	únor/březen
אָדר ב	oder beyz[1]		
ניסן	nisn	nisan	březen/duben
אייר	ier	ijar	duben/květen
סיוון	sivn	sivan	květen/červen
תּמוז	tamez	tamuz	červen/červenec
אָב	ov	av	červenec/srpen
אלול	elel	elul	srpen/září

Dny v měsíci se v tradičním židovském kalendáři neoznačují arabskými číslicemi, ale hebrejskými písmeny, která mají svou číselnou hodnotu:

תּ	ש	ר	ק	צ	פּ	ע	ס	נ	מ	ל	כ	י	ט	ח	ז	ו	ה	ד	ג	ב	א
400	300	200	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

תּשלז	תּש	תּר	תּק	תּסה	ריט	צט	פּי	נד	לו	כט	כג	כא	**טז**	**טו**	יג	יב	יא
737	700	600	500	465	219	99	87	54	36	29	23	21	**16**	**15**	13	12	11

Datumy židovských svátků:

rošhašana - א תִּשרי

jom kipur - י תִּשרי

sukot - טו ־ כב תִּשרי

simchat-tora - כג תִּשרי

chanuka - כה כִּסלו ־ ב טבת

purim - יד אָדר

pesach - טו ־ כב ניסן

šavuot - ו ־ ז סיוון

tiša beav - ט אָב

Svátkem roš hašana začíná v židovském kalendáři nový rok. Svátek se slaví dva dny, během kterých se troubí na šofar jako vzpomínka na berana, kterého obětoval Abraham místo Izáka.

Největším svátkem pro Židy je bezpochyby jom kipur – den smíření, kdy se vyznávají spáchané hříchy (původní průběh svátku viz Lv 16).

Chanuka, svátek světel, připomíná znovuvysvěcení chrámu v r. 165 př. n. l. po makabejském povstání.

Při svátku purim se vzpomíná na příběh královny Ester, který je popsán ve stejnojmenné biblické knize.

Pesach se slaví na památku vyjití z Egypta (Ex 12 a 13).

Šavuot neboli svátek týdnů následuje 50 dnů. Původně to byl den přinášení oběti z obilné žně, v pobiblické době se stal především připomínkou Božího zjevení na Sinaji (Ex 19 – 20).

Sukot (svátek stánků) připomíná dobu putování pouští po vyjití z Egypta. Poslední den tohoto svátku je od středověku svátkem Radosti z Tóry (simchat tora), kdy je ukončeno celoroční čtení Pěti knih Mojžíšových (Tóry) a znovu se začíná od 1. Moj.

---

[1] pouze v přestupním roce

Počítání let je v židovském kalendáři také odlišné. Židé počítají roky od stvoření světa. Chceme-li vypočítat z našeho letopočtu odpovídající židovský rok, je třeba k našemu roku připočíst číslo 3760. Rok 2003 je tedy v židovském světě označován jako rok 5763 (ה´תשסג).

13. lekce

Sára se vrátila plná zážitků z Düsseldorfu a ráda by se o ně podělila se svou kamarádkou Leou, kterou zná samozřejmě díky svému milému Mojšemu. Ovšem domluvit si termín setkání není vždy tak jednoduché. Sledujte:

<u>אַ טעלעפֿאָן־שמועס צווישן שרה און לאה</u>

ש: שלום־עליכם, לאה. וואָס מאַכסטו?

ל: עליכם־שלום, שרה, גוט. דאַרפֿסטו עפּעס?

ש: איך האָב געוואָלט דיך זען און דיר דערציילן וועגן מײַן יאַזרה קיין דיסלדאָרף.

ל: יאָ, דו ביסט גערעכט. איך האָב כמעט פֿאַרגעסן אַז דו ביסט געווען אין דיסלדאָרף. איך פריי זיך זייער אויף דײַן דערציילן. ווען קענסטו קומען?

ש: האָסטו צײַט מאָרגן נאָך מיטאָג?

ל: וויפֿל אַ זייגער?

ש: האַלב נאָך פֿיר.

ל: זײַ מיר מוכל, דאָ בין איך נאָך אין שול. אָבער זעקס אַ זייגער בין איך פרײַ.

ש: זעקס אַ זייגער האָב איך נעצבאָל. און וואָס מאַכסטו איבערמאָרגן אין אָוונט?

ל: ביז פֿערטל צו זעקס בין איך אין מוזיקשול, איך שפּיל אויף פּיאַנע. אָבער דערנאָך בין איך פרײַ. פּאַסט עס דיר?

ש: יאָ, זייער גוט. אַזוי איבערמאָרגן, דאָס הייסט דאָנערשטיק, זעקס אַ זייגער. קומסטו צו מיר אָדער זאָל איך קומען צו דיר?

ל: איך קום צו דיר, דו ווינסט דאָך לעבן דער מוזיקשול. אַ שיינעם דאַנק פֿאַר דער פֿאַרבעטונג. זײַ געזונט.-

ש: זײַ געזונט.

Uf, tak nakonec to dopadlo dobře...

Slovíčka

rozhovor	דער שמועס, ן
telefon	דער טעלעפאָן, ען
mít pravdu	גערעכט זײַן
zapomenout	פארגעסן (פאַרגעסן)
těšit se na	פרייען זיך אויף
vyprávění	דאָס דערציילן
zítra	מאָרגן
volný	פרײַ
volejbal	דער נעצבאָל
pozítří	איבערמאָרגן
(až) do	ביז
hudební škola	די מוזיקשול, ן
hrát na (hud. nástroj)	שפּילן אויף
klavír	די פּיאַנע, ס
hodit se	פּאַסן
hodí se ti to?	פּאַסט עס דיר
to znamená	דאָס הייסט
blízko, poblíž (předl.)	לעבן
pozvání	די פאַרבעטונג, ען

Mluvnice

§35 Čas

Z předchozí lekce už známe měsíce a dny, nyní půjdeme ještě níže, a sice k hodinám a minutám:

Kolik je hodin? - וויפל איז דער זייגער?

V kolik hodin (přijdeš)? - וויפל אַזייגער (וועסטו קומען)?

(obrázky)

דרײַ אַזייגער 15 מינוטן נאָך דרײַ / דרײַ און פופצן / אַ פערטל נאָך דרײַ.

פינף מינוט צו פיר / דרײַ פינף און פופציק.

האַלב פיר / האַלב נאָך דרײַ / דרײַ דרײַסיק.

דרײַ פינף און פערציק / אַ פערטל צו פיר.

עס איז דרײַ אַזייגער (אין דער פרי). - Jsou tři hodiny (ráno).

איך קום 11,30 (פאַר מיטאָג). - Přijdu v 11.30 (dopoledne).

די שול הייבט זיך אָן 2,40 (נאָך מיטאָג). - Škola začíná ve 2.40 (odpoledne).

זי קומט 9,30 (אין אָוונט). - Přijde v 8.30 (večer).

Pozn.: Všiměte si, že se u těchto časových údajů nevyskytuje žádná předložka (oproti českému “v”)!

די פרי - ráno

דער פאַר מיטאָג - dopoledne

דער מיטאָג - odpoledne

דער נאָך מיטאָג - odpoledne

דער אָוונט - večer

די נאַכט - noc

בײַ טאָג přes den – [ba tog]

בײַ נאַכט v noci – [ba nacht]

אין צוויי שעה אַרום – za dvě hodiny

מיט פינף מינוט צוריק – před pěti minutami

אייערנעכטן – předevčírem

נעכטן – včera

dnes – הײַנט

zítra – מאָרגן

pozítří – איבערמאָרגן

A nakonec ještě pár užitečných frází:

hodiny jdou – דער זייגער גייט

hodiny stojí – דער זייגער שטייט

hodiny se předcházejí – דער זייגער לויפט

hodiny se zpožďují – דער זייגער קריכט

včas – בײַ צײַטן

§36 Věk

Někdy trochu indiskrétní, ale přesto důležitá otázka:

Kolik je vám let? - ?ווי אַלט זײַט איר

Kolik je ti let? - ?ווי אַלט ביסטו

24. Je mi 24 let. - .פיר און צוואַנציק. איך בין אַלט פיר און צוואַנציק יאָר

§37. Půl

Naše české půl se do jidiš překládá podle okolností různými způsoby:

dvě a půl - צוויי אַהאַלב

čtyři a půl - פיר אַהאַלב

ALE: jeden a půl - אַנדערטהאַלבן

půl dne - אַ האַלבער טאָג

půl hodiny - אַ האַלבע שעה

půl roku - אַ האַלב יאָר

polovina všech lidí - אַ העלפטע פון אַלע מענטשן

polovina je více než třetina - אַ העלפטע איז מער פון אַ דריטל

Mimochodem, ostatní zlomky se více méně pravidelně odvozují od řadových číslovek příponou ל-:

třetina - דאָס דריטל

čtvrtina, čtvrt - דאָס פערטל

desetina - דסָס צענטל

setina - דאָס הונדערטסטל

tisícina - דאָס טויזנטסטל

Cvičení:

1. Kolik je hodin:

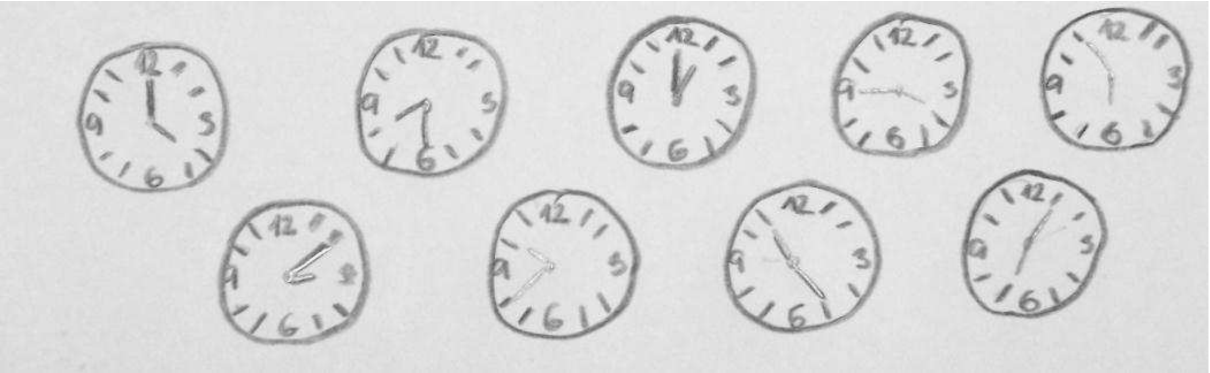

2. Vyprávějte, co a v kolik hodin děláte:

פרישטיקן, וואַשן זיך, אָנטאָן זיך, אַרבעטן, מיטיקן,.......................עסן וועטשערע

אויפשטיין,

3. Přeložte:

Přijdeme k vám na návštěvu pozítří ve tři čtvrtě na šest. Promiň, že jsem nepřišel v čas, zastavily se mi hodinky. Kolik je vám let? Mojí babičce je už 78 let. Začíná pracovat ve čtvrt na sedm a vrací se domů v půl čtvrté. Přes den jsem většinou zaneprázdněný. Strávili jsme v Polsku půl roku. Škola začíná za půl hodiny, musím už jít. S Motlem je těžké se sejít: dopoledne je ve škole, odpoledne chodí do hudební školy, kde se učí hrát na klavír, nebo hraje volejbal s přáteli.

Jidiš přísloví

Jidiš folklor zahrnuje spoustu prvků přejatých z jiných národů. O to větší je však počet originálních židovských přísloví, vtipů, anekdot, legend a písní vzniklých na základě biblické a talmudské tradické a samozřejmě i vyplývajících ze způsobu života Židů.

Jidiš přísloví se týkají většinou všedního života a lidských zájmů. Mnohé z nich jsou založeny na slovních hříčkách, některé se rýmují a jsou tím pádem těžko přeložitelné do jiných jazyků. Každopádně jsou však zdrojem lidové moudrosti i pobavení, zvláště pak je-li člověk schopen rozumět jim v originále.

Zajímavou publikací na téma jidiš přísloví je kniha Magdaleny Sitarz „Yiddish and polish proverbs. Contrastive Analysis Against Cultural Background“[2].

V několika z následujících lekcí najdete vždy v závěru namísto reálií několik jidiš přísloví, nad jejichž moudrostí můžete dle libosti přemítat. Že se vám nechce čekat do dalších lekcí? Dobrá naladím vás už na tomto místě.

אַז מען היט אָפ פרעמדס, קומט מען צום אייגענס.

Respektuje-li člověk majetek druhého, dojde i svého vlastního.

אַ ליגנער מוז האָגן אַ גוטן זכרון. [zikorn]

Zloděj musí mít dobrou paměť.

איין צוגײַנער גנבעט ניט בײַם אַנדערן.

Cikán nekrade mezi vlastními.

[2] Magdalena Sitarz, Yiddish and polish proverbs, Contrastive Analysis Against Cultural Background, Nakładem polskiej akademii umiejętności, Kraków 2000

14. lekce

Paní Goldsteinová je matkou čtyř dětí, na které je patřičně pyšná a ráda o nich vypráví. Tak je tomu i v následujícím textu:

<u>פֿרוי גאָלדשטיין דערציילט וועגן אירע קינדער:</u>

ייִנגסטער הייסט יעקב. ער איז אַלט דרײַ יאָר, אָבער ער איז זייער קלוג. צומאָל איז ער קליגער דער אַלע זײַנע חברים. ער שפּילט זיך זייער גערן, אָבער צום ליבערשטן הערט ער זיך צו פֿאַרשטדענע ווי מעשׂיות און דערציילונגען און ער ליבט צו רעדן.

אַ ביסל עלטער ווי יעקב איז אסתּר. זי איז אַלט נײַן יאָר. זי איז טאַקע אַ ליבעס מיידל. זי אַרבעט זייער פֿלײַסיקי און איז די בעסטע אין איר קלאַס. זי קען אויסגעצייכנט זינגען און שפּילן פּיאַנע. זי וויל שטודירן די מוזיק.

דערנאָך קומט שלמה. אונדזער צווייטער ייִנגל איז אַלט שוין זעכצן יאָר. ער איז דער גרעסטער פֿון אונדזערע קינדער. ער איז נאַטירלעך אויך טאַקע אינטעליגענט און קלוג, אָבער ער איז פֿוילער איידער אַלע אַנדערע. צום ליבערשטן ליגט ער אין זײַן צימער און הערט זיך צו ראַדיאָ אָדער מוזיק פֿון זײַנע קאַזעטעס אָדער פּלאַטעס. מײַן מאַן און איך בייזערן זיך אָפּט אויף אים, אָבער עס העלפּט ניט. ער האָט אויך צום ווייניגסטן הברים פֿון אונדזערע קינדער.

די עלטעסטע איז לאה. זי איז אפשר די שיינסטער כאָטש אַלע אונדזערע קינדער זינד זייער שיין (נאָך מיר, זאָגט אימער מײַן מאַן און ער פֿאַרגעס קיינמאָל צו צוגעבן, אַז זיי זענען אינטעליגענט נאָך אים). לאה שטודירט שוין, ווײַל זי איז אַלט שוין נײַנצן יאָר און פֿאַראַניאָרן האָט זי די פֿאַרענדיקט די גימנאַזיע. זי שטודירט די שפּראַכן: פֿראַנצייזיש און ענגליש. זי שפּילט איצט אַ ליבע און זי פֿאַרברענגט פֿיל צײַט מיט איר חבר משה. איך זאָג איר שטענדיק, אַז זי זאָל מער זיך לערנען, אָבער זי פֿאָלגט מיר ניט. מײַן מאַן מיינט, די הויפּטזאַך איז, ווען זי און פֿאַרשטייט זיך אַלע אונדזערע קינדער זײַנען גליקלעך און איך בין מסכּים. איך מיין אָפּט, מיר זײַנען די גליקלעכסטע

משפחה אויף דער וועלט.

Slovíčka

mladý		יונג (ייִנגער)
chytrý		קליג (קליגער)
někdy		צומאָל
nejraději		צום ליבערשטן
poslouchat		זיך צוהערן
různý		פאַרשידן
pohádka	[di majse, majses]	די מעשה, מעשׂיות
povídka, vyprávění		די דערציילונג, ען
starý		אַלט (עלטער)
skutečně, opravdu		טאַקע
milý		ליב
pilný		פלײַסיק
nejlepší		דער, די, דאָס בעסטע
třída		דער קלאַס, ן
výborný, výborně		אויסגעצייכנט
zpívat		זינגען (געזונגען)
studovat		שטודירן
hudba		די מוזיק
velký		גרויס (גרעסער)
inteligentní		אינטעליגענט
pilný		פויל
ležet		ליגן (געלעגן)
rádio		דער ראַדיאָ, ס
kazeta		די קאַזעטע, ס
disk (hud.)		די פלאַטע, ס
zlobit se na		בייזערן זיך אויף

málo		ווייניג
ačkoliv		כאָטש
po		נאָך
nikdy		קיינמאָל
dodat, přidat	[cugebm]	צוגעבן (צי׳געגעבן)
protože		ווײַל
loni		פֿאַראַניאָרן
gymnázium		די גימנאַזיע
řeč, jazyk		די שפּראַך, ן
francouzský		פֿראַנצייזיש
anglický		ענגליש
být zamilovaný do		שפּילן אַ ליבע מיט
stále		שטענדיק
učit se		לערנען זיך
poslouchat koho, být poslušný		פֿאָלגן (dat.+)
hlavní věc		די הויפּטזאַך, ן
šťastný		גליקלעך
souhlasit	[maskem zajn]	מסכּים זײַן
svět		די וועלט, ן
na světě		אויף דער וועלט

Mluvnice

Po předchozích lekcích máte jistě plnou hlavu různých čísel, počtů, výpočtů a časových údajů. Nyní se ale vrátíme k něčemu úplně jinému, a sice k přídavným jménům a příslovcím. Pravda, už s nimi umíme různé kejkle, ke štestí nám však ještě chybí stupňování!

§38 Stupňování přídavných jmen

2. stupeň se tvoří

a) **přidáním koncovky ער-** k základnímu tvaru (neboli 1. stupni) přídavného jména. Skloňujeme pak úplně stejně jako 1. stupeň:

רײַך - רײַכער

דער רײַכערער מאַן	די רײַכערע פרוי	דאָס רײַכערע קינד	די רײַכערע מענער
דעם רײַכערן מאַן	די רײַכערע פרוי	דאָס רײַכערע קינד	די רײַכערע מענער
דעם רײַכערן מאַן	דער רײַכערן פרוי	דעם רײַכערן קינד	די רײַכערע מענער

b) **pomocí neměnného slůvka מער**:

רײַך - מער רײַך

דער מער רײַכער מאַן

די מער רײַכע פרוי

דאָס מער רײַכע קינד

c) pomocí kombinace obou předchozích způsobů:

רײַך - מער רײַכער

דער מער רײַכערער מאַן...

V současném jidiš je asi nejčastěji používaný první způsob, takže neváhejte, pěkně se ho naučte a používejte!

Při srovnávání se používá předložka פון, případně spojka ווי nebo איידער, po nichž následuje 1. pád (zatímco po פון následuje samozřejmě dativ!):

ער איז רײַכער **פון** מיר.

ער איז רײַכער **ווי** איך.

ער איז רײַכער **איידער** איך.

Pokud nesrovnáváme, použijeme základní tvar s koncovkou ער-:

Ona je bohatší. - זי איז רײַכער.

<u>3. stupeň se tvoří</u>

a) **přidáním koncovky סט-** k prvnímu stupni. Třetí stupeň je vždy doprovázen určitým členem!

רײַך: דער רײַכסטער, די רײַכסטע, דאָס רײַכסטע

b) **pomocí neměnného slůvka סאַמע**, které nezapře svůj slovanský původ:

רײַך: דער סאַמע רײַכער

c) **kombinací obou předchozích způsobů**:

רײַך: דער סאַמע רײַכסטער

I v tomto případě se používá nejčastěji první způsob.

Při srovnávání se používá předložka פון:

ער איז דער רײַכסטער **פון** אַלע.

Nechci-li srovnávat, řeknu pouze:

ער איז דער רײַכסטער.

זי איז די רײַכסטע.

apod.

Při stupňování dochází u přídavných jmen často ke změně kmenové samohlásky:

starý	דער עלטעסטער	עלטער	אַלט
studený	דער קעלטעסטער	קעלטער	קאַלט
dlouhý	דער לענגסטער	לענגער	לאַנג
blízký	דער נעענטסטער	נעענטער	נאָענט
úzký	דער שמעלסטער	שמעלער	שמאָל
chytrý	דער קליגסטער	קליגער	קלוג
zbožný	דער פרימסטער	פרימער	פרום
krátký	דער קירצעסטער	קירצער	קורץ
zdravý	דער געזינטסטער	געזינדער	געזונט
malý	דער קלענסטער	קלענער	קליין
velký	דער קרעסטער	גרעסער	גרויס
pěkný	דער שענסטער	שענער	שיין
vysoký	דער העכסטער	העכער	הויך
dobrý	דער בעסטער	בעסער	גוט

špatný	דער ערגסטער	ערגער	שלעכט

Pozn.: דער נעענטסטער znamená „nejbližší”. Existuje i tvar דער נאָענטסטער, který však znamená „další”.

§39 Stupňování příslovcí

Jak jste si jistě sami všimli, tvary příslovcí se většinou shodují s tvary přídavných jmen (גוט - dobrý / dobře). Stupnování je tudíž též velmi podobné:

dobře-lépe-nejlépe	צום בעסטן	בעסער	גוט
daleko-dále-nejdále	צום ווײַטעסטן	ווײַטער	ווײַט

Rozebereme-li si tvar 3. stupně, zjistíme, že se jedná od dativ příslušného přídavného jména m. či stř. rodu ve 3. stupni, který vždy povinně předchází předložka צום.

Všechno jasné? Tak se pusťmě do

Cvičení:

1. Vytvořte 2. a 3. stupeň (všemi možnými způsoby) následujících přídavných jmen a zároveň příslovcí. Vymslete s jednotlivými tvary krátké věty:

אַלט

יונג

צופרידן

קליין

גרויס

גוט

שלעכט

קלוג

2. Převeďte přídavná jména a příslovce v závorkách do druhého nebo třetího stupňte (nápovědou vám bude úvodní text k této lekci):

יעקב איז (יונג) פון דער משפחה גאָלדשטיין. לאה איז (אַלט) פון אירע ברידער און שוועסטער,

אָבער זי איז ניט (גרויס), ווײַל (גרויס) איז שלמה. לאה איז (שיין) ווי אסטער, אָבער אסטער קען

(גוט) שפּילן פּיאַנע איידער לאה.

3. Jak řeknete v jidiš:

nejčastěji

více

raději

nejspokojeněji

chytřeji

méně

4. Popište svou vlastní rodinu. Nebojte se jednotlivé členy srovnávat s ostatními!

5. Přeložte:

Včera jsme byli na návštěvě u přátel. Mají velkou rodinu, ale my jsme se viděli jen s rodiči a třemi dětmi. Všechny jejich děti jsou velice veselé a krásné, ale každý umí něco jiného. Mojše nejlépe zpívá, David hraje raději na klavír a Ráchel krásně tančí. David je nejstarší, ale Mojše je větší než on. Ráchel je nejkrásnější a nejpilnější. Celá rodina je velice milá. Každý něco umí, všichni se mají rádi a je opravdu velice příjemné trávit s nimi čas.

Zalíbila se vám jidiš přísloví v minulé lekci? Podívejme se na některá další.

די תפלה גייט אַרויף, און די ברכה גייט אַראָפּ. [di tfile gejt aruf, un di groche gejt arop]

Modlitba stoupá, požehnání klesá.

גאָט לעבט אויבן, און מיר מוטשן זיך אונטן.

Bůh žije nahoře a my trpíme dole.

גאָט האָט געגעבן, גאָט האָט גענומען.

Bůh dal, Bůh vzal.

גאָט ווייסט, וואָס ער טוט.

Bůh ví, co dělá.

גאָט שפּײַזט אַפילו דעם וואָרעם אין דער ערד.

Bůh živí dokonce i červa v zemi.

15. lekce

Mojšeho s Leou najdeme tentokrát mezi starými fotografiemi. Nejenže si nad nimi zavzpomínají, zároveň vám i krásně představí dvě nové kapitolky z mluvníce!

לאה און משה

ל: זײַ געזונט משה, וואָס מאַכסטו?

מ: איך האָב דאָ אַלטע פֿאָטאָגראַפֿיעס, איך דערמאָן זיך אין מײַן באָבע. קוק דאָ שטייט זי קאָכנדיק אין דער קיך.

ל: וואָס קאָכט זי דאָ? זי האָט אַ גרויסן טאָפּ:.

מ: איך מיין, זי גרייט טשאָלנט. איך דערמאָן זיך אין דעם געקאָכטן טשאָלנט, וואָס האָט געשטאַנען אימער שבת אין דער פֿרי נאָך גאַנץ הייס אויף דעם אויוון.

ל: מיר האָבן ניט קיין טאָפּ פֿאַר טשאָלנט... און ווער איז דאָ דאָס שפּילנדיקע קינד?

מ: דאָס איז דאָך מײַן טאַטע. ער שפּילט אין דריידל, אַזוי דאָס זאָל זײַן די חנוכּה־צײַט. און קוק דאָ דערקענסטו אָט די שמייכלנדיקע פּרײַלן?

ל: זײַ מיר מוחל, איך האָב זיך ניט צוגעהערט. וואָס האָסטו געפֿרעגט?

מ: איך האָב געפֿרעגט, אויב דו דערקענסט, ווער עס איז אָט די שמייכלנדיקע פּרײַלן.

ל: זי זעט אויס ווי אַזוי דײַן שוועסטער, אָבער דאָס איז אַן אַלטע פֿאָטאָגראַפֿיע. איך מיין, דאָס קען ניט זײַן דײַן שוועסטער.

מ: דאָס איז דאָך מײַן מאַמע! וואַרטע איצט, איך האָב אַ קליינע מתּנה פֿאַר דיר. שליס די אויגן...
נו, דו קענסט עפֿענען דײַן געשלאָסענע אויגן.

ל: ביידע?

מ: איך גלויב, עס איז בעסער, ווען דו עפֿענסט ביידע געשלאָסענע אויגן.

ל: וואָס איז דאָס? ווער איז דאָס קליינע קריכנדיקע ייִנגל אויף דעם בילד? ביסטו עס?

מ: יאָ.

ל: דאָס איז טאַקע אַ בילדשיינע מתּנה! אַ שיינעם דאַנק, מײַן טײַער משה.

Slovíčka

די פאָטאָגראַפיע, ס	fotografie, fotka
דערמאָנען זיך אין	vzpomínat na
קאָכן	vařit
דער טאָפּ, טעפּ	hrnec
דער טשאָלנט	šoulet (tradiční židovské jídlo)
הייס	horký
דער אויוון, -	sporák
דאָס דריידל, עך	káča (hračka)
שפּילן אין	hrát si s
די חנוכּה־צײַט	doba chanuky
דערקענען	poznat
די פרײַלן, ס	slečna
אויב	zda
שליסן (געשלאָסן)	zavřít
דאָס אויג, ן	oko
עפענען	otevřít
ביידע	obě
קריכן (איז געקראָכן)	lézt, plazit se
בילדשיין	překrásný

Mluvnice

O přídavných jménech už toho po předchozí lekci víte opravdu požehnaně. Tentokrát vám prozradím ještě dva fígly týkající se sice sloves, ale zároveň i přídavných jmen:

§40 Příčestí minulé v přívlastku

Vzpomínáte si ještě, co je to příčestí minulé? Nepochybuji o tom, že ano, ale pro jistotu připomínám, že se jedná o ten tvar, který vznikne z významového slovesa, když tvoříte minulý čas. Např.:

לייענען - געלייענט

Vezmete-li nyní toto příčestí minulé, šoupnete-li ho před podstatné jméno, přičemž ho samozřejmě opatříte příslušnými koncovkami, získáte krásné slovesné přídavné jméno:

דאָס געלייענטע בוך - přečtená kniha

Jak jistě sami pozorujete, vyjadřuje toto slovesné přídavné jméno ukončenost děje a většinou pasivitu vůči podstatnému jménu, ke kterému se vztahuje:

איך זוך דאָס געלייענטע בוך. - Hledám tu přečtenou knihu.

- kniha už je přečtená (ukončený děj)
- knihu jsem přečetla já, popř. někdo jiný, rozhodně se však nepřečetla sama

§41 Příčestí přítomné

Vedle příčestí minulého existuje v jidiš ještě příčestí přítomné. Tvoří se jednoduše: přidáním přípony דיק- k infinitivu slovesa:

מאַכן - מאַכנדיק

Výjimkou je sloveso „být”:

זײַן - זײַענדקי

Do češtiny toto příčestí překládáme buď pomocí přechodníků (dělaje, dělajíc, dělajíce) nebo pomocí slovesného přídavného jména (dělajícíc), popř. pomocí vedlejší věty vztažné (ten, který dělá).

Toto příčestí můžeme použít

a) jako doplněk, vztahuje-li se významově ke stejnému podmětu jako přísudek ve větě a vyjadřuje-li děj probíhající současně s dějem vyjádřeným přísudkem:

Přichází usmívaje se. .ער קומט שמייכלענדיק

Přišel usmívaje se. .ער איז געקומען שמייכלענדיק

Přijde usmívaje se. .ער וועט קומען שמייכלענדיק

b) jako <u>přísudek:</u>

......דער שמייכלענדיקער לערער, אַ שמייכלענדיקע לערערקע, קיין שמייכלענדיק קינד

Na rozdíl od příčestí minulého vyjadřuje příčestí přítomné v přísudku <u>děj probíhající současně s dějem celé věty</u> a <u>podstatné jméno</u>, ke kterému se vztahuje je jeho <u>činitelem</u>:

.די לייענענדיקע סטודענטקע זיצט דאָרטן

Ta čtoucí studentka (studentka, která si čte), sedí tamhle.

- studentka sedí a zároven čte

- je to právě ta studentka, kdo čte

§42 Nepřímé otázky

Ujasněme si nejprve rozdíl mezi „přímou” a „nepřímou” otázkou:

a) otázky přímé:

Kdo přichází? ?ווער קומט

Co děláš? ?וואָס מאַכסטו

b) otázky nepřímé:

Neslyším, kdo přichází. .איך הער ניט ווער עס קומט

Ptá se, co děláš. .ער פרעגט וואָס מאַכסטו

Otázky nepřímé jsou tedy vlastně vedlejší věty, uvozené nějakým tázacím zájmenem.

Jsou-li tyto nepřímé otázky uvozené tázacím zájmenem ווער nebo וואָס, přičemž tato zájmena jsou zároven podmětem věty, přidává se za ně ještě slůvko עס:

Řekni mi, kdo přišel. .זאָג מיר ווער עס איז געקומען

Nevím, co se stane. .איך ווייס ניט וואָס עס וועט געשען

Pokud však ווער nebo וואָס nejsou podmětem vedlejší věty, žádné עס nevkládáme:

דו קענסט נעמען וואָס דו ווילסט. Můžeš si vzít, co cheš.

איך ווייס וועמען צו רופן. Vím, komu zavolat.

(zájmeno **וואָס** je neměnné ve všech pádech, zájmeno **ווער** má ve 3. a 4. pádě tvar וועמען)

Cvičení

1. Tvořte věty podle vzoru:

זי קוכט, זי שמייכלט - זי קאָכט שמייכלנדיק.

מיר לערנען זיך, מיר זינגען.

דו האָסט געשפּילט אין דריידל, דו האָסט דערציילט אַ מעשה.

זיי האָבן געדאווענט, זיי האָבן אָנגעצונדן די ליכטלעך.

איר וואַשט זיך, איר לייענט.

2. Přeložte do češtiny a s každým výrazem vytvořte větu (použijte různé předložky a pády):

דער געקאָכטע טשאָלנט. - מיר עסן דעם געקאָכטן טשאָלנט. Jíme uvařený šoulet. – uvařený šoulet.

דאָס שפּילנדיקע קינד

דער שטייענדיקער טיש

דאָס געמאַלטע בילד

דער קוקנדיקער לערער

דאָס געקויפטע ברויט

די געשלאָסענע קראָם

דער שטאַרבנדיקע זיידע

3. Převeďte následující přímé otázky na otázky nepřímé:

ווער איז דאָ דאָס קריכנדיקע ייִנגל?

וואָס זאָגט די קאָכנדיקע פרוי?

ביזטו נעכטן געווען אין שול?

פאַרוואָס ווילט איר ניט באַזוכן די אַלטע בורגרוינע?

וואָס שטייט דאָ אויף דעם גרויסן טיש?

ער פרעגט:

<u>4. Odpovídejte podle vzoru:</u>

ווי אַזוי האָסטו געלערט ייִדיש איך האָב געלערנט ייִדיש לייענדיק ייִדישע ביכער:

ווי אַזוי גרייטסטו זיך פאַר די שול?

ווי אַזוי אָפּרוט איר זיך?

ווי אַזוי הייבט מען דעם שבת אָן?

ווי אַזוי אַרבעט זי?

ווי אַזוי פאַרגעסט איר אײַערע פּראָבלעמען?

<u>5. Přeložte (pokuste se zkracovat věty pomočí příčestí, pokud to bude možné):</u>

Mojše s Leou seděli celé odpoledne v obývacím pokoji a prohlíželi si staré fotografie. Na jedné našli Mojšeho babičku, která právě vařila šoulet na sobotu, na jiné viděli Mojšeho tatínka jako malého hrajícího si chlapce. Na další nalezené fotografii byla mladá slečna, kterou Lea nemohla poznat. Myslela si, že je to Mojšeho sestra, ale fotka byla příliš stará. Mojše Lee vysvětlil, že to není jeho sestra, nýbrž jeho maminka, která v té době vypadala téměř stejně jako jeho sestra dnes. Potom dal Mojše Lee hezký dárek – fotografii, na které je malý lezoucí chlapec. Lea se nemusela ptát, kdo je ten plazící se kluk, hned poznala, že je to Mojše. Darovaná fotka se jí velmi líbila.

Recept

Co kdybychom si uvařili ten v této lekci několikrát zmiňovaný šoulet? Jak jste jistě pochopili, tento pokrm je tradičním sobotním jídlem. Víte, že v sobotu se nemá pracovat, což si Židé vykládali (a vykládají) mimo jiné i tak, že se v tento den nesmí rozdělávat oheň a na něm vařit. Proto vznikl kromě dalších i recept na šoulet, který se vařil po celou noc z pátku na sobotu na velmi malém plameni, čímž získal svou neopakovatelnou chuť a vůni.

Pro čtyři osoby budete potřebovat:

400 g sušených bílých fazolí

1,5 kg hovězího masa

sůl

mletý bílý pepř

1 polévkovou lžíci práškové papriky

1 polévkovou lžíci pšeničné mouky

125 ml rostliného oleje

300 g nakrájené cibule

1,5 kg brambor

300 g krup

2 morkové kosti

A jak si z těchto surovin pochoutku připravíte?

Fazole namočte přes noc do studené vody. Maso nakrájejte na větší kousky, smíchejte se solí, pepřem, paprikou a moukou. V pekáči rozehřejte olej a opečte v něm ze všech stran nakrájené maso. Přidejte cibuli a nechte zezlátnout. Oloupané brambory nakrájejte na kostičky, umyjte a přidejte s scezenými fazolemi, kroupami a morkovými kostmi k masu. Pekáč naplňte studenou vodou, aby bylo vše ponořeno a přiveďte k varu. Zmírněte oheň a nechte asi 1 hodinu vařit. Potom přikryjte pekáč poklicí a nechte dovařit v předehřáté troubě přes noc při teplotě cca. 100 ^{o}C. Šoulet musí být stále vlhký, aby se všechny suroviny pomalu dovařili. Ráno troubu vypňete a nechte pekáč až do oběda vevnitř.

OPAKOVÁNÍ

אַנעקדאָטן

דער באַרימטער דיכטער און דראַמאַטורג אַלטער קאַציזנע האָט אָפּגעהאַלטן אַ ליטעראַרישן אָוונט אין וואַרשעווער„בונד“. אַזוי ווי ער האָט דערפֿאַר נישט גענומען קיין שום האָנאָראַר, האָט דער פֿאַרזיצער צום סוף פֿון אָוונט געדאַנקט דעם שרײַבער און הויך אויסגערופֿן: „זאָל לעבן דער הבר אַלטער קאַציזנע!“ האָט קאַציזנע שטיל געפֿרעגט: „פֿון וואָס?“

אין וואַגאָן דריטע קלאַס האָט זיך אַ ייִד אויסגעצויגן אויף דער באַנק און שלאָפֿט אין דער צײַט ווען די אַנדערע פּאַסאַזשירן האָבן נישט ווו צו שטיין. גייט צו אַ ייִד און וועקט דעם שלאָפֿנדיקן און זאָגט: „איר ליגט שלעכט.“

„ווי זאָל איך ליגן?“ פֿרעגט דער פֿאַרשלאָפֿענער ייִד.

ענטפֿערט דער אַנדערער: „אין דער ערד.“

שפּײַ נישט אין ברונעם, אפשר וועסטו דאַרפֿן פֿון אים טטרינקען וואַסער.

Cvičení

1. Zopakujte si tvoření budoucího času. Vytvořte s následujícími slovesy krátké (nebo klidně i dlouhé) věty v budoucím čase:

פֿאַלן, פֿאַרמאַכן, האַלטן, ליגן, הערשן,לאַכן, אָפּרוען זיך, אָנהייבן, מאַלן, טראָגן, ראַטעווען,

דאַוונען ברינגען,

2. Vyprávějte, co budete dělat v létě.

וואָס וועט איר מאַכן זומערצ□ט?

3. Čtěte následující čílsovky:

21, 15, 754, 1368, 5147, 29, 35, 985, 1567, 42, 56, 97, 412, 5678, 10 245, 65 784, 5976

1.; 245.; 56.; 846.; 567.;13.; 79.; 465.; 1579.;368.; 795.; 39.; 46.; 8547.; 68.; 20.; 50679.

4. Odpovězte:

דער וויפֿלטער איז הײַנט?

וואַן זײַט איר געבוירן?

וואַן וועט זי קומען? (neděle, 14. 3.)

ביז ווען בלײַבט ער דאָרטן? (čtvrtek, 5. 8.)

פון ווען ביז ווען אַרבעט זי דאָרטן? (středa 11. 11. – neděle 15.11.)

5. Doplňte chybějící dny a měsíce:

זונטיק   מיטוואָך   פרײַטיק

יאַנואַר   מאַרץ   מײַ   סעפטעמבער   דעצעמבער

6. Přeložte:

dva a půl

půl hodiny

čtyři a půl

jeden a půl

půl dne

půl roku

polovina všech dětí

7. Vyprávějte, co během dne v kolik hodin děláte?

וויפל אַזייגער שטייט איר אויף? ...

8. Přeložte:

Vypadala nejspokojeněji ze všech.

Udělal to chytřeji a rychleji, než jsme si mysleli.

Raději se na to podívám hned.

Nejčastěji jíme v jednu hodinu.

Snědl více brambor, ale méně masa.

9. Tvořte věty pomocí příčestí přítomného:

קומען - זינגען: זיי קומען זינגענדיק.

מאַלן - פּערנזען

טאַנצן - שווײַגן

זיצן - זיך פֿרעגן

וואַלגערן זיך - עסן

10. Vytvořená příčestí přítomná z předchozího cvičení převeďte na příčestí minulá a vytvořte si nimi věty.

זינגען - זינגענדיק - געזונגען - **דאָס געזונגענע** ליד איז מיר זייער געפֿעלן

11. Otázky ze čtvrtého cvičení převeďte na otázky nepřímé:

ער פֿרעגט מיך...

12. Vraťte se ke článkům předchozích lekcí, zopakujte si slovní zásobu, projeďte si znovu cvičení, která vám dělala problémy.

Hotovo? Pak vám nic nebrání nakousnout poslední čtvrtinu učebnice!

16. lekce

Co by bylo, kdyby.... To je jistě zajímavá otázka nejen z hlediska obsahového, nýbrž i gramatického. Jak už jistě tušíte, budeme se v této lekci zabývat podmiňovacím způsobem. Začněme jako obvykle textem. Tentokrát rozvíjí své myšlenky malý Jankev a do reality ho vrací jeho sestra Ester:

י: איך וואָלט געווען אומזעיק.

א: פֿאַרוואָס? וואָס וואָלטסטו דערנאָך געמאַכט?

י: איך וואָלט באַזוכט אונזערע שכנים אין דער גאַס און געזען, וואָס זיי מאַכן.

א: דאָס איז ניט זייער נימוסדיק.

י: און איך וואָלט געקענט קוקן אויף טעלעוויזיע אין אָוונט מיט טאַטע־מאַמע און זיי וואָלט ניט געוווּסט, אַז איך שלאָף ניט.

א:אין אָוונט איז ניטאָ קיין שיינע פּראָגראַמע אין טעלעוויזיע. עס איז בעסער שיין און רויִק צו שלאָפֿן, גלייב מיר.

י: אַזוי איך וואָלט געהאָלפֿן די מענטשן, ווי אַזוי די מלאכים העלפֿן אונדז.

א: דאָס איז אַ גוטע המצאה. אָבער איך גלייב, אַז דו קענסט העלפֿן די מענטשן אויך ווען דו ביסט זעיק.

י: דו ביסט גערעכט... און וואָס וואָלסטו געמאַכט, אויב דו וואָלסט געוווּסט, וווּ באַפֿינט זיך דער מאַמעס באַליבטער טאָפּ, וואָס זי קענט ניט געפֿינען שוין זינט שבת אָוונט?

א: איך וואָלט גענומען דעם טאָפּ און געגעבן אים דער מאַמע.

י: אָבער ער איז זייער שמוציק, איך האָב מיט אים געשפּילט.

א: אַך! ווייסטו וואָס? איך העלף דיר איצט דעם טאָפּ צו וואַשן און דו גייסט דערנאָך צו דער מאַמע און גיבסט איר דעם טאָפּ, יאָ?

י: אָבער ווען זי וועט זיך בייזערן?

א: ווען זי וועט זיך בייזערן, דאַרפֿסטו איר צוזאָגן, אַז דו וועסט איר איצט נאָר העלפֿן.

י: אָבער...

א: ווּ איז דער טאָפּ?

Slovíčka

neviditelný		אומזעיק
slušný, dobře vychovaný	[nimesdik]	נימוסדיק
televize		די טעלעווי־זיע ס
dívat se na		קוקן אויף
program		די פּראָגראַמע, ס
anděl	[malech, malochim]	דער מלאך, ים
myšlenka, nápad	[hamcoe, hamcoes]	די המצאה, תו
oblíbený		באַליבט
hrnec		דער טאָפּ, טעפּ
(už) od		זינט
špinavý		שמוציק
zlobit se		זיך בייזערן
slíbit		צוזאָגן

Mluvnice

§43 Podminovací způsob

Podmínky, přání, touhy - ať už splnitelné či nesplnitelné - patří neodmyslitelně k životu. V jidiš rozlišujeme podmiňovací způsob přítomný a minulý, i když v současném jidiš oba způsoby splývají v jeden, a sice v ten, který nazýváme minulý. Můžete tedy používat jen ten a vůbec nic tím nezkazíte, však i v češtině používáme víceméně jen jedne tvar (pro změnu ovšem přítomný). Pro úplnost si však představíme oba dva způsoby:

a) podmiňovací způsob přítomný

Potřebujeme pomocné sloveso -וואָלט + infinitif významového slovesa:

Přišel bych - מיר וואָלטן קומען	Přišli bychom - איך וואָלט קומען
Přišel bys - איר וואָלט קומען	Přišli byste - דו וואָלסט קומען
Přišel by - זיי וואָלן קומען	Přišli by - ער וואָלט קומען

b) podmiňovací způsob minulý

Potřebujeme opět pomocné sloveso -וואָלט + příčestí minulé významového slovesa.

Byl bych přišel - מיר וואָלטן געקומען	Byli bychom přišli - איך וואָלט געקומען
Byl bys přišel - איר וואָלט געקומען	Byli byste přišli - דו וואָלסט געקומען
Byl by přišel - זיי וואָלן געקומען	Byli by přišli - ער וואָלט געקומען

§44 Podmínkové věty

Podmiňovací způsob se často používá v podmínkových souvětích. Spojky, které se v jidiš v těchto větách používají, jsou ווען, אויב nebo אַז. Můžete si svoboně vybrat, která je vám v dané chvíli nejsympatičtěší.

אויב דו וואָלטסט געקומען, וואָלט איך דאָ געבליבן.

Kdybys přišel (býval přišel), zůstal bych tam (byl bych tam býval zůstal).

ווען דו וואָלטסט ניט געשריגן, וואָלט דאָס קונד ניט מורא געהאַט.

Kdybys nekřičel (býval nekřičl), dítě by se nebálo (bylo nebálo).

וואָס וואָלטסטו געטאָן, אַז דו וואָלטסט געהאָט אַ מיליאָן דאָלאַר?

Co bys dělal, kdybys měl milión dolarů?

Cvičení

1. Překládejte:

dělal bych, smáli by se, přijeli bychom, to by neudělala, uvařil bys, hráli bychom si, nenapsali byste, četl bych, jeli by, modlil by se, díval bych se

2. Doplňte podmínkové věty:

אויב דו וואָלסט געווען אומזעיִק,

ווען ער וואָלט זיך באַהאַלטעט נימוסדיק,

אַז מיר וואָלטן האָבן אַ סך געלד,

אויב זיי וואָלטן באַזוכן זײַרע שכנים,

ווען איר וואָלט זיך געלערנט,

אַז איך וואָלט ניט געקוקט אויף טעלעוויזיע,

אויב זי וואָלט שרײַבן אים אַ בריוו,

3. Napište vyprávění na téma: „Kdybych byl neviditelný“

Vraťme se ještě jednou k jidiš příslovím.

קוק דיך ניט אום וואָרעם דו וועסט ווערם אַ שטיק זאַלץ.

Neohlížej se, nebo se staneš kusem soli.

אַז מען וויל, קען מען, אַז מען זוכט, געפינט מען.

Když člověk chce, může, když člověk hledá, najde.

צו ברויט געפינט מען שוין אַ מעסער.

Má-li člověk chléb, nůž už najde.

פאַר מאָרגן זאָל גאָט זאָרגן.

O zítřek ať se stará Bůh.

אַז די מויס איז זאַט, איז איר דאָס מעל ביטער.

Je-li myš sytá, je jí mouka hořká.

17. lekce

Venku je krásné počasí, které láká k procházkám. Blíží se prázdniny, děti píší poslední domácí úlohy. Jednou z nich je i následující text, který napsala Mirijam:

שרײַבט אַן אויפגאַבע, וואָס האָט די טעמע **<u>"וואָס האָב איך געמאַכט דעם לעצטן סוף־וואָך"</u>**
מרים

דעם לעצטן סוף־וואָך האָבן מיר געמאַכט אַ לאַנגן שפּאַציר,וואָס בעת אים האָבן מיר געזען אַ סך

חיות און געוויקסן. תּחילת זענען מיר געקומען צו אַ בוים, וואָס אויף אים איז געקראָכן אַ קלײנע

דערנאָך האָבן מיר געזען נאָך אַנדערע ווערעמס. אויף דעם וועג אונטער אונדזערע פֿיס ווערעמקע.

געווען אַ סך זשוקעס, וואָס האָבן געהאַט פֿאַרשידענע קאָלירן און וואָס זענען געווען סײַ קלײן זענען

סײַ גרויס. מאַלקע, וואָס איז מײַנע בעסטע חברטע, האָט געקליבן מאַלענעס און שוואַרצע יאַגדעס,

וואָס האָבן מיר דערנאָך געגעסן אויף אַ שיינער לאָנקע, וואָס ארום איר האָבן געשטאַנען הויכע

ביימער און וואָס איבער איר האָבן געזונגען פילע פייגל.מיר וואָלטן געבליבן דאָ דעם גאַנצן טאָג.

האָבן מיר געדאַרפט אַוועקגיין, איידער די זון איז פֿאַרגאַנגען הינטער דעם באַרג, וואָס האָבן לײדער

מיר געזען דעם גאַנצן טאָג און וואָס אויף אים ווילן מיר שטײַגן דעם קומענדיקן סוף־וואָך.

Slovíčka

víkend		סוף־וואָך, די סופן־וואָך דער
procházka		דער שפּאַציר, ן
během	[bejs]	בעת
zvíře	[chaje, chajes]	די חיה, חיות
rostlina		דאָס געוויקס, ן

na začátku	[tchiles]	תּחילת
lézt		קריכן (איז געקראָכן)
veverka		די וועווערקע , ס
cesta		דער וועג, ן
brouk		דער זשוק, עס
barva		דער קאָליר, ן
jak...tak, i... i....		סײַ סײַ
sbírat		קלײַבן (געקליבן)
malina		די מאַלענע, ס
borůvka		די שוואַרצע יאַגאָדע, ס
louka		די לאָנקע, ס
vysoký		הויך (הייכער)
pták		דער פויגל, פייגל
bohužel		ליידער
dříve než		איידער
slunce		די זון
zajít (o slunci), zapadnout		פאַרגיין (איז פאַרגאַנגען)
hora		דער באַרג, בערג
stoupat, lézt na		שטײַגן (איז געשטיגן) אויף

Mluvnice

§45 Neskonná přídavná jména

I taková se vyskytují. Jsou to ta, kerá se tvoří od názvů měst. Vyznačují se koncovkou ער-, kterou jednoduše připlácnete k názvu města a jsou vážně naprosto nesklonná:

דער פּראַגער ייִד	די פּראַגער ייִדענע	דאָס פּראַגער בוך	די פּראַגער ייִדן

דעם פֿראַגער ייִדן	די פֿראַגער ייִדענע	דאָס פֿראַגער בוך	די פֿראַגער ייִדן
דעם פֿראַגער ייִדן	דער פֿראַגפֿר ייִדענע	דעם פֿראַגער בוך	די פֿראַגער ייִדן
אַ פֿראַגער ייִד	אַ פֿראַגער ייִדענע	אַ פֿראַגער בוך	פֿראַגער ייִדן

atd.

§ 46 Příslovce místa

V podstatě už je asi znáte, ale pro ujasnění si neodpustím malý přehled:

kam = װוּהין	tam = אַהין	
	sem = אַהער	někde = ערגעץ װוּ
kde = װוּ	tam = דאָרטן	nikde = אין ערגעץ ניט
	zde = דאָ	všude = אומעטום
odkud = פֿון װאַנען	odtamtud = פֿון דאָרטן	
	odsud = פֿון דאַנען	

Tvary װאַנען, דאַנען, דאָרטן lze pojit s různými předložkami:

kudy - דורך װאַנען

tudy - דורך דאַנען

až kam - ביז װאַנען

až tam - ביז דאָרטן

Pokud jste si mysleli, že vás v této lekci budu šetřit a zůstaneme jen u takových detailů jako dosud, jste na omylu! Ještě nás totiž čekají

§47 Přívlastkové věty

Přívlastkové věty jsou vedlejší věty, které v češtině uvozujeme vztažnými zájmeny „který, která, které, kteří”, popř. „jenž”, „co” apod. V jidiš se používá vztažné zájmeno װאָס:

דער מענטש, װאָס זיצט דאָרטן, איז מײַן ברודער.

Ten muž, který sedí tam(hle), je můj bratr.

די זאַך, װאָס ליגט אויפֿן טיש, איז אַ בוך.

Ta věc, co leží na stole, je kniha.

דער מאַן, וואָס דו זעסט, איז מײַן ברודער.

Ten muž, kterého vidíš, je můj bratr.

די זאַך, וואָס דו זעסט, איז אַ בוך.

Věc, kerou vidíš, je kniha.

Chceme-li vyjádřit, že něco je něčí (jehož, jejíž, jehož, jejichž), musíme ke vztažnému zájmenu וואָס přidat příslušné přivlastnovací zájmeno:

דער מענטש, וואָס זײַן קינד שטייט דאָ, איז ...

Muž, jehož dítě stojí zde, je...

די פרוי, וואָס איר קינדער שפּילן זיך,...

Žena, jejíž děti si hrají, ...

Pokud potřebuji přidat ke vztažnému zájmenu předložku (s nímž, o níž apod.), udělám to v jidiš následovně:

דער מענטש, וואָס מיט אים רעד איך,...

Člověk, s nímž hovořím, ...

די קינדער, וואָס מיט זיי האָב איך געשפּילט,..

Děti, s nimiž jsem si hrála, ...

Vidíte, že v takovém případě je třeba dát předložku až za וואָס a navíc za ní musíte přidat osobní zájmeno (samozřejmě v dativu, protože následuje za předložkou), které odpovídá podstatnému jménu, k němuž se vztahuje.

Cvičení

1. Vytvořte od názvů měst v tabulce přídavná jména, přiřaďte k nim dle uvážení vhodné podstatné jméno z druhého sloupce tabulky a se spojením vytvořte nějakou smysluplnou větu.

Vzor: פּראַג - שלאָס: דער פּראַגער שלאָס - מיר האָבן באַזוכט דעם פּראַגער שלאָס

פּאַריס	דאָס ביר
וואַרשע	דער קלעזמער באַנד

בערלין	די געטאָ
אוזשגאָראָד	דער בוכהאַנדל
ירושלים	דער ייִד
בודאַפּעשט	די מוידע

2. a) Jak byste se zeptali v jidiš:

Kde bydlíš?

Kam jdete?

Odkud přijel?

Kudy máme jít?

Až kam jste došli?

b) A jak byste odpověděli?

Bydlím tam a oni bydlí zde.

Přijel odtamtud.

Odsud jděte tudy až tam.

Postav se sem.

Nikde tu není.

Někde to musí být!

3. Pospojujte následující dvojice vět do souvětí (budete tvořit vztažné věty):

מיר זען קלײנע װעװערקעס. די װעװערקעס קריכן אויף דעם בוים.

דער טאַטע האָט געאַרבעט אינעם גאָרטן. זײַן קינד האָט געשפּילט זיך אַהיים.

איך דאַרף אַ בוך. דאָס בוך ליגט אויף דעם טיש.

זיי רעדן מיט אַ מענטשן. דער מענטש איז אונזער שכן.

מיר זיצן אויף אַ לאָנקע. אַרום דער לאָנקע זיינען דאָ אַ סך ביימער.

4. Přeložte:

Mirijam pozvala (פּאַרבעטן צו - האָט פּאַרבעטן) svou kamarádku Malku na procházku. Šly do nedalekého lesa, kde viděli spoustu zvířat: veverky, brouky, různé ptáky. Bylo hezké počasí.

Dívky si nasbíraly maliny a borůvky, které pak snědly na malé louce uprostřed lesa. Zůstaly by venku ještě dlouho, ale musely se vrátit než sluníčko zapadlo za horu, na kterou celý den koukaly. Řekly si, že příští týden na tuto horu vylezou. Půjdou tam s nimi ale i jejich kamarádi, protože to bude delší procházka.

5. Popište, co jste dělali minulý víkend.

YIVO

Institut YIVO (Institut for Jewish Research) byl již zmíněn ve třetí lekci. Je to ústav pro židovská a jidiš studia, který vznikl roku 1925 ve Vilniusu a od roku 1938 sídlí v New Yorku. Tento institut sehrál velice důležitou roli při standardizaci jidiš, k němuž došlo v roce 1937. YIVO se dosud stárá o další rozvoj a vlastně i zachování jazyka jidiš. Disponuje obsáhlým archivem orientovaným jak na jidiš tak na dějiny Židů ve východní Evropě. Představuje rovněž nejvyšší autorituv otázkách kodifikace jazyka jidiš. Vydává různé učebnice a příručky týkající se mluvnice, pravopisu a dějin jidiš. Institut spolupracujes kolumbijskou univerzitou, která pořádá pravidelné kurzy jidiš. Zajímá-li vás činnost YIVOa podrobněji, navštivte jeho stránky na internetu.

18. lekce

ירושלים די הויפּטשטאָט פֿון ישׂראל

ווען דוד איז געוואָרן מלך, האָט ער געהאַט אַ שטאַרקע אַרמיי. דאָס גאַנצע לאַנד כּנען איז געוואָרן

פֿון די ייִדן אַחוץ אַ שטאָט - די שטאָט ירושלים. ירושלים איז געוואָרן געגרינדעט מיט אַ

אײַנגענומען

סך יאָרן צוריק און זי איז געווען אַ זייער שטאַרקע שטאָט, וואָס איז געוואָרן באַשוצן פֿון הויכע און

ווענט. דאָך דוד איז געלונגען די שטאָט אײַנצונעמען. ירושלים איז געווען אַ שיינע שטאָט,

שטאַרקע

וואָס ליגט אין מיטן פֿון לאַנד. האָט זי פֿריִער ניט געהערט צו קיין ייִדישן שבט, האָט דוד באַשלאָסן

צו מאַכן זי פֿאַר דער הויפּטשטאָט.

אין פֿירהונדערט יאָרן אַרום נאָך דוד איז די שטאָט געוואָרן צעשטערט פֿון די בבלים. שפּעטער איז

געוואָרן אײַנגענומען פֿון מוסולמענער. אין די יאָרן 1920 - 1947 איז זי געוואָרן די הויפּשטאָט פֿון

זי

בריטישן פּאַלעסטינע. 1949 איז ירושלים געוואָרן צעטיילט אין דעם פּאַלעסטינישן און ישׂראלישן

דער

טייל און זינט 1980 איז זי ווידער די הויפּטשטאָט פֿוןי שׂראל.

Slovíčka

די הויפּשטאָט, שטעט		hlavní město
דער מלך, ים	[mejlech, mlochim]	král
די אַרמיי, ען		armáda
כּנען	[knaan]	Kanán
אײַנגענומען (גענומען)		zabrat, dobýt
אַחוץ		kromě
גרינדן		založit

ochraňovat		באַשוצן
zeď		די וואַנט, ווענט
kmen (lidský)	[šejvet, švotim]	דער שבט, ים
rozhodnout se		באַשליסן (באַשלאָסן)
rozbít, zničit		צעשטערן
Babylóňan	[bovl]	דער בבֿל, ים
muslim		מוסולמאַן, מענער דער

Mluvnice

Víte, co ještě neumíte? No přece

§48 Trpný rod

Trpný rod se v jidiš tvoří pomocí pomocného slovesa ווערן a příčestí minulého:

a) *přítomný čas*

jsem dotazován - איך ווער געפרעגט	jsme dotazováni - מיר ווערן געפרעגט
jsi dotazován - דו ווערסט געפרעגט	jste dotazováni - איר ווערט געפרעגט
je dotazován - ער ווערט געפרעגט	jsou dotazováni - זיי ווערן געפרעגט

b) *minulý čas*

byl jsem dotazován - איך בין געוואָרן געפרעגט	byli jsme dotazováni - מיר זײַנען געוואָרן געפרעגט
byl jsi dotazován - דו ביסט געוואָרן געפרעגט	byli jste dotazováni - איר זײַט געוואָרן געפרעגט
on byl dotazován - ער איז געוואָרן געפרעגט	byli dotazováni - זיי זײַנען געוואָרן געפרעגט

c) *budoucí čas*

budu dotazován - איך וועל ווערן געפרעגט	budeme dotazováni - מיר וועלן ווערן געפרעגט
budeš dotazován - דו וועסט ווערן געפרעגט	budete dotazováni - איר וועט ווערן געפרעגט
bude dotazován - ער וועט ווערן געפרעגט	budou dotazováni - זיי וועלן ווערן געפרעגט

d) *podminovací způsob*

איך וואָלט ווערן/געוואָרן געפרעגט	מיר וואָלטן ווערן/ געוואָרן געפרעגט
byl bych dotazován	byli bychom dotazováni
דו וואָלסט ווערן/געוואָרן געפרעגט	איר וואָלט ווערן/געוואָרן געפרעגט
byl bys dotazován	byli byste dotazováni
ער וואָלט ווערן/געוואָרן געפרעגט	זיי וואָלטן ווערן/געוואָרן געפרעגט
byl by dotazován	byli by dotazováni

Činitele děje vyjadřujeme pomocí předložky פון:

ער ווערט געפרעגט פונעם לערער. Je dotazován učitelem.

A je to. Trpný rod v podstatě není žádná věda...

Cvičení

1. Převeďte následující věty z činného rodu do trpného:

די מוטער קאָכט דעם טשאָלנט.

די קינדער זוכן דעם שבת־טישטעך.

דער לערער שרײַבט אַ סך בריוו.

מיר דאַרפן קויפן אַ שטיק קעז און אַ ברויט.

די ייִדן בויען אַ נײַע שטאָט.

דער כהן לייענט די תורה.

דער שכן פרעגט דיך אויב דו העלפסט אים אינעם גאָרטן.

2. Převeďte věty předchozího cvičení do minulého a budoucího času:

a)

b)

c)

d)

e)

f)

i)

3. Dejte slovesa v závorce v následujícím textu do správného času a rodu:

יריחו פאַלן

נאָך דעם טויט פון משה (ווערן) יהושע דער פירער פון דעם ייִדישן פאָלק. ער (זאָגן) צום פאָלק: „(זײַן) שטאַרק! מיר (אַריבערגײן) דעם ירדן און (אײַננעמען) די שטאָט יריחו.“ דאָס פאָלק (אַריבערפירן) פון יהושע איבער דעם טײַך ירדן און זיי (קומען) צו דער שטאָט יריחו, וואָס (האָבן) הויכע ווענט אַרום און אַרום. די גאַנצע וואָך די שטאָט (באַלאַגערן) פון די ייִדן. זיי (אַרומגיין) די שטאָט אַלע טעג אַ מאָל און שבת זיבן מאָל. דערנאָך (בלאָזן) אין שופרות. די ווענט פון יריחו (אײַנפאַלן). אַזוי (אײַננעמען) די שטאָט פון די ייִדן. גאָט (העלפן) זיי.

Slovíčka k textu:

Jericho	[jericho]	יריחו
smrt		דער טויט
Jozue	[jošua]	יהושע
vůdce		דער פירער, ס
národ, lid		דאָס פאָלק, פעלקער
přejít		(געגאַנגען) אַריבערגײן
Jordán	[jordan]	ירדן
zabrat, dobýt		אײַננעמען (גענומען)
převést		אַריבערפירן
řeka		דער טײַך, ן
obléhat		באַלאַגערן
foukat		בלאָזן (געבלאָזן)

šofar [šojfer, šojfres] דער שופר, ות

Písnička

IKH GEY SIKH MIR TZUM BRUNEM

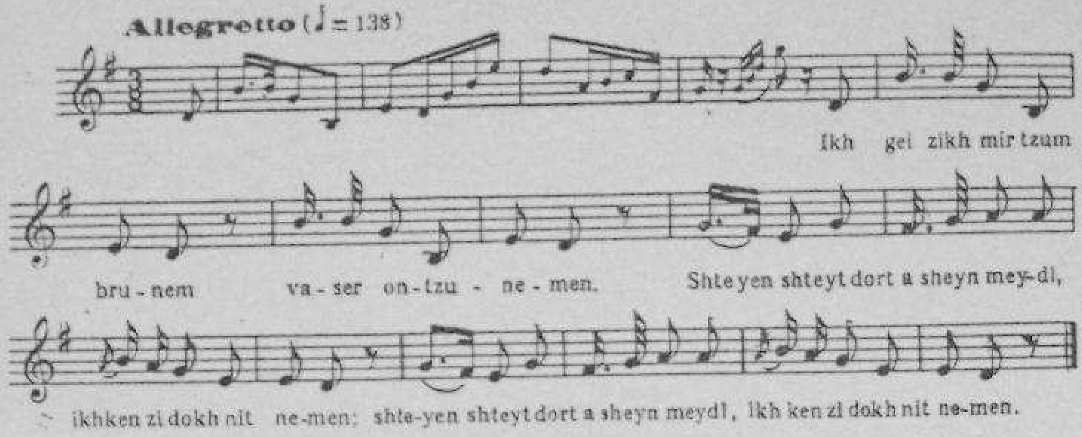

איך גיי זיך מיר צום ברונעם

ער:

איך גיי זיך מיר צום ברונעם
וואַסער אָנצונעמען,
|: שטייען שטייט דאָרט אַ שיין מיידל,
איך קען זי דאָך נישט נעמען. :|

זי:

נעם אַרויס אַ בער פֿון וואַלד
און לערן אים אויס שרייבן.
|: אַט דאָ דעמאָלט און אַט דאָ דעמאָלט
וועל איך דיינע בלייבן. :|

ער:

איך וועל אַרויסנעמען אַ בער פֿון וואַלד
און וועל אים אויסלערנען שרייבן:
|: האָב זשע מיר זיבן קינדער,
אַ מיידל זאָלסטו בלייבן. :|

זי:

איך וועל דיר האָבן זיבן קינדער
און אַ מיידל וועל איך בלייבן.
|: מאַך זשע מיר זיבן ווינגלען
אָן האָלץ און אָן געצייג. :|

ער:

איך וועל דיר מאַכן זיבן ווינגלען
אָן האָלץ און אָן געצייג.
|: ניי מיר אויף זיבן העמדער
אָן נאָדלען און אָן ווייַרגס. :|

זי:

איך וועל דיר אויפנייען זיבן העמדער
אָן נאָדלען און אָן ווייַרגס.
|: מאַך זשע מיר אַ לייטערל,
צום הימל זאָל ער שטייגן. :|

ער:

איך וועל דיר מאַכן אַ לייטערל,
צום הימל זאָל ער שטייגן.
|: ציייל מיר איבער אַלע שטערן,
קיין איינער זאָל נישט בלייבן. :|

זי:

איך וועל דיר איבערציילן אַלע שטערן,
קיין איינער וועט נישט בלייבן.
|: דו ביסט אַ נאַר און איך אַ קלוגע,
נאָר מיר ביידע שווייגן. :|

studna	דער ברונעם, ס/ברינעמער
medvěd	דער בער, ן
tehdy	דעמלט
kolíbka	דאָס וויגל, ען
nářadí	דאָס געצייג
šít, ušít	נייען
košile	דאָס העמד, ער
jehla	די נאָדל, ען
hedvábí	דאָס זײַדנס
žebříček	דאָס לײַטערל, ען
stoupat	שטייגן (געשטיגן)
hvězda	דער שטערן
mlčet	שווייגן (געשוויגן)

19. lekce

בײַ דאָקטער

ל: משה, איך פֿיל זיך זייער שלעכט און שוואַך. איך גלייב, אַז איך בין קראַנק.

מ: וואָס האָסטו? וואָס טוט דיר וויי?

ל: מײַן קאָפּ און האַלדז. מײַנע אָרעמס און פֿיס זײַנען אַזוי שוואַך, אַז איך קען קוים שטיין און עפּעס מאַכן. און מײַנע נאָז איז פֿול, איך קען ניט אָטעמען.

מ: אוי, די אָרעמע! איך פֿיר דיך צום דאָקטער.

ל: איך וואָלט בלײַבן ליבער אין דער היים.

מ: ניין! דו טאָרסט ניט אין דער היים בלײַבן, אָבער דו מוזט צום דאָקטער גיין. ער בײַסט ניט.

ל: אַ מאָל האָט ער מיך שוין געביסן.

מ: רעד קיין נאַרישקייט און קום.

....

ד: נו, יונגע פֿרוי, איר האָט אַ שייע אינפֿלוענציע. דאָ שרײַב איך אײַך אַ מעדיצין און איר דאַרפֿט אים בעט בלײַבן, זיך אָפּרוען און אַ סך פֿרוכטן און גרינס עסן, כּדי וויטאַמינען צו האָבן.

ל: ווי לאַנג דאַרף איך אים בעט בלײַבן?

ד: ווייניקסטנס אַ וואָך. דערנאָך קומט צום קאָנטראָל.

ל: אַ שיינעם דאַנק.

....

מ: האָב איך דיר ניט אימער געזאָגט, אַז דו זאָלסט מער פֿרוכטן עסן? דו קענסט קיינע וויטאַמינען האָבן! און דו וואָלסט מער ספּאָרט מאַכן ווי איך. איך בין קיין מאָל ניט קראַנק.

ל: ווייסטו וואָס? קאָך מיר אַ טיי מיט לימענע און דערנאָך גיי אין דער שטאָט פֿאַר די פֿרוכטן און

דאָס גרינס. אין צווישן רו איך זיך אָפּ, מײַן ליבסטער מאָלאָדיעץ!

דער קערפּער - tělo

דער אָרעם, ס - paže

די פּלייצע , ס - rameno

דאָס בלוט - krev

דער ביין, ער - noha

דער בוזעם, ס - prso

די בריסט - hruď

דער אויער, ן - ucho

דאָס אויג, ן - ucho

דאָס פּנים, ער - tvář, obličej

דער פוס, פיס - chodidlo

די האָר - vlasy

די האַנט, הענט - ruka

דאָס האַרץ, הערצער - srdce

דער קני, ען - koleno

די ליפּ, ן - ret

די לעבער, ס - játro

די לונג, ען - plíce

די ניר, ן - ledvina

דאָס מויל, מײַלער - ústa

דער מוסקל, ען - sval

דער נאַקן, ס - šíje

די נאָז, נעזער - nos

דער אַקסל, ען - rameno

די רעכטע/לינקע זײַט, ן - pravý/levý bok

דער מאָגן, ס/מעגענער - žaludek

דער האַלדז, העלדזער - krk

דער פינגער - prst

די זונג, ען/צינגער - jazyk

דער צאָן, ציין/ציינער - zub

Slovíčka

lékař	דער דאָקטער, דאָקטוירים
cítit se	פילן זיך
nemocný	קראַנק
bolet	וויי טאָן
sotva	קוים
plný	פול
dýchat	אָטעמען
chudý; ubohý	אָרעם
vést, dovést	פירן
kousat	בײַסן (געביסן)
hloupost	די נאַרישקייט
chřipka	די איפלוענציע
lék	די מעדיצין, ען

odpočívat		אָפּרוען זיך
ovoce		די פרוכט, ן
zelenina		דאָס גרינס
aby	[kedej]	כּדי
vitamín		דער וויטאַמין, ען
alespoň		ווייניקסטנס
kontrola		דער קאָנטראָל, ן
sport		דער ספּאָרט, ן
mezitím		אין צווישן
chytrý, geniální člověk		דער מאָלאָדיעץ, ן

Mluvnice

§49 Přídavné jméno v přísudku

Už velmi dobře víte, jak se chová přídavné jméno v přívlastku (před podstatným jménem) a také víte, že v přísudku, popř. doplňku je neměnné. Např.

דער מאַן איז גרויס.

די פרוי אזי גרויס.

דאָס קינד איז גרויס.

די שטעט זײַנען גרויס.

Ono je ale také možné říci:

דער מאַן איז אַ גרויסער.

די פרוי איז אַ גרויסע.

דאָס קינד איז אַ גרויס/קליינס.

די שטעט זײַנען גרויסע .

Je tedy možno dát před dané přídavné jméno v přísudku člen neurčitý (v množném čísle bez členu!) a přídavné jméno pak opatřit náležitými koncovkami, které se v podastatě shodují s

těmi, které používáme u přídavných jmen v přívlastku v prvním pádě po členu neurčitém. Je třeba ale dát pozor na <u>střední rod</u>, kde <u>v přívlastku není žádná koncovka</u> (אַ קליין קינד), zatímco <u>v přísudku je koncovka ס-</u> (pokud přídavné jméno na ס- už nekončí!):

דאָס קינד איז אַ קלײנס/גרויס

<u>§50 Přehled slovosledu</u>

Už z prvních lekcí učebnice víte, že slovosled je v jidiš poměrně volný, i když zase ne tak úplně jako třeba v češtině. Pevným pravidlem např. je, že časované sloveso musí být na druhém místě ve větě, pokud se nejedná o otázku zjišťovací či o rozkaz, při nichž stojí sloveso na prvním místě. Následující přehled má za cíl ujasnit a připomenout již známá pravidla, která možná používáte, aniž byste si jich byli vědomi, popř. poněkud rozšířit vaše obzory:

<u>a) oznamovací věty</u>

Obvyklý slovosled vypadá takto: příslovečné určení - přísudek - podmět - předměty/příslovečné určení/doplněk:

הײַנט אַרבעט איך מיט מײַנער שוועסטער אין דער היים.

Samozřejmě může stát na prvním místě i podmět:

איך אַרבעט הײַנט אין דער היים מיט מײַנער שוועסטער.

Pokud se ve větě vyskytne složený slovesný tvar (minulý čas, budoucí čas, podmiňvací způsob, trpný rod), stojí podmět za pomocným slovesem:

הײַנט האָב איך זייער געאַרבעט.

דערנאָך האָט די מאַמע געקאָכט.

Pokud je předmět zájmeno a podmět podstatné jméno, může předmět podmětu předcházet:

דאָרטן האָט אים געזוכט די מומע.

Je-li však podmět také zájmeno (včetně מען), musí stát před přemětem:

דאָרטן האָט זי אים געזוכט.

איצט מאַכט מען עס ניט.

Příslovečná určení mohou stát na libovolném místě. Příslovečné určení stojící na začátku věty může být vynecháno, takže věta pak začne slovesem:

Pak (tu) se začal učit. - האָט ער זיך גענומען צום לערנען.

Přísudek můžeme zdůraznit

a) předcházejícím infinitivem stejného slovesa, což je styl ovšem poněkud literární:

Nepřijde. - קומען קומט ער ניט.

Křičet nechtěl. - שרײַען האָט ער ניט געוואָלט שרײַען.

b) tím, že před přísudek postavíme jeho druhou část (má-li ji), která obvykle stojí na konci věty:

Smáli se. - געלאַכט האָבן זיי.

Modrá byla obloha. - בלאָ איז געווען דער הימעל.

Rovněž podmět můžeme zdůraznit, a to nejčastěji tak, že větu uvedeme formálním podmětem עס:

עס זײַנען געקומען די קינדער.

Chceme-li zdůraznit přemdět, postavíme ho na první místo ve větě:

דאָס שיינע בוך האָב איך געליינט.

b) tázací věty

V tázacích větách, které nejsou uvozeny tázacím zájmenem či příslovcem, stojí přísudek na prvním místě. Způsob věty lze však odlišit i pouhou intonací:

ביסט דו נעכטן געווען אין שול?

דו אַרבעטסט?

V tázacích větách uvozených tázacím zájmenem či příslovcem stojí přísudek na druhém místě:

ווער איז געקומען?

וואָס מאַכסטו?

Chceme-li zdůraznit podmět, můžeme ho postavit na začátek věty před tázací slovo:

A ty jsi kdo? - דו ווער ביסט?

Kdopak to je rebe? - ?דער רבי ווער איז

A kde byla vaše víra? - ?אײַער גלויבן איז געווען

c) rozkazovací věty

Pokud rozakzujeme druhé osobě jedn. či mn. č., stojí přísudek na prvním místě ve větě:

קום אַהער!

שרײַבט דעם בריוו!

Rozkazujeme-li první osobě, stojí na prvním místě ve větě tvar לאָמיך popř. לאָמיר:

לאָמיר אַרבעטן!

לאָמיך זינגען!

U třetí osoby používáme opisy זאָלן, זאָל, jejichž podmět, je-li vyjádřen podstatným nebo osobním jménem, stojí před nebo za slovesem:

Ať čte Mojše. .משה זאָל לייענען. זאָל לייענען משה

Cvičení

1. Přeformulujte věty tak, aby se přídavná jména v přívlastku stala přídavnými jmény v přísudku:

ייִדיש איז אַ שיינע און לײַכטע שפּראַך.

דאָס קליינע הויז דאָרטן איז דאָס הויז, אין וואָס מיר וווינען.

דאָס קלוגע ייִנגל איז מײַן זון.

משה האָט ליב אַן אינטערעסאַנט מיידל.

זיי מאַכן אָפן לאַנגע שפּאַצירן.

2. Přeložte (oběma způsoby):

ta kniha je stará

ten les je hustý

ta profesorka je přísná

ti studenti jsou líní

oběd je připravený

dopisy jsou napsány

3. Poskládejte věty a přeložte je:

פֿאַרנומען - ביסטו - אימער - צי - אָדער - אַ ביסל - פֿאַר - אָוונט - הײַנט - וואָלסטו - צײַט - מיר - גערהאַט?

העלפֿן - אינעם - זיי - מיט - גאָרטן - זיי - דער - אַרבעט - זאָלן - אײַך.

וואָס - האָט - מיר - דאָס בוך - איך - געלייענט - זייער - איז - געפֿאַלן - כאָטש - אַלץ - איך - ניט - פֿאַרשטאַנען - האָב.

געשלאָגן - שמשון - פּלישתּים - האָט.

פֿאַרוואָס - אַזוי - שמייכלסטו?

4. Doplňte části těla. Řekněte, co koho bolí:

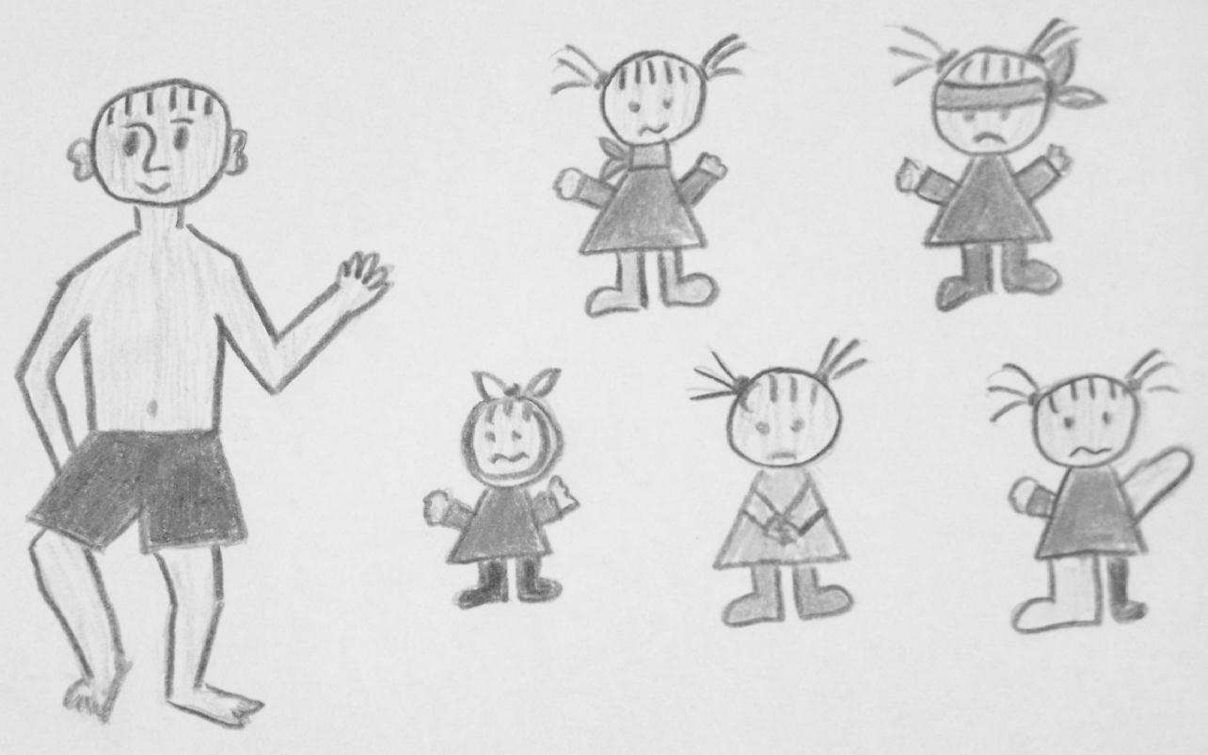

5. Přeložte:

Lea se dnes necítí dobře. Ačkoliv téměř celý den odpočívala, bolí ji hlava a v krku a je unavená. Chtěla by jít s Mojšem do kina, ale není to méžné; zítra bude muset jít k lékaři, který jí jistě řekne, že má chřipku a dá jí nějaké léky. Raději by chodila ven a hrála si se svým malým bratrem, ale bude muset zůstat v posteli a léčit se (היילן זיך). Mojše není skoro nikdy nemocný, protože hodně sportuje a jí ovoce a zeleninu.

Jidiš noviny a časopisy

Prvním deníkem v jidiš byl pravděpodobně דער ייִדישער טעלעגראַף, který vycházel v Bukurešti v Rumunsku v letech 1877 a 1878. Od té doby začal prudký rozvoj jidiš tiskovin. V letech 1936 až 1937 existovalo například kolem 230 jidiš periodik jen v samotném Polsku. Toto číslo zahrnuje 27 deníků a 100 týdeníků. V carském Rusku byl zrod jidiš tisku dlouhou dobu potlačován vládními restrikcemi, ve dvacátých a šedesátých letech však začaly sílit snahy o získání povolení k vydávání jidiš novin. Teprve v roce 1862 začal vycházet v Oděse קול מבשר (Kojl mevaser, Oznamující hlas) jako dodatek k hebrejskému týdeníku. Tento list je považován za důležitý milník v jidiš žurnalismu, jelikož vychovával moderní čtenáře, obohacoval a standardizoval jazyk a otiskoval texty Mendele Mojchera-Sforima a mnohých dalších důležitých spisovatelů.

V západní Evropě se jidiš tisk nikdy pořádně před začátkem dvacátého století nerozvinul. Pokud je známo, prvním periodikem vydávaným v jidiš vůbec byl snad קוראַנטן, který vycházel v Amsterodamu v roce 1686.

Ze současnějších novin jmenujme פאָרווערטס , דער טאָג־מאָרגן־זשורנאַל, די מאָרגן־פרײַהייט דער, které vycházely v šedesátých letech 20. století ve Spojených státech amerických. V současné době je nejznámější tiskovinou právě דער פארווערטס, který vychází i v elektronické podobě. V Polsku je možno sehnat דאָס ייִדישע וואָרט. Jiným periodikem vycházejícím v této zemi ještě krátce po druhé světové válce byla ייִדישע שריפטן. V Izraeli vychází například דער ייִדישער שטראַל.

20. lekce

ייִדיש - אַ לעבעדיקע שפּראַך

די ייִדישע שפּראַך לעבט אימער נאָך, כאָטש די צאָל פֿון אירע רעדערס זינקעט. מען ווייסט ניט גענוי, ווו אומעטום ניץ מען ייִדיש ווי מאַמע־לושן. קען מען ניט זאָגן די גענויע צאָל פֿון די רעדערס, איז, אַז ייִדיש איז גערעדט אין ישׂראל, אין אַמעריקע, אוקראַיִנע און רוסלאַנד. ייִדיש קען מען זיכער

נאַטירלעך אויך שטודירן, אָבער מיט דער געפֿאַר, אַז עס פֿאַרלירט זײַן שאַרם. כּדי ייִדיש צו שטודירן, מוז מען פֿאָרן קיין דיסלדאָרף אָדער טריר אין דײַטשלאַנד, קיין אָקספֿאָרד אין ענגלאַנד אָדער באַזוכן דעם אוניווערסיטעט אין האַרוואַרד, ירושלים אָדער תּל־אָבֿיבֿ.

פֿאַרוואָס זאָל מען זיך לערנען ייִדיש, אויב מע קען די שפּראַך ניט אַזוי ניצן, ווי למשל ענגליש, דײַטש, שפּאַניש אָדער די אַנדערע שפּראַכן, וואָס מע רעדט תּמיד אין אַ באַשטימטער מדינה? עס איז גוט ייִדיש צו באַגעוועלטיגן, כּדי למשל די שיינע ייִדישע לידער צו פֿאַרשטאַנען. עס זײַנען דאָ אַ סך זינגער און גרופּעס, וואָס זינגען ייִדיש. און פֿילע פֿון די לידעלעך דערמאָנען און געבן אַרוי וווּנדערלעכע אַטמאָספֿער, וואָס געהערט צו דער ייִדישער שפּראַך. ייִדיש קען מען געברויכן אויך די

אינעם אינטערנעט, ווו באַפֿינען זיך אַ סך אינטערעסאַנטע זײַטן וועגן דער פּראַגע ייִדיש. די ייִדיש רעדענדיקע מענטשן ווילן/אויך לייענען, גיט מען אַרויס ביכער, ביכעלעך,זשורנאַלן און צײַטונגען.

עס איז דאָ אָבער נאָך דער וויכטיגסטער גרונד,פֿאַרוואָס מע זאָל זיך לערנען ייִדיש: עס טוט הנאה.

Slovíčka

לעבעדיק	živý
די שפּראַך, ן	řeč, jazyk
כאָטש	ačkoliv
די צאָל, ן	počet

mluvčí		דער רעדער, ס
klesat		זינקען (איז געזונקען)
všude		אומעטום
mateřský jazyk	[mamelošn]	דאָס מאַמע־לושן
nebezpečí		די געפֿאַר, ן
kouzlo, šarm		דער שאַרם
španělsky, španělský		שפּאַניש
vždy, stále	[tomed]	תּמיד
stát (země)	[medine, medines]	די מדינה, ות
ovládat		באַוועלטיקן
zpěvák		דער זינגער, -
skupina		די גרופּע , ס
písnička		דאָס לידערל, עך
připomínat		דערמאָנען
vyzařovat; vydávat (i knihu apod.)		אַרויסגעבן
		(אַרויסגעגעבן)
zvláštní, nádherný		וווּנדערלעך
atmosféra		די אַטמאָספֿער
internet		דער אינטערנעט
zde: téma		די פֿראַגע, ס
časopis		דער זשורנאַל, ן
noviny		די צײַטונג, ען
důvod		דער גרונט, ן

dělat radost, potěšení [hanoe ton] הנאה טאָן (געטאָן)

§51 Důsledkové věty

Důsledek se v jidiš vyjadřuje buď spojkou „ווײַל“, anebo slovosledem celého souvětí, a to tak, že sloveso (přísudek) přijde na první místo ve větě:

ווײַל זײַנע עלטערן זײַנען געשטאָרבן און ער איז געבליבן אַלײן, האָט ער אָנגעהויבן צו אַרבעטן.

זײַנע עלטערן זײַנען געשטאָרבן, איז ער אַלײן געבליבן, האָט ער אָנגעהויבן צו אַרבעטן.

Česky bychom asi řekli: Protože mu zemřeli rodiče a zůstal sám, začal pracovat.

Pokud je ve větě, kterou chceme převést na důsledkovou, podmětem neosobní עס, je třeba ho při převodu vynechat:

עס איז זייער וואַרעם - .די זון שײַנט איז זייער וואָרעם.

עס חלומט זיך מיר - . איך שלאָף חלומט זיך מיר.

Ve větách obsahujících rozkazovací způsob nebo jeho opis pomocí זאָל ער, לאָמיר apod. musí slovesu v těchto tvarech předcházet spojka אָט:

דאָס בוך איז מײַן אָט גיב מיר עס.

מיר האָבן שוין געגעסן אָט לאָמיר גיין.

זי האָט נאָך ניט געענדיקט אָט זאָל זי בלײַבן.

Stejnou spojku použijeme i u otázek, jež jsou uvozeny tázacím zájmenem:

Máš už vše, co chceš? - ?האָסטו שוין אַלץ, אָט וואָס ווילסטו

Pokud to není tvá sestra, čí tedy je? - ?זי איז ניט דײַן שוועסטער, אָט וועסער שוועסטער זי זי
אויב

§52 Účelové věty

Účelové věty uvozujeme spojkou „aby“, kterou do jidiš překládáme jako (צו) כּדי [kedej cu]. Jak se používá si ukážeme na následujících příkladech:

ער האָט אָנגעטאָן די ברילן **כּדי** בעסער **צו** זען.

ער האָט אָנגעטאָן די ברילן **כּדי** בעסער זען.

ער האָט אָנגעטאָן די ברילן <u>כּדי</u> ער <u>זאָל</u> בעסער <u>זען</u>.

איך קום צו אײַך <u>כּדי</u> איר <u>זאָלט</u> עס מיר <u>זאָגן</u>.

Jak vidíte, s účelovými větami si lze pěkně pohrát. Pokud má hlavní i vedlejší věta stejný podmět (první tři příklady), použije se buďto spojka כּדי a vedlejší věta se zkrátí infinitivem s צו, které však lze vynechat (první a druhý příklad). Druhou možností je použití spojky כּדי a pomocného slovesa זאָלן, za nímž následuje infinitiv významového slovesa (třetí příkladová věta). Tímto posledním způsobem vyjádříme účel i v případě, že ve vedlejší větě je jiný podmět než ve větě hlavní (čtvrtý příklad).

<u>§53 Zdrobněliny</u>

Zdrobněliny jsou v jidiš velmi oblíbené. Lze zdrobňovat jak podstatná jména, tak i přídavná. Nejčastější příponou, kterou se tvoří zdrobněliny, je přípona לעך-. Velmi častou příponou je též přípona ינק-, která určitou něžnost. Podstatná jména s příponou לעך- jsou vždy středního rodu.

červený - červeňoučký - רויטלעך - רויט

malý - malinký - קלייניקע - קליין

stůl - stolek, stoleček - דאָס טישלעך - דער טיש

máma - maminka - די מאַמינקע - די מאַמע

Budete-li číst texty v jidiš, jistě brzy sami vypozorujete další používané přípony pro tvoření zdrobnělin.

Cvičení

<u>1. Dokončete následující věty tak, aby vznikly věty důskedkové:</u>

דאָס קינדעלע איז קראַנק, ...

מיר גיין שפּאַצירן, ...

זיי ווילן קויפן דאָס בוך, ...

איר זײַט געווען אַזוי מיד, ...

ער לערנט זיך זייער גוט, ...

2. Přeložte:

Blíží se bouřka, proto raději pojďme. To je její panenka, tak si s ní nehraj. Ještě nám nezazpíval, ať tu tedy ještě zůstane. Voda v jezeře je už teplá, pojďme se proto vykoupat. Mám hlad, uvař mi něco k jídlu.

3. Od kterých podstatných jmen jsou odvozeny následující zdrobněliny?

די מומינקע

די באָבעשי

דער טאַטינקע

די שוועסטערקע

דער ברודערקע

4. Dokončete následující věty tak, aby vznikly věty účelové:

מיר לערנען זיך ייִדיש,

מען זאָל פלײַסיק אַרבעטן,

קויף זיך אַ ווערטערבוך,

ער עסט אַזוי פיל,

זי זאָל מער שלאָפן,

5. Přeložte:

Přijeli, aby nám vše vysvětlili. Volám ti, abych tě potěšil. Učíme se, abychom našli dobrou práci. Nosí brýle, aby lépe viděl. Koupila si nové šaty, aby ji obdivoval.

6. Přeložte i toto:

Jidiš není těžký jazyk. Kdo umí trochu německy, naučí se rychle i jidiš. Jidiš se píše hebrejským písmem, a proto, abyste mohli jidiš psát, musíte se naučit hebrejskou abecedu, která se píše zprava doleva. Přestože jidiš dnes už nemluví mnoho lidí, je to jazyk živý, ať už v písních nebo v knihách či novinách, které se vydávají nejen v Americe. Jidiš žije i na internetu, kde je možno nalézt mnoho zajímavých stránek.

Jidiš na internetu

Možná vás to překvapí, možná ne, ale na internetu jidiš žije a daří se mu velmi dobře. Webové stránky se v jidiš nazývají וועבלעטער, e-mailu se zase říká בליצפּאָסט. Vydáte-li se

přes nějaký americký, německý, polský či jiný vyhledávač, najdete spousty a spousty odkazů. Pro lepší orientaci vyzkoušejte stránky, které doporučuje i kniha Jiddisch, eine kleine Enzykolpädie od L. Rostena[3]:

www.uyip.org

www.cs.engr.uky.edu/~raphael/yiddish.html

www.derbay.org

www.library.upenn.edu/friends/freed

www.starkman.com/aviva/yiddish.html

www.ivritype.com/ashkenaz/virtual.html

http://metalab.unc.edu/yiddish

www.yiddishvilnius.com

www.hagalil.com/jiddisch/index.htm

[3] Leo Rosten: Jiddisch, eine kleine Enzyklopädie, Deutscher Taschenbuchverlag, München 2003

OPAKOVÁNÍ

אַנעקדאָטן

אַ שײנער זומער־פֿרימאָרגן. אַ ייִד שפּאַצירט זיך אין פּאַרק און פֿון הינטן לויפֿט אים נאָך אַ קלײן הינטל. באַלד באַווײזט זיך אַ פּאָליציאַנט און זאָגט שטרענג: „נעמט דעם הונט אויפֿן רימען, אַ נישט באַצאָלט איר אַ געלדשטראָף!“

דער ייִד גײט װײטער.

„נעמט דעם הונט אויפֿן רימען!“ צעבײזערט זיך דער פּאָליציאַנט, „אַ נישט באַצאָלט איר אַ געלדשטראָף!“

דער ייִד גײט װײטער.

דער פּאָליציאַנט נעמט אַרויס אַ ביכל, שרײבט עפּעס אויף און זאָגט באַפּעלפֿריש: „איר צאָלט צען זלאָטעס שטראָף!“

דער ייִד בלײבט שטײן. „פֿאַר װאָס עפּעס דאַרף איך צאָלן? דאָס איז דאָך נישט מײַן הונט!“

„טאָ װאָס זשע לויפֿט ער אײַך נאָך?“ שרײַט דער פּאָליציאַנט.

„איר לויפֿט מיר אויך נאָך און איר זענט נישט מײַן הונט...“

Slovíčka

(נאָכגעלאָפֿן) נאָכלויפֿן	běžet za
באַווײַזן זיך	ukázat se
שטרענג	přísný
דער רימען, ס	řemen
אַ נישט	pokud ne
באַצאָלן	zaplatit
די געלדשטראָף, ן	peněžitá pokuta

צעבייזערן זיך		rozzlobit se
די שטראָף, ן		pokuta

דער שרייבער יעקב דינעזאָן איז איין מאָל געקומען צו אַ פּראָפעסאָר און האָט זיך באַקלאָגן אַז דער זכרון איז ביי אין שוואַך געוואָרן. האָט אים דער פּראָפעסאָר פאַרשריבן פאַרשידענע פּילן און טראָפּנס. דריי יאָר שפּעטער האטָ אים אַ פריינד געפרעגט, צי די רפואות פון פּראָפעסאָר האָבן געהאָלפן.

„איך גלייב, אַז יאָ“, האָט געענטפערט דער שרייבער, ווייל די רעכענונג, וואָס ער האָט מיר דעמאָלט געגעבן, געדענק איך נאָך היינט.

Slovíčka

דער שרייבער, ס		písař
באַקלאָגן זיך		stěžovat si
דער זכּרון	[zikorn]	paměť
די פּילע, ן		pilulka
דער טראָפּן, ס		kapka
די רפואה, ות	[refije]	lék
די רעכענונג, ען		účet
דערמאָלט		tenkrát
געדענקן		pamatovat si

פאַר דער אייגענער מיליטער־קאָמיאיע שטייט אַ ייִד אין די מיטעלע יאָרן. זיינע אויגן זענען נאַס, דאָס פּנים משונהדיק פאַרקרימט.

„אויף וואָס באַקלאָגט איר זיך“, פרעגט דער אַרצט.

„הער דאָקטאָר“, ענטפערט דער ייִד, „איך בין משוגע “.

„אין וואָס באַשטייט אייער שגעון?“

„דאָקטאָר,ניינ יאָר האָב איך געוווינט אין אַמעריקע און גראָד אין יאָר 1914 בין איך צוריקגעקומען קיין גאַליציע.“

Slovíčka

דאָס פּנים, ער	[ponem, penemer]	obličej
משונהדיק	[mešunedik]	divný, zvláštní
פֿאַרקרימט		ztažený, protažený (obličej)
באַקלאָגן זיך		stěžovat si
משוגע זײַן	[mešuge]	být blázen, cvok
באַשטיין אין (באַשטאַנען)		spočívat v
דער שגעון, ־ות	[šigoen, šigojnes]	bláznovství
גראָד		právě

Cvičení

1. Co by se stalo, kdyby… Přetvořte příběh první anekdoty pomocí podmiňovacího způsobu:

ווען דער הונט וואָלט געהערט דעם ייִדן....

אויב דער ייִד וואָלט גענומען דעם הונט אויפֿן רימען....

אַז דער פּאָליציאַנט וואָלט ניט געזאָגט, אַז דער ייִד זאָל באַצאָלן אַ געלדשטראָף....

ווען איך וואָלט געווען דער ייִד....

אויב איך וואָלט געווען דער פּאָליציאַנט....

2. Pospojujte následující věty tak, aby vám vznikla přívlastková souvětí:

דער שרייבער איז געקומען צו אַ פּראָפֿעסאָר. דער שרייבער האָט זיך באַקלאָגט וועגן זײַן שלעכטן זצרון.

דער פּראָפֿעסאָר האָט אים פֿאַרשריבן פֿאַרשידענע פּילן. צו דעם פּראָפֿעסאָר איז ער געקומען.

שפּעטער האָט אים אַ פֿרײַנד געפֿרעגט, צי די פּילן האָבן אים געהאָלפֿן. די פּילן האָט אים דער

פּראָפעסאָר פֿאַרשריבן.

ער געדענקט נאָך הײַנט די רעכענונג. די רעכענונג האָט אים דעמאָלט דער פּראָפעסאָר געגעבן.

<u>3. Jak budou znít následující věty v trpném rodě?</u>

דער ייִד האָט ניט באַצאָלט קיין געלדשטראָף.

דער פּאָליציאַנט האָט אַרויסגענומען אַ ביכל און האָט עפּעס אויפגעשריבן.

דער פּראָפעסאָר פֿאַרשרײַבט דעם שרייבער פֿאַרשידענע פּילן און טראָפּנס.

דער אַרצט גיבט אים אַ גרויסע רעכענונג.

<u>4. Přeložte:</u>

Mysleli, že se zbláznil, protože žil devět let v Americe a v roce 1914 se přestěhoval zpět do Haliče. Policista chtěl, aby zaplatil pokutu. Nevedl psa na vodítku, protože nebyl jeho. Lékař mu předepsal spoustu léků, aby se uzdravil. Paměť se mu pravděpodobně zlepšila, protože na účet, který tenkrát zaplatil, nemůže stále zapomenout.

Závěr

A je to. Dospěli jste na konec své (doufám milé) učebnice jidiš. Osvojili jste si řekněme slušné základy mluvnice a slovní zásoby a nyní už je jen na vás, jak s nabytými znalostmi naložíte. Buďme realisty, ne však pesimisty. Rodilé mluvčí na konverzaci v našich zeměpisných délkách najdete jen stěží. Nově naučený jazyk si však můžete udržovat a rozšiřovat četbou, poslechem jidiš písní a také na internetu, pokud máte možnost si tam čas od času “zalozit”. Základní vybavení už máte, takže chutě do toho a lovu zdar!

Na památku své přítelkyně Sabiny Wolff sepsala Irena Marušincová

Připomínky, výtky, chvály apod. posílejte na adresu: irena.marusincova@email.cz